

ชื่อเรื่อง การศึกษาลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาคาบสมุทรสทิงพระ
ชื่อผู้วิจัย จรุงญ ศรียะพันธ์ และคณะ
ชื่อหน่วยงาน คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ปีที่ทำวิจัย 2550

บทคัดย่อ

การศึกษาลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาคาบสมุทรสทิงพระ คณะวิจัยได้ทำการศึกษาจากวัดในพื้นที่ครอบคลุม 2 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา คือ อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า ลักษณะลวดลายที่ปรากฏสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มลายกนก ประกอบด้วย ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา มีจำนวน 2 วัด คือ วัดดีหลวง และวัดจะทิ้งพระ ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีจำนวน 3 วัด คือ วัดสลักป่าเก่า วัดดีหลวง และวัดจันทร์

2. กลุ่มลายพรรณพฤกษาประกอบด้วยลายพรรณพฤกษาที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา มีจำนวน 5 วัด คือ วัดมะม่วงห่ม วัดโลการาม วัดดีหลวงใน วัดบ่อป่า และวัดหนองหอย ลายพรรณพฤกษาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีจำนวน 4 วัด คือ วัดสลักป่าเก่า วัดดีหลวงใน วัดหนองหอย และวัดจันทร์ ลายพรรณพฤกษาล้วน ๆ มีจำนวน 1 วัด คือ วัดสุวรรณคีรี

3. กลุ่มพิเศษประกอบด้วย ลายกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีจำนวน 1 วัด คือ วัดมะขามคลาน ลายกับรูปที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีจำนวน 1 วัด คือ วัดสนามชัย

การศึกษาลักษณะลวดลายปูนปั้นเทียบเคียงหรือจำแนกตามยุคสมัยจากภาพถ่ายและรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น โดยมีอิทธิพลความเชื่อในลวดลายปูนปั้น ปรากฏเนื้อหาเรื่องราวจากหน้าบัน สามารถนำมาพิจารณาถึงความเชื่อของคนในชุมชน ได้แก่ลวดลายปูนปั้นที่เกี่ยวกับเทพ - เทวดา มีภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ พระนารายณ์ทรงครุฑ พระอิศวรทรงโค เทวดาและเทพนม ลวดลายปูนปั้นที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีภาพพระพุทธประวัติ พุทธชาดก ลวดลายอันมีความหมายต่อเรื่องราวและสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป ต้นโพธิ์ ยักษ์ ดอกพุดตาน

ลวดลายที่ปรากฏบนหน้าบันอุโบสถสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทน หรือสัญลักษณ์ถึงความเชื่อทางศาสนา และขนบนิยมที่ผู้คนในชุมชนได้รับจากอดีต และปฏิบัติมาถึงปัจจุบัน อิทธิพลความเชื่อนั้นส่งผลต่อคุณค่าด้านจิตใจของคนในสังคมที่มีวัดเป็นสถาบันหลัก ให้ความคุ้มครองเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ความเชื่อที่ปรากฏในลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา

จากวัดที่ทำการวิจัย สามารถนำมาพิจารณาถึงอิทธิพล ความเชื่อของคนในชุมชนที่มีต่อพุทธศาสนา และลักษณะของรูปแบบยังส่งผลให้เกิดการรับรู้เชิงความงามที่ควรค่าแก่การหวงแหนและอนุรักษ์

ด้วยเหตุนี้คุณค่าและความสำคัญของงานศิลปกรรมปูนปั้นที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการแสดงออกต่อคติความเชื่อ ภูมิปัญญา และความเป็นอยู่ของชุมชนในคาบสมุทรมุขที่ได้อันประมาณค่ามิได้ ผากไว้ให้คงอยู่คู่แผ่นดินตลอดไป

Title:	The Study of Stucco Patterned Decorated Buddhism Architecture in the Satingpra Peninsula.
Researchers	Jaroon Sriyapanthu and others.
Researchers' office	Faculty of Fine and Applied Art Songkhla Rajabhat University.
Year of Research Done	2008

Abstract

The stucco patterns decorated Buddhism architecture in the Sathingpra peninsula were studied in the temples of two districts in Songkhla Province. They are Singhanakorn and Satingpra districts. The patterns found were grouped into three patterns as followed.

1. The first pattern is called “Lai Kanok”- one of the Thai designs. This pattern was designed in two styles, one with “Lai Kanok” and deities which were found at Deeluang Temple and Jatingpra Temple, and the other with “Lai Kanok” and the Buddhist pictures found at Salakpa Temple, Deeluang Temple and Chan Temple.

2. The second pattern is called “Lai Pan Pruksa” – another Thai design. The pattern was designed in three styles. The first style was about Pan Pruksa and deities found in five temples: Mamuang Moo Temple, Lokaram Temple, Deeluangnai Temple, Bhorpa Temple, and Nong Hoi Temple. Another style was about Pan Pruksa and Buddhist pictures found in four temples: Salak Pa Kao Temple, Deeluangnai Temple, Nong Hoi Temple, and Chan Temple. The last style in this group is decorated only with Lai Pruksa found at Suwankeeree Temple.

3. The last pattern was ranked as a special group. There were two styles of stucco patterns- one with Lai (pattern) and Buddhist pictures, and the other one with Lai and non Buddhist pictures at Sanam Chai Temple.

The method of grouping the stucco patterns was to compare the photographs and patterns seen in Rattanakosin Period. The stucco patterns showed the people’s beliefs. There were the images of Indra God on his Erawan (a three-head elephant), Narayana God on his Garuda (a kind of bird in the legend), Isuan God on his cow. There also were the stucco patterns about the Buddhist legends such as ‘Life of the Buddha’ and Jataka. Another pattern was the styles which influenced the Buddhist symbols and stories like the Buddha image, Big Pho Tree, and Pudtan flowers.

The stucco patterns found on the lintel of the Ubosot were intended to be the surrogate or the symbol of moral precepts of faith including community principle which was practiced from generation to generation. These beliefs have influenced the value minds that people who take the temple as a center which helps them release from suffering. These beliefs, shown on the stucco patterns, could be studied as community's beliefs towards Buddhism and the styles also bring the concept of beauty which is deserved to keep and conserve.

In addition, the value and importance of stucco patterns decorated on these architectures reflect the communities' performances to their moral precept, accumulated wisdom, and ways of living which brings sustained- priceless things on our land.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดีโดยได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัย จากสำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ขอขอบคุณนายพิทยา บุญภรณ์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัยที่ให้คำปรึกษาและเสนอแนะ
การทำงานวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณอาจารย์วงศ์แซ่ ภัทรนิตย์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการแปลเอกสารอันเป็นส่วน
หนึ่งของงานวิจัย

ขอขอบคุณนางสาววิมล จูสวัสดิ์ นายเอนกคุณ มีชัย และนางสาวสุนิศา แก้วนุกูล ที่ช่วย
ประสานงาน รวบรวมข้อมูลและจัดทำรูปเล่มงานวิจัยให้แล้วเสร็จ

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ที่เปิดโอกาสให้
คณะผู้วิจัยใช้สถานที่ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

เมษายน 2552

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	
กิตติกรรมประกาศ	
สารบัญ	
สารบัญตาราง	
สารบัญภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	2
คำถามหลักในการวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	3
วิธีดำเนินการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
บริบทของอำเภอสิงหนคร	5
บริบทของอำเภอสทิงพระ	10
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับลวดลายปูนปั้น	16
เทคนิควิธีการทำปูนปั้น (ปูนดำ)	32
คติความเชื่อ (ลักษณะลวดลายปูนปั้น)	39
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	42
ศึกษาแหล่งข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง	42
การสำรวจข้อมูลภาคสนาม	42
การจัดกลุ่มรูปแบบลวดลายปูนปั้นจากเรื่องราวที่ปรากฏ	76
การวิเคราะห์ข้อมูล	76
การสรุปผลการศึกษา	77

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	78
ผลการศึกษารูปแบบลดลาชปุ่นปุ้น	78
ผลการศึกษาลักษณะลดลาชปุ่นปุ้นจำแนกตามยุคสมัยที่ปรากฏ	86
ผลการศึกษาอิทธิพล ความเชื่อที่ปรากฏในลดลาชปุ่นปุ้น	110
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	111
สรุปผลการวิจัย	111
อภิปรายผล	125
ข้อเสนอแนะ	127
บรรณานุกรม	128
คณะผู้วิจัย	130

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
2.1	ปูนปั้นรัศมีรอบเศียรพระนอน ถ้ำฝาโถ เทือกเขาภู จังหวัดราชบุรี	18
2.2	ปูนปั้นต้นสาละ มีเทพปรากฏบริเวณ โคนต้นสาละที่ถ้ำฝาโถ จังหวัดราชบุรี	18
2.3	ปูนปั้นรูปช้าง ประดับเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม	18
2.4	ปูนปั้นคินคิบ เป็นพระพุทธรูปและสถูปเจดีย์ ถ้ำคูหาสวรรค์ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี	19
2.5	พระพิมพ์คินคิบ สมัยศรีวิชัย	19
2.6	ปูนปั้นพระไสยาสน์หรือพระนอน	20
2.7	ลายปูนปั้นส่วนบนขององค์ปราสาทสามยอด จังหวัดลพบุรี	20
2.8	ลายปูนปั้นส่วนล่างขององค์ปราสาทสามยอด จังหวัดลพบุรี	20
2.9	ปูนปั้นพระสาวกหลังถูกตัดพระเศียรแล้วที่เจดีย์ราย วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี	21
2.10	ลายปูนปั้นประดับที่เสาซุ้มคูหาพระบริเวณเรือนธาตุเจดีย์ วัดป่าสักเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	21
2.11	ปูนปั้นพระพุทธรูปปางลีลาแก่อิฐถือปูน วัดเชตุพน จังหวัดสุโขทัย	22
2.12	พระพุทธรูปลีลาตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ มณฑปวัดตระพังทองกลาง จังหวัดสุโขทัย	22
2.13	ปูนปั้นภายในซุ้มประตู วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย	23
2.14	ปูนปั้นลวดลายใบระกา และบัวกลีบขนุนที่มุมปราสาท วัดพระพายหลวง	23
2.15	ลายเฟื้องปูนปั้นฐานปราสาท วัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก	24
2.16	ปูนปั้นที่เจดีย์เจ็ดยอด วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) จังหวัดเชียงใหม่	25
2.17	ลายปูนปั้นหน้าบันพระวิหาร วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี	25
2.18	ซุ้มเสมาสมัยอยุธยาตอนกลาง วัดสระบัว จังหวัดเพชรบุรี	26
2.19	ลายปูนปั้นที่หน้าบันพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม จังหวัดเพชรบุรี	26
2.20	ลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ วัดยาง สามแยกไฟฉาย จังหวัดธนบุรี	27
2.21	หน้าบันปูนปั้น วัดท่าหลวง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง	27
2.22	ปูนปั้นรูปครุฑประดับใบเสมา วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ	28
2.23	ลายปูนปั้นหน้าพระอุโบสถวัดราชโอรส	29

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
2.24	ลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี	29
2.25	ลายปูนปั้นพระวิหารน้อย วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดอยุธยา	30
3.1	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดโลการาม	43
3.2	หน้าบันด้านทิศตะวันตกของอุโบสถวัดโลการาม	43
3.3	ลายประดับหน้าต่าง	44
3.4	หางหงส์เป็นรูปหัวพญานาค	44
3.5	ลายประดับช่อฟ้า	44
3.6	ลายปูนปั้นฐานชุกชี	44
3.7	ลายปูนปั้นบัวหัวเสา	44
3.8	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดคีฬวง	45
3.9	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดคีฬวงใน	46
3.10	หน้าบันทิศตะวันออกศาลาการเปรียญวัดคีฬวงใน	46
3.11	หน้าบันทิศตะวันตกของศาลาการเปรียญวัดคีฬวงใน	47
3.12	หน้าบันทิศตะวันออกของศาลาการเปรียญวัดบ่อป่า	48
3.13	หน้าบันทิศตะวันตกของศาลาการเปรียญวัดบ่อป่า	48
3.14	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดสุวรรณคีรี	49
3.15	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดสุวรรณคีรี	49
3.16	ซุ้มใบเสมาวัดสุวรรณคีรี	50
3.17	บัวเก็บบัวนอกกำแพงวัดสุวรรณคีรี	50
3.18	เจดีย์วัดสุวรรณคีรี	51
3.19	หอรระฆังวัดสุวรรณคีรี	51
3.20	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดหนองหอย	52
3.21	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดหนองหอย	53
3.22	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดสลักป่าเก่า	54
3.23	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดสลักป่าเก่า	55
3.24	คอสองอุโบสถวัดสลักป่าเก่า	55

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
3.25	ชும்ประตู่ หน้าต่างอุโบสถวัดสลักป่าเก่า	56
3.26	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดมะม่วงหมุ่ม	56
3.27	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดมะม่วงหมุ่ม	57
3.28	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดมะขามกลาน	58
3.29	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดมะขามกลาน	58
3.30	หน้าบันทางทิศตะวันออกวิหารพระนอนวัดจະทั่ง	59
3.31	ชும்เจดีย์พระมหาธาตุวัดจະทั่งพระ	59
3.32	คอสองวิหารพระนอนวัดจະทั่งพระ	60
3.33	ทวารบาลและชும்ประตู่วิหารพระนอน	60
3.34	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดดีหลวง	61
3.35	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดดีหลวง	62
3.36	ชும்อัฐิสมภารจวง หน้าอุโบสถวัดดีหลวง	62
3.37	เจดีย์สามองค์ วัดดีหลวง	63
3.38	มุขหน้าขวาและมุขหน้าซ้าย ศาลาอริการแก้ว พุทธมณี วัดดีหลวง	63
3.39	มุขด้านข้างขวาและมุขด้านข้างซ้าย ศาลาอริการแก้ว พุทธมณี	64
3.40	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถและคอสองด้านขวาศาลาการเปรียญ วัดศีลาลอย	64
3.41	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัดบ่อประดู่	65
3.42	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ วัดบ่อประดู่	66
3.43	ชும்ประตู่ชும்หน้าต่าง วัดบ่อประดู่	66
3.44	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัดนางเหล้า	67
3.45	หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ วัดนางเหล้า	68
3.46	ชும்ประตู่ วัดนางเหล้า	68
3.47	ชும்หน้าต่างหลอก วัดนางเหล้า	69
3.48	ด้านหน้าพระประธาน วัดจันทร์	69
3.49	ด้านหลังพระประธาน วัดจันทร์	70
3.50	หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัดคลองรี	71

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
3.51	หน้าบันทึศตะวันตกของอุโบสถ วัดคลองรี	71
3.52	หน้าบันทึศตะวันออกของอุโบสถ วัดสนามชัย	72
3.53	หน้าบันทึศตะวันตกของอุโบสถ วัดสนามชัย	73
3.54	ซุ้มประตู วัดสนามชัย	73
3.55	หน้าบันทึศตะวันออกของอุโบสถ วัดท่ากระ	74
3.56	หน้าบันทึศตะวันตกของอุโบสถ วัดท่ากระ	74
3.57	หน้าบันทึศตะวันออกของอุโบสถ วัดประตูหอม	75
3.58	หน้าบันทึศตะวันตกของอุโบสถ วัดประตูหอม	75
4.1	หน้าบันวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	87
4.2	ปูนปั้นรูปครุฑประดับใบเสมา วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ	87
4.3	ดอกพุดตาน ใบเทศประดับกระจกลี หน้าบันอุโบสถวัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ	88
4.4	ดอกพุดตาน ใบเทศประดับกระจกลี หน้าบันวิหารวัดโพธิ์ฯ กรุงเทพฯ	89
4.5	หน้าบันด้านหน้าวิหารน้อยวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	89
4.6	หน้าบันด้านหลังวิหารน้อยวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	90
4.7	หน้าบันศาลาวัดโพธิ์ฯ กรุงเทพฯ	90
4.8	ปูนปั้นประดับเหนือซุ้มหน้าต่าง โค้งแบบจีน อุโบสถวัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	91
4.9	ปูนปั้นลายพรรณพฤกษาที่ได้รับอิทธิพลแบบจีน ที่ประดับด้วยถ้วยเคลือบ ประดับหน้าบันอุโบสถ วัดสุวรรณคีรี จังหวัดสงขลา	91
4.10	ปูนปั้นประดับประตูวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดเจ้ทั้งพระ จังหวัดสงขลา	92
4.11	ลายปูนปั้นฉากหลังพระประธาน วัดจันทร์ จังหวัดสงขลา	92
4.12	หน้าบันทึศตะวันออกวัดโลการาม จังหวัดสงขลา	93
4.13	หน้าบันทึศตะวันตกวัดโลการาม จังหวัดสงขลา	93
4.14	ลายปูนปั้นประดับซุ้มประตูอุโบสถวัดยางงาม จังหวัดพัทลุง	94
4.15	หน้าบันวิหารพระพุทธไสยาสน์วัดเจ้ทั้งพระ จังหวัดสงขลา	94
4.16	หน้าบันอุโบสถทึศตะวันตกวัดวิหารเบิก จังหวัดพัทลุง	95

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
4.17	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดวิหารเบิก จังหวัดพัทลุง	95
4.18	ซุ้มประตูทางเข้าวัดวิหารเบิก จังหวัดพัทลุง	95
4.19	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดยางงาม จังหวัดพัทลุง	96
4.20	ลายจำหลักไม้หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดวัง จังหวัดพัทลุง	96
4.21	ลายจำหลักไม้หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดวัง จังหวัดพัทลุง	97
4.22	ลายจำหลักหน้าบันอุโบสถวัดยางงาม พัทลุง	97
4.23	หน้าบันวัดศาลาปูน จังหวัดอยุธยา	98
4.24	หน้าบันอุโบสถวัดราชประดิษฐสถิตสีมาราม กรุงเทพฯ	99
4.25	ซุ้มประตูอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ	99
4.26	ปูนปั้นหน้าบัน วัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพฯ	100
4.27	หน้าบันอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง	100
4.28	ปูนปั้น ซุ้มหน้าต่าง ซุ้มประตูวัดวัง จังหวัดพัทลุง	101
4.29	หน้าบันอัจฉฎาภิชี้ออกทางไปบรรณศาลาพระเวสสันดรแก่ชูชก	101
4.30	หน้าบันด้านทิศตะวันตกอุโบสถ วัดดีหลวงใน จังหวัดสงขลา	102
4.31	หน้าบันด้านทิศตะวันออกอุโบสถ วัดดีหลวงใน จังหวัดสงขลา	102
4.32	หน้าบันด้านทิศตะวันตกศาลาการเปรียญ วัดดีหลวงใน จังหวัดสงขลา	102
4.33	หน้าบันอุโบสถด้านทิศตะวันออกวัดสลักป่าเก่า จังหวัดสงขลา	103
4.34	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดสลักป่าเก่า จังหวัดสงขลา	104
4.35	หน้าบันวิหารวัดสุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี	105
4.36	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดหนองหอย จังหวัดสงขลา	105
4.37	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดหนองหอย จังหวัดสงขลา	106
4.38	หน้าบันศาลาการเปรียญทิศตะวันตกวัดบ่อป่า จังหวัดสงขลา	106
4.39	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดมะขามคลาน จังหวัดสงขลา	107
4.40	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดมะขามคลาน จังหวัดสงขลา	108
4.41	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดมะม่วงหมู่ จังหวัดสงขลา	108
4.42	หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดมะม่วงหมู่ จังหวัดสงขลา	109

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.43 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณวัดคีฬวง จังหวัดสงขลา	111
4.44 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณวัดจะตั้งพระ จังหวัดสงขลา	111
4.45 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณวัดโลการาม จังหวัดสงขลา	111
4.46 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณวัดหนองหอย จังหวัดสงขลา	111
4.47 พระนารายณ์ทรงครุฑวัดโลการาม จังหวัดสงขลา	112
4.48 พระนารายณ์ทรงครุฑวัดมะม่วงห่มุ จังหวัดสงขลา	112
4.49 พระอิศวรทรงโควัดคีฬวง จังหวัดสงขลา	113
4.50 รูปเทวดาและเทพนมวัดจะตั้งพระ จังหวัดสงขลา	114
4.51 รูปเทวดาและเทพนมวัดมะม่วงห่มุ จังหวัดสงขลา	114
4.52 เรื่องราวพระเวสสันดรชาดกวัดคีฬวงใน	115
4.53 เรื่องราวพระเวสสันดรชาดกวัดสลักป่าเก่า	116
4.54 ลายปูนปั้นประดับพระพุทธรูปวัดจันทร์	116
4.55 รูปยักษ์วัดสนามชัย	117
4.56 ลายดอกพุดตานวัดโลการาม	118
4.57 ลายดอกพุดตานวัดคีฬวงใน	118
4.58 ลายดอกพุดตานวัดหนองหอย	119
4.59 ลายดอกพุดตานวัดมะม่วงห่มุ	119
4.60 ลายพรรณพฤกษาวัดสุวรรณคีรี	120

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 แสดงการจัดกลุ่มรูปแบบและตำแหน่งที่พบลวดลายปูนปั้น	78
4.2 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายกนกกับรูปที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา	81
4.3 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายกนกกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา	81
4.4 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา	82
4.5 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา	83
4.6 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพรรณพฤกษาส่วน ๆ	84
4.7 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพิเศษกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา	85
4.8 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพิเศษกับรูปทรงที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา	85

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

ชนชาติไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปกรรมมาช้านาน จะเห็นได้จากซากโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซากอูโบสถ วิหาร เจดีย์ ตลอดจนพระพุทธรูป และลวดลายประดับตกแต่งต่าง ๆ ความงามของสิ่งก่อสร้างที่ค้นพบเหล่านี้บอกเล่าถึงความรุ่งเรืองของอดีต ความเชื่อความศรัทธาและภูมิปัญญาความสามารถของบรรพบุรุษไทย ที่ได้สร้างสรรค์ไว้

จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมของวัฒนธรรมโบราณที่ค้นพบถูกทำลายและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นจากวัสดุที่มีความคงทนเสื่อมสลายช้า เช่น อิฐ หิน และปูน ซึ่งหนึ่งในผลงานศิลปกรรมที่หลงเหลือให้ได้ศึกษาโดยมีความสำคัญในการบอกเล่าถึงความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมความรุ่งเรืองของศาสนา และฝีมือทางช่างของบรรพบุรุษนั้นคือศิลปะลวดลายปูนปั้น

ลวดลายปูนปั้นเป็นศิลปะที่อาศัยความสามารถทางช่างประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมให้มีความงดงาม และยังแฝงถึงคติความเชื่อทางศาสนา ประเทศไทยได้รู้จักงานปูนปั้นเข้ามาประดับตกแต่งอาคารเกือบทุกประเภท ตั้งแต่สมัยลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อู่ทอง อโยธยา จนกระทั่งถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่างานปูนปั้นเป็นศิลปกรรมที่จะต้องอยู่คู่กับงานสถาปัตยกรรมมาโดยตลอด (ภิญโญ สุวรรณคีรี, 2546 : 65) ศิลปะปูนปั้นจึงมีความสำคัญและมีคุณค่ามีวิวัฒนาการมาหลายยุคสมัย คุณค่าของศิลปะปูนปั้นไทยมี 5 ด้าน ได้แก่คุณค่าทางด้านศิลปกรรม คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางด้านภูมิปัญญาของช่างปูน คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม และคุณค่าทางด้านความเชื่อและขนบนิยม (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2540 : 44)

ลวดลายปูนปั้นเป็นหลักฐานทางศิลปกรรมที่สำคัญ และพบได้ในชุมชนที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ที่สั่งสมอารยธรรมอย่างยาวนาน จากการสำรวจร่องรอยของชุมชนโบราณ ในภูมิภาคต่างๆของไทยลวดลายปูนปั้นปรากฏอยู่ทั่วประเทศไทย ชุมชนโบราณทางภาคใต้เป็นอีกวัฒนธรรมที่มีความเก่าแก่ และปรากฏลวดลายปูนปั้นอยู่แทบทุกที่ที่มีการสร้างสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา นับว่ามีความน่าสนใจในการเข้าไปศึกษารวบรวมหลักฐานทางโบราณคดี

เมืองสงขลาเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์สืบต่อกันมาอย่างยาวนาน เคยเป็นเมืองท่า เมืองศูนย์กลางทางการค้า การปกครอง และศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในภูมิภาคแถบนี้มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากการสำรวจร่องรอยของชุมชนโบราณ บริเวณคาบสมุทรสทิงพระ พบที่ตั้ง

หลักแหล่งของชุมชนตามแนวสันทราย พบสภาพจากหลักฐานทางโบราณวัตถุ โบราณสถาน ดินแดนคาบสมุทรนี้มีอารยธรรมเก่าแก่ มีความเจริญเป็นบ้านเมือง มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 (สัญญา วัชรพันธ์, 2538: 19) และสิ่งหนึ่งที่ยังหลงเหลือให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา คือ ลวดลายปูนปั้นที่ปรากฏในคาบสมุทรสทิงพระซึ่งสามารถเทียบเคียงกับลวดลายปูนปั้นที่ปรากฏในที่อื่นๆ ของประเทศไทยได้ เพราะมีหลักฐานร่องรอยของศูนย์กลางอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุด ตั้งแต่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-19 ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของศิลปะแต่ละยุคสมัยที่มีอิทธิพลของศาสนาลัทธิต่างๆ ตั้งแต่ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ในช่วงแรก จนถึงคติพุทธศาสนาเถรวาทและหินยาน อีกทั้งความมั่งคั่งของเมืองท่าทางการค้าที่ส่งผลให้คาบสมุทรเล็กๆของสทิงพระ มีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรม เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ปรากฏร่องรอยของศิลปวัตถุในยุคนี้อย่างมากมาย

การรวบรวมรูปแบบลวดลายทางศิลปกรรมที่ระดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา คาบสมุทรสทิงพระ จึงมีความสำคัญในการศึกษาเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาในท้องถิ่น ซึ่งผู้สร้างได้ถ่ายทอดเรื่องราว คติความเชื่อ ความศรัทธาทางพุทธศาสนา สื่อนำทางลวดลายต่าง ๆ ที่สามารถบ่งบอกถึงยุคสมัยเกิดเป็นองค์ความรู้แก่ท้องถิ่น และการอนุรักษ์สืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบลวดลายทางศิลปกรรมที่ระดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา คาบสมุทรสทิงพระ
- 2.2 เพื่อศึกษาลักษณะลวดลายปูนปั้นจำแนกตามยุคสมัยที่ปรากฏ โดยทำการเปรียบเทียบลวดลายปูนปั้นที่พบในคาบสมุทรสทิงพระกับบริเวณอื่นของประเทศไทย
- 2.3 เพื่อศึกษาอิทธิพลในการสร้างลวดลายปูนปั้นจากรูปแบบและเรื่องราวที่ปรากฏ อันเป็นคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และวิถีชีวิตของชาวพุทธในคาบสมุทรสทิงพระ

3. คำถามหลักในการวิจัย

องค์ความรู้จากการรวบรวมรูปแบบลวดลายปูนปั้นที่ระดับสถาปัตยกรรม คาบสมุทรสทิงพระ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนามีลักษณะ คติความเชื่อ และวิถีชีวิตอย่างไร

4. ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาของคาบสมุทรมหานคร โดยทำการศึกษาจากแหล่งความรู้เดิม ได้แก่ วัดในคาบสมุทรมหานคร ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุม 2 อำเภอของจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเริ่มจากการศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิด และสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมหลักฐานเพื่อทำการวิจัยและสรุปผล โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งคณะผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1.1 ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากหลักฐาน ตำราทางศิลปกรรม และข้อมูลโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับลวดลายปูนปั้น รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บข้อมูลจากสถานที่สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญของวัดในพื้นที่ 2 อำเภอของจังหวัดสงขลา อันเป็นสถานที่ที่ปรากฏลวดลายปูนปั้น

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

5.2.1 วิเคราะห์ข้อมูลในด้านลวดลายของปูนปั้นที่ปรากฏ ซึ่งลวดลายที่ปรากฏอันเป็นเรื่องราวทางศาสนา ปรากฏลวดลายลักษณะใดบ้าง และทำการเทียบเคียงกับลวดลายในแต่ละพื้นที่ เพื่อทราบถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่าง เพื่อทราบถึงอิทธิพลในการสร้างผลงานรวมถึงลักษณะเฉพาะทางศิลปกรรม

5.2.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากลวดลายที่พบ และทำการรวบรวมกลุ่มลวดลายปูนปั้นตามยุคสมัยที่ปรากฏ เพื่อทราบถึงประวัติศาสตร์แต่ละยุคสมัยของปูนปั้นในคาบสมุทรมหานคร

5.3 การสรุปผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย พร้อมสรุปปัญหาที่พบในการวิจัย และข้อเสนอแนะ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1. เพื่อรวบรวมความรู้ลักษณะรูปแบบลวดลายปูนปั้นที่ปรากฏในคาบสมุทรสทิงพระ
- 6.2. เพื่อเพิ่มความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรมอันเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนโบราณภาคใต้
- 6.3. เพื่อให้ชุมชนและท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะปูนปั้น เกิดการตระหนักถึงความสำคัญและอนุรักษ์
- 6.4. เพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจด้านคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของชาวพุทธจากเนื้อหา เรื่องราวที่ปรากฏในลวดลายปูนปั้นบนคาบสมุทรสทิงพระ

7. นิยามศัพท์เฉพาะ

ลวดลายปูนปั้น หมายถึง งานประติมากรรมที่ช่างหรือศิลปินปั้นขึ้นด้วยการใช้ปูนดำ หรือปูนสด เป็นลวดลายหรือภาพประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบันอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ

ปูนปั้น หมายถึง ปูนดำที่มีส่วนผสมของปูนขาวเป็นหลัก ทั้งนี้ยังประกอบด้วย ทราย กระดาษที่เป็นเส้นใย กาว และน้ำตาลที่มีความเหนียวเป็นกาว เมื่อทำให้เข้ากันดีแล้วสามารถนำไปปั้นเป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ

ลายพรรณพฤษภษา หมายถึง ลวดลายที่ช่างหรือศิลปินประดิษฐ์ออกแบบ สร้างสรรค์จากความรู้สึกลึกภายในที่มีแนวคิด หรือที่มาจากธรรมชาติ แต่ยังมีรูปแบบเค้าธรรมชาติปนอยู่ มาเป็นลวดลายที่ใช้ในการปั้น หรืออาจเรียกว่าลายเครือเถาก็ได้

เทพ-เทวดา หมายถึง ภาพปูนปั้นรูปเทวดา หน้าบันอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ เพื่อแสดงถึงบารมีของพระพุทธเจ้าที่ทวยเทพมาน้อมนบสการเพื่อฟังธรรมเทศนา หรือทำหน้าที่พิทักษ์พุทธสถาน ซึ่งบางองค์ก็ยังเป็นสัญลักษณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ตามความเชื่อลัทธิเทวราช

สถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนา ได้แก่ อุโบสถ วิหาร และศาลาการเปรียญ
หน้าบัน หมายถึง หน้าจั่วที่เป็นรูปสามเหลี่ยมด้านหน้า ด้านหลังอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ซึ่งมีการตกแต่งด้วยลายปูนปั้น

รูปแบบลวดลาย หมายถึง แบบอย่างหรือลักษณะของลายปูนปั้นที่ประดับตกแต่งหน้าบันอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ

คาบสมุทรสทิงพระ หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่ทำการศึกษาลวดลายปูนปั้น ซึ่งประกอบด้วย 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การศึกษาลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา คาบสมุทรสทิงพระ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอ ดังนี้

1. บริบทของอำเภอสิงหนคร
2. บริบทของอำเภอสทิงพระ
3. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับลวดลายปูนปั้น
4. เทคนิควิธีการทำปูนปั้น
5. อิทธิพลและคติความเชื่อ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บริบทของอำเภอสิงหนคร

1.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอสิงหนคร

คำว่า “สิงหนคร” เป็นชื่อเมืองสงขลาในอดีตซึ่งมีความเป็นมาว่าในสมัยโบราณเมืองสงขลาเป็นเมืองท่าสำคัญ มีพ่อค้าวาณิช เช่น ชาวเปอร์เซีย อาหรับ อินเดีย แล่นเรือมาติดต่อค้าขายกับหัวเมืองชายทะเลแถบแหลมมาลาญ ครั้นมาถึงปากทะเลสาบจะเข้าเมืองสงขลา ก็จะมองเห็นเกาะสองเกาะ คือ เกาะหนูและเกาะแมว เมื่อมองดูจากทะเลด้านนอกจะเห็นเป็นรูปสิงห์นอนหมอบเฝ้าปากทวารเมือง ต่างเรียกกันว่า เมือง “สิงหลา” แต่ออกเสียงตามภาษาของตนว่า “เซ็งกอร่า” แปลว่า “เมืองสิงห์” และจากพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สงขลาเดิมชื่อ “สิงหนคร” อ่านเป็น สิง-หะ-นะ-คะ-ระ แต่เสียง “อะ” อยู่ท้าย พวกมาลาญไม่ชอบจึงเปลี่ยนเป็น สระอา และเนื่องจากชาวมาลาญ พูดเสียงรัวลิ้นเร็วมากจึงตัด หะ และ นะ ออก คงเหลือ สิงคะรา แต่ออกเสียงเป็น “ซิงหะรา” จากประวัติความเป็นมาดังกล่าว จึงได้ตั้งชื่ออำเภอว่า “สิงหนคร” สืบมาเท่าทุกวันนี้

1.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต อำเภอสิงหนคร ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 5 หรือทางหลวงแผ่นดินเส้นทางหมายเลข 408 ถนนสงขลา-ระโนด ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดสงขลาตามแนวทะเลอ่าวไทยตอนนอก และทะเลอ่าวไทยตอนล่าง

ระยะทางจากกรุงเทพมหานครประมาณ 974 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 195.133 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จด	ตำบลวัดจันทร์ ทำหิน และสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ทิศใต้	จด	ทะเลสาบสงขลา (ตามแนวร่องน้ำลึกในทะเลสาบสงขลา)
ทิศตะวันออก	จด	ทะเลหลวง (ตามแนวร่องน้ำทิศตะวันตกเกาะหนูและเกาะแมว)
ทิศตะวันตก	จด	ทะเลสาบสงขลา (ตามแนวร่องน้ำลึก อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลาและอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

1.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ สภาพพื้นที่ เป็นที่ราบระหว่าง 2 ทะเล (ทะเลหลวงและทะเลสาบสงขลา) ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเหมาะแก่การทำนา พื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกติดกับทะเลสาบสงขลาเหมาะแก่การทำประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทิศตะวันออกติดทะเลหลวงเหมาะแก่การปรับปรุงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและการประมง

1.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ แบ่งออกเป็น 2 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน โดยฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนมิถุนายน ระยะเวลาเป็นช่วงของฤดูมรสุม หลังจากสิ้นฤดูมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือแล้วอากาศเริ่มร้อนและมีอากาศร้อนจัดในเดือนเมษายนแต่ไม่ร้อนมากนัก เนื่องจากอยู่ใกล้ทะเลทำให้อากาศร้อนเบาบางลง ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงเดือนธันวาคม ซึ่งฤดูฝนแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ มรสุมตะวันตก จะเริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ถึงกลางเดือนกันยายน มรสุมตะวันออก เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ถึงเดือนธันวาคม

1.1.4 สภาพเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา อาชีพประมงและเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ประมงชายฝั่ง เลี้ยงปลาในกระชัง เลี้ยงสัตว์ ปศุสัตว์ ทำน้ำตาลโตนด ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด และมีสถานประกอบการอาชีพอุตสาหกรรม

1.1.5 การปกครอง อำเภอสิงหนครแบ่งเขตการปกครองเป็น 11 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลท่านบ ตำบลชิงโค ตำบลวัดขนุน ตำบลม่วงงาม ตำบลบางเจียด ตำบลชะแล้ ตำบลป่าขาด ตำบลปากร่อ ตำบลรำแดง ตำบลหัวเขา ตำบลสทิงหม้อ และมีเทศบาลตำบล 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลสิงหนคร

1.2 ประวัติวัดที่พบลวดลายปูนปั้น

1.2.1 วัดโลการาม ตั้งอยู่เลขที่ 147 บ้านสทิงหม้อ หมู่ที่ 4 ตำบลสทิงหม้อ อำเภอลิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ 2 งาน 24 ตารางวา อาณาเขตบริเวณวัด ด้านหน้ายาว 134 เมตร ด้านหลังยาว 122 เมตร ด้านข้างยาว 134 เมตร อีกด้านหนึ่งยาว 111 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 9 เมตร ยาว 15 เมตร โครงสร้างก่ออิฐถือปูน สร้างระหว่าง พ.ศ. 2367 – 2394 ศาลาการเปรียญ กว้าง 15.20 เมตร ยาว 28.50 เมตร โครงสร้างไม้ หอระฆัง โครงสร้างก่ออิฐถือปูน สำหรับปูลงนิยัตถุ มีเจดีย์

วัดโลการาม สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2315 ในสมัยกรุงธนบุรี ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2330 กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในหนังสือราชกิจจานุเบกษา วันที่ 15 กันยายน 2540

1.2.2 วัดดีหลวงใน ตั้งอยู่ที่บ้านดีหลวง ถนนสงขลา – ระโนด หมู่ที่ 9 ตำบลชิงโค อำเภอลิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ อาณาเขตบริเวณวัด กว้างประมาณ 85 เมตร ยาวประมาณ 100 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 10 เมตร ยาว 15 เมตร โครงสร้างก่ออิฐถือปูน ได้สร้างขึ้นเป็นหลังที่ 3 ศาลาการเปรียญ กว้าง 12 เมตร ยาว 20 เมตร โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กและไม้

วัดดีหลวงใน สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2220 เดิมมีนามว่า “วัดดีหลวง” ต่อมาในท้องที่ตำบลเดียวกันนี้มีอีกวัดหนึ่งนามว่า “วัดดีหลวงนอก” วัดนี้จะได้นามว่า “วัดดีหลวงใน” ชาวบ้านมักเรียกสั้น ๆ ว่า “วัดใน” เป็นวัดเก่าแก่สมัยอยุธยา เพิ่งได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 - 5 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2300 กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในหนังสือราชกิจจานุเบกษา วันที่ 17 กันยายน 2528

1.2.3 วัดบ่อป่า ตั้งอยู่ที่บ้านบ่อป่า ถนนเขาแดง – ระโนด หมู่ที่ 5 ตำบลชิงโค อำเภอลิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 9 ไร่ 1 งาน 20 ตารางวา อาณาเขตบริเวณวัด กว้างประมาณ 80 เมตร ยาว 160 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อาคารเสนาสนะต่าง ๆ มีศาลาการเปรียญ กว้าง 8 เมตร ยาว 20 เมตร โครงสร้างไม้ และหอระฆัง โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

วัดบ่อป่า สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2350 ที่วัดมีโรงเรียนประถมศึกษาของทางราชการตั้งอยู่ ซึ่งทางวัดได้ให้การอนุเคราะห์ตามสมควรตลอดมา

1.2.4 วัดสุวรรณคีรี ตั้งอยู่ที่บ้านบ่อเตย หมู่ที่ 2 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 19 ไร่ 1 งาน 35 ตารางวา อาณาเขตด้านหน้าวัด ยาว 144 เมตร ด้านหลังวัด ยาว 224 เมตร ด้านข้างยาว 160 เมตร อีกด้านหนึ่งยาว 128 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 8.38 เมตร ยาว 15.90 เมตร โครงสร้างก่ออิฐถือปูน สร้างเมื่อประมาณระหว่าง พ.ศ. 2318 - 2355 ศาลาการเปรียญ กว้าง 10 เมตร ยาว 21 เมตร โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก และมีหอรบขังคอนกรีต สำหรับปูลงศพ มีเจดีย์ หินแบบจีน หน้าอุโบสถ หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ เป็นผู้สร้าง มีคำจารึกไว้ว่า “กระหม่อมฉัน เจ้าพระยาสงขลา (ฮ่อ บุญห่วย) น้อมเกล้าถวาย ก่อสร้างปิมะเส็ง สำเร็จปิมะเมีย วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2341”

วัดสุวรรณคีรี สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2318 ในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดออก” เมื่อครั้งเมืองสงขลายังมีได้ย้ายไปอยู่ทางฝั่งตะวันออกคลองบ่อข่างนั้น วัดนี้ได้ถือว่าเป็นวัดคู่เมืองเป็นวัดหลวงสำหรับประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา สำหรับผู้สร้างหรือบูรณะวัดในระยะแรกนั้น สันนิษฐานว่า หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห่วย) เป็นผู้สร้าง โดยมีคำจารึกที่ฐานปูลงศพที่ดี และคำโคลง ที่เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (แม่่น) เจ้าเมืองสงขลาคนที่ 6 ประพันธ์ไว้ก็ดี เป็นหลักฐานที่ยึดถือได้ วัดสุวรรณคีรีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2320 กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในหนังสือราชกิจจานุเบกษา วันที่ 17 กันยายน 2535

1.2.5 วัดหนองหอย ตั้งอยู่ที่ 48 บ้านหนองหอย ถนนสงขลา – ระโนด หมู่ที่ 3 ตำบลวัดขนุน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 12 ไร่ อาณาเขตบริเวณด้านหน้า และด้านหลังวัด ยาว 129 เมตร ด้านข้าง ยาว 92 เมตร อีกด้านหนึ่ง ยาว 59 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 8 เมตร ยาว 18 เมตร โครงสร้างก่ออิฐถือปูนและไม้ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2445 ศาลาการเปรียญ กว้าง 10 เมตร ยาว 15 เมตร โครงสร้างก่ออิฐถือปูนและไม้ นอกจากนี้ยังมีหอรบขัง

วัดหนองหอย สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2420 และได้บูรณะเมื่อ พ.ศ. 2477 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2445 กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในหนังสือราชกิจจานุเบกษา วันที่ 15 กันยายน 2540

1.2.6 วัดสลักป่าเก่า ตั้งอยู่ที่ 153 บ้านปลายนา หมู่ที่ 1 ตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 17 ไร่ 1 งาน 60 ตารางวา อาณาเขตบริเวณด้านหน้าวัด ยาว 86.50 เมตร ด้านหลังวัด ยาว 96 เมตร ด้านข้างด้านหนึ่ง ยาว 125 เมตร อีกด้านหนึ่งยาว 152 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 12 เมตร ยาว 19 เมตร โครงสร้างคอนกรีต สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2408 – 2427 ศาลาการเปรียญ กว้าง 15 เมตร ยาว 20.50 เมตร โครงสร้างไม้

วัดสลักป่าเก่า สร้างขึ้นเป็นวัดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2277 เดิมเรียกว่า “วัดสลักป่า” หรือ “วัดเก่า” เนื่องจากมีวัดสลักป่าใหม่สร้างขึ้นมาตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลเดียวกัน วัดนี้จึงได้มีนามว่า “วัดสลักป่าเก่า” เพื่อไม่ให้จำสับสนกัน ทางวัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2515 แต่มิได้ขอยกขึ้นเป็นสำนักเรียนในเวลาสอบสนามหลวงจะส่งนักเรียนเข้าสอบในนามสำนักเรียนวัดมะม่วงหุ้ม ได้รับความราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2300

1.2.7 วัดมะม่วงหุ้ม ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 12 ไร่ 1 งาน 28 ตารางวา อาณาเขตบริเวณด้านหน้าวัด ยาว 146 เมตร ด้านหลังวัด ยาว 132 เมตร ด้านข้างขวา 104 เมตร อีกด้านหนึ่ง ยาว 93 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 14.33 เมตร ยาว 22 เมตร โครงสร้างคอนกรีต ศาลาการเปรียญ กว้าง 16.24 เมตร ยาว 24 เมตร โครงสร้างคอนกรีตและไม้

วัดมะม่วงหุ้ม สร้างเป็นวัดตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2299 ได้รับความราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2440

1.2.8 วัดมะขามคลาน ตั้งอยู่ที่ 45 บ้านมะขามคลาน หมู่ที่ 10 ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 19 ไร่ 3 งาน 25 ตารางวา อาณาเขตบริเวณด้านหน้าวัด ยาว 100 เมตร หลังวัด ยาว 130 เมตร ด้านข้างทั้ง 2 ด้าน ยาวด้านละ 200 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 10 เมตร ยาว 18 เมตร โครงสร้างก่ออิฐถือปูน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2470 ศาลาการเปรียญ กว้าง 12 เมตร ยาว 20 เมตร

วัดมะขามคลาน สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2161 เดิมมีนามว่า “วัดทิดเพชร” ได้กลายเป็นวัดร้างมาช่วงระยะหนึ่ง ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2450 ได้มีพระสงฆ์มาอยู่ปริวาสกรรมที่นี้ ชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัดवास” ได้รับความราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2200

1.2.9 วัดแหลมจาก ตั้งอยู่ที่บ้านปากกรอ หมู่ที่ 6 ตำบลปากกรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 12 ไร่

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 7.30 เมตร ยาว 18 เมตร โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2514 ศาลาการเปรียญ กว้าง 10 เมตร ยาว 16 เมตร โครงสร้างไม้ สำหรับปูชนียวัตถุ มีเจดีย์สูง 17 วา และพระพุทธรูปไสยาสน์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2466 มีความยาว 22 วา

วัดแหลมจาก สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2410 โดยมีพระมหาลอย จันทโร (รัตตินัย) เป็นผู้ริเริ่มจัดสร้างวัดนี้ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดแหลม” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ประมาณ พ.ศ. 2420

2. บริบทของอำเภอสทิงพระ

2.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอสทิงพระ

เดิมเรียกว่า จะทิงพระ เป็นที่ตั้งเมืองพัทลุงเก่า ประมาณปี พ.ศ.1000 – พ.ศ.1480 สมัยที่ศรีวิชัยเรืองอำนาจ หลักฐานที่ปรากฏได้แก่ อิฐเผาถือเป็นแนวกำแพงอยู่ที่บ้านในเมือง ตำบลจะทิงพระ บริเวณโรงเรียนในเมืองปัจจุบัน เมืองจะทิงพระ เคยถูกข้าศึกทำลายเผาบ้านเมือง พินาศมาแล้ว 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 สมัยออกหลวงเขวราชเป็นเจ้าเมือง ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2096 ข้าศึกยกกองทัพมาตีเมืองจนย่อยยับภายใต้การนำของ อาแฉ อาหรุ เจ้าเมืองกลัวอาญาจึงกินยาตาย เพื่อหนีความผิด

ครั้งที่ 2 สมัยออกเมืองคำเป็นเจ้าเมือง ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2100 มีข้าศึกยกกองทัพมาตีเมืองภายใต้การนำของอูรงคตนะ เชื้อชาติมาลาญ อยู่เมืองยะโฮร์ ซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของไทย ยกกองทัพมาตั้งค่ายอยู่ที่บ้านบางค่าย หรือบางค่าย ยกกองทัพมาตีจนเมืองแตก ออกเมืองคำ หลบหนี ข้าศึกเผาบ้านเมืองเสียหายมาก เหลือแต่ซากและสิ่งปรักหักพัง

เมืองสทิงพระ (สมัยเมืองจะทิงพระ หรือเมืองพัทลุงเก่า) มีเจ้าเมืองปกครองเมืองดังนี้

1. พระยากรุงทอง	ตรงกับสมัยสุโขทัย	ไม่ปรากฏศักราช
2. พระยาธรรมรังคัล	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
3. ออกเมืองราช ณ แสน	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
4. ออกพระสุรราชา	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
5. ออกหลวงเขวราชเดชะ	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
6. ออกภักดีกรเพท	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
7. ออกเมืองคำ	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
8. ออกขุนเทพตำรวจ	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
9. ออกขุนศรีสาคร	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
10. ออกญาจักรี	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช
11. ออกหลวงเพชรกำแพง	ตรงกับสมัยอยุธยา	ไม่ปรากฏศักราช

เมืองสทิงพระหลังจากย้ายจากเมืองสทิงพระไปแล้วมีเจ้าเมือง 2 คน คือ

1. พระยาธรรมรังสรรค์ เป็นเจ้าเมืองสทิงพระสมัยอยุธยา จุลศักราช 799
  2. พระยาธำรงค์กษัตริย์ เป็นเจ้าเมืองสทิงพระสมัยอยุธยา ไม่ปรากฏศักราช
- หลังจากนี้ เมืองสทิงพระถูกทิ้งร้างคงเหลือแต่บ้านจะทิ้งพระ บ้านหน้าเมือง บ้านชายคู

พ.ศ. 2437 เมืองจะทิ้งพระได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ เรียกว่า อำเภอปละท่า มีอาณาเขตทางทิศเหนือ จด ตำบลปากแตระ ตำบลระวะ อำเภอระโนด ทิศใต้ จด ตำบลชะแล้ อำเภอเมืองสงขลา ทิศตะวันออก จด อ่าวไทย ทิศตะวันตกจดทะเลสาบสงขลา สมัยนั้นกิ่งอำเภอระโนดขึ้นกับอำเภอปละท่า

พ.ศ. 2467 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ทรงเป็นอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ ได้มาตรวจราชการทรงเห็นว่าการคมนาคมไม่สะดวก จึงได้ยกฐานะกิ่งอำเภอระโนดเป็นอำเภอ และยุบอำเภอปละท่า เป็นกิ่งอำเภอจะทิ้งพระ

เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2490 กิ่งอำเภอจะทิ้งพระ ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอจะทิ้งพระ ต่อมาเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2504 ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศเปลี่ยนชื่ออำเภอจะทิ้งพระ เป็นอำเภอสทิงพระ จนถึงปัจจุบัน ส่วนคำว่าจะทิ้งพระ คงใช้เป็นชื่อดำบลจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ

2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต อำเภอสทิงพระตั้งอยู่ริมฝั่งซ้ายของอ่าวไทย ตอนกลางของคาบสมุทรสทิงพระ อยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดสงขลา ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้ 53 กิโลเมตร โดยผ่านทางสะพานติณสูลานนท์ มีเนื้อที่ประมาณ 120 กิโลเมตร หรือประมาณ 75,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.56 ของเนื้อที่จังหวัด มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	จด	อำเภอระโนด อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา
ทิศใต้	จด	อำเภอลิงหนคร จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันออก	จด	อ่าวไทย
ทิศตะวันตก	จด	ทะเลสาบสงขลา และอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่โดยทั่วไปของอำเภอสทิงพระ เป็นที่ราบต่ำ มีทะเลขนานทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันออกเป็นอ่าวไทย ด้านทิศตะวันตกเป็นทะเลสาบ มีความยาวจากเหนือจรดใต้ ประมาณ 30 กิโลเมตร ความกว้างจากชายฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยถึงชายทะเลสาบสงขลาทางทิศตะวันตกโดยเฉลี่ย 4 กิโลเมตร

2.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ ตั้งอยู่ในเขตอากาศร้อนชื้นมี 2 ฤดูกาล โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จากทะเลจีนใต้พัดผ่านอ่าวไทย ทำให้เกิดฤดูฝนในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม และมีฝนตกชุกในราวเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม และลม

มรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากทะเลอ่าวไทยพัดผ่าน ทำให้อากาศร้อนในราวเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนกันยายน และร้อนจัดในราวเดือนเมษายน

2.1.4 สภาพเศรษฐกิจ ลักษณะการประกอบอาชีพของประชากรในเขตพื้นที่ โดยมีอาชีพหลักคือ อาชีพเกษตรกร เช่น ทำนา ทำสวน ประมงพื้นบ้าน และการเพาะเลี้ยงกุ้ง อาชีพรับจ้าง อาชีพค้าขาย และอาชีพรับราชการ

2.1.5 การปกครอง อำเภอสตึงพระแบ่งการปกครองส่วนท้องถิ่นออกเป็น 11 ตำบล 79 หมู่บ้าน ประกอบด้วย ตำบลจะทิ้งพระ กระดังงา สนามชัย ดิหลวง ชุมพล คลองรี ภูเขา ท่าหิน วัดจันทร์ บ่อแดง และตำบลบ่อदान (สำนักงานพัฒนาชุมชน 2548)

2.2 ประวัติวัดที่พบลวดลายปูนปั้น

2.2.1 วัดจะทิ้งพระ ตั้งอยู่ที่ 14 บ้านจะทิ้งพระ ถนนเขาแดง – ระโนด หมู่ที่ 4 ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 8 ไร่ 55 ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือยาว 100 เมตร ทิศใต้ ยาว 100 เมตร ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ยาว 150 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบริมฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 11 เมตร ยาว 20 เมตร โครงสร้างเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นปูอิฐเคลือบกนกลายไทย ผนังก่ออิฐถือปูนขาว สร้างเมื่อ พ.ศ. 2475 ศาลาการเปรียญ กว้าง 18.85 เมตร ยาว 24.47 เมตร โครงสร้างเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐถือปูน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2511 วิหารพระพุทธไสยาสน์ กว้าง 9.60 เมตร ยาว 14.40 เมตร โครงสร้างผนังก่ออิฐเผาผูกด้วยปูนขาวผสมเมือกพันธุ์พืช สร้างเมื่อ พ.ศ. 2415 และได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2522 หน้าบันเป็นลายกนกเขียนด้วยสีผสมของช่างไทยโบราณ ด้านทิศตะวันออกเป็นภาพพระอิศวรทรงช้าง 3 เศียร ด้านทิศตะวันตกเป็นรูปพญานาคและสัตว์ต่าง ๆ ภายในเป็นจิตรกรรม เรื่อง ปฐมสมโพธิ มีปูนฉาบยัตถุ คือ พระพุทธไสยาสน์ปางอนูฐานไสยาสน์ หรือที่เรียกว่า แบบสีหไสยาสน์ ยาว 14 เมตร มีพระนามว่า “พระเชตุพนพุทธไสยาสน์” ชาวบ้านเรียกว่า “พ่อเต่านอน”

วัดจะทิ้งพระ สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 1482 เดิมมีนามว่า “วัดสะทิ้งพระ” เป็นวัดคูเมืองสตึงพระมาแต่โบราณ ชาวบ้านมักเรียกว่า “วัดสทิ้งพระ” ตามชื่ออำเภอ และได้มีการเรียกเพี้ยนเป็น “วัดจะทิ้งพระ” ตามพงศาวดารที่ 15 กล่าวว่า ได้สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีวิชัย โดยเจ้าเมืองนามว่า “พระเจ้ากรุงทอง” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2474 กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในหนังสือราชกิจจานุเบกษา วันที่ 21 กรกฎาคม 2518

2.2.2 วัดดีหลวง ตั้งอยู่เลขที่ 82 บ้านดีหลวง ถนนเขาแดง-ระโนด หมู่ที่ 2 ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 14 ไร่ 1 งาน 73 ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือ ยาวพื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบกลางหมู่บ้านดีหลวง ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 6 เมตร ยาว 8 เมตร 115 วา ทิศใต้ ยาว 115 วา ทิศตะวันออก ยาว 52 วา ทิศตะวันตก ยาว 52 วา

บูรณะเมื่อ พ.ศ. 2480 โครงสร้างคอนกรีต ศาลาการเปรียญ กว้าง 20 เมตร ยาว 28 เมตร โครงสร้างคอนกรีต สำหรับปูชนียวัตถุ มีพระประธาน และเจดีย์ 3 ยอด ตั้งอยู่หลังอุโบสถ ด้านทิศตะวันตก

วัดดีหลวง สร้างขึ้นสมัยอยุธยา นับตั้งแต่ พ.ศ. 1370 ในสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ซึ่งเป็นลูกหรืออาจารย์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ (หลวงพ่อดาว เขียบนน้ำทะเลจืด) แต่เดิมมีวัดอยู่ก่อนแล้ว มีเจดีย์ ด้านหลังอุโบสถเป็นหลักฐานซึ่งเจ้าอธิการคำ ดิสุสโร เจ้าอาวาสวัดศิลาลอยได้มาบูรณะในปี พ.ศ. 2479 ชาวบ้านเรียกอีกนามหนึ่งว่า “วัดกุฎีหลวง” วัดดีหลวงถือได้ว่าเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งในคาบสมุทรสทิงพระ ที่หลวงพ่อดาว วัดข้างให้เคยมาบวชเป็นสามเณร ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมาวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2428 กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา วันที่ 15 กันยายน 2540

2.2.3 วัดศิลาลอย ตั้งอยู่เลขที่ 16 บ้านวัดกระ ถนนเขาแดง-ระโนด หมู่ที่ 4 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ 2 งาน 88 ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือ ยาว 120 เมตร ทิศใต้ ยาว 150 เมตร ทิศตะวันออก ยาว 130 เมตร ทิศตะวันตก ยาว 120 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 7 เมตร ยาว 22 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2526 โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ศาลาการเปรียญ กว้าง 13 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2480 โครงสร้างไม้ สำหรับปูชนียวัตถุมี พระศิลาลอย เป็นพระพุทธรูปศิลา ปางมารวิชัย พระเพลา กว้าง 60 นิ้ว ที่ถูกคลื่นซัดมาจากทะเลอ่าวไทย และประธาน 3 องค์ ทำด้วยปูน สร้างก่อน พ.ศ. 2462 เจ้าอธิการคำ ดิสุสโร ปฏิสังขรณ์ใหม่ พ.ศ. 2487

วัดศิลาลอยได้สร้างขึ้นเป็นวัดประมาณ พ.ศ. 1300 เดิมมีนามว่า “วัดยางงาม” ต่อมา มีพระพุทธรูปสร้างด้วยหิน ปางมารวิชัย ถูกคลื่นซัดขึ้นมาจากทะเลอ่าวไทย เป็นพระพุทธรูปที่มาจากเกาะกระ ชาวบ้านอัญเชิญมาประดิษฐานอยู่ที่วัดยางงาม แล้วเรียกนามวัดว่า “วัดกระ” ตามมูลเหตุที่พระพุทธรูปมาจากเกาะกระ ครั้งต่อมาวัดกระได้ว่างเว้นจากพระสงฆ์กลายเป็นวัดร้างไป จนถึง พ.ศ. 2462 พระคำ ดิสุสโร วัดดีหลวงได้รับนิมนต์จากชาวบ้านมาปกครองวัด ได้ทำการบูรณะพัฒนาวัดพร้อมกับได้บูรณะพระพุทธรูปแล้วถวายพระนามว่า “พระศิลาลอย” ในโอกาสนี้ได้เปลี่ยนนามวัดมาเป็น “วัดศิลาลอย” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2498

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในหนังสือราชกิจจานุเบกษา วันที่ 15 กันยายน 2540

2.2.4 วัดบ่อประคู้ ตั้งอยู่เลขที่ 57 บ้านบ่อประคู้ หมู่ที่ 3 ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 24 ไร่ อาณาเขต ทิศเหนือ ยาว 240 เมตร ทิศใต้ ยาว 240 เมตร ทิศตะวันออก ยาว 160 เมตร ทิศตะวันตก ยาว 160 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบล้อมรอบด้วยทุ่งนาและบ้านเรือนราษฎร ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 12 เมตร ยาว 24 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2482 สำหรับปฐมนิยวัตถุมิพระประธานในอุโบสถ และศาลาการเปรียญ ปางมารวิชัย

วัดบ่อประคู้ สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2420 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2485

2.2.5 วัดนางเหล้า ตั้งอยู่เลขที่ 90 บ้านนางเหล้า ถนนเขาแดง – ระโนด หมู่ที่ 3 ตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 16 ไร่ 1 งาน 25 ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือ ยาว 89 เมตร ทิศใต้ ยาว 115 เมตร ทิศตะวันออก ยาว 315 เมตร ทิศตะวันตก ยาว 315 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 9 เมตร ยาว 16 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2499 โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ศาลาการเปรียญ กว้าง 13 เมตร ยาว 27 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2514 โครงสร้างผนังก่ออิฐถือปูน

วัดนางเหล้า สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2225 โดยมีอุบาสิกาชื่อนางลาว บริจาคที่ดินและสร้างวัด แต่เดิมมีนามว่า “วัดนางลาว” ต่อมาได้เรียกเพี้ยนเป็น “วัดนางเหล้า” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2449

2.2.6 วัดจันทร์ ตั้งอยู่ที่บ้านจันทร์ หมู่ที่ 5 ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ อาณาเขต ทิศเหนือ ยาว 7 เส้น ทิศใต้ ยาว 2 เส้น ทิศตะวันออก ยาว 4 เส้น ทิศตะวันตก ยาว 4 เส้น

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มกลางหมู่บ้าน ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 8 เมตร ยาว 20 เมตร ศาลาการเปรียญ กว้าง 12 เมตร ยาว 25 เมตร สำหรับปฐมนิยวัตถุมิพระประธานในอุโบสถและศาลาการเปรียญ

วัดจันทร์ สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 1673 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมานับตั้งแต่ วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2351

2.2.7 วัดคลองรี ตั้งอยู่เลขที่ 34 บ้านคลองรี หมู่ที่ 4 ตำบลคลองรี อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ 2 งาน อาณาเขต ทิศเหนือ ยาว 40 วา ทิศใต้ ยาว 40 วา ทิศตะวันออก ยาว 75 วา ทิศตะวันตก ยาว 75 วา

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มริมทะเลสาบ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 8 เมตร ยาว 16 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2503 โครงสร้างคอนกรีตและไม้ ศาลาการเปรียญ กว้าง 16 เมตร ยาว 25 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2506 โครงสร้างคอนกรีต สำหรับปฐมนิยวัตถุ มีพระประธานในอุโบสถ พระเพลา กว้าง 1 เมตร เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ พระอริการส่วน เศษปูนุโย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2511 พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ประทับยืน สูง 1.60 เมตร ในศาลาการเปรียญหมีนคลองรี อนุรักษ์ถวายเป็นเมื่อ พ.ศ. 2506 และพระพุทธรูปไม้ สูง 1.40 เมตร

วัดคลองรี สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2200 ได้มีนามตามชื่อหมู่บ้าน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2501

2.2.8 วัดสนามชัย ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลสนามชัย อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา สร้างประมาณ พ.ศ. 2300 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มีเนื้อที่ประมาณ 11 ไร่ 2 งาน 86 ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือ ยาว 140 เมตร ทิศใต้ ยาว 140 เมตร ทิศตะวันออก ยาว 120 เมตร ทิศตะวันตก ยาว 120 เมตร

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบท่ามกลางชุมชน ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 6 เมตร ยาว 13 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2464 โครงสร้างไม้พ่นังก่ออิฐถือปูน

วัดสนามชัย สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2300 ชาวบ้านมักเรียกว่า “วัดศาลามีชัย” นับตั้งแต่สร้างเป็นวัดมายังไม่เคยเป็นวัดร้าง เพราะตั้งอยู่ห่างจากวัดอื่น และมีประชาชนบำรุงวัดจำนวนมาก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วนับตั้งแต่เริ่มสร้างวัดประมาณ พ.ศ. 2300

2.2.9 วัดท่าคุระ ตั้งอยู่เลขที่ 99 บ้านท่าคุระ หมู่ที่ 9 ตำบลคลองรี อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 9 ไร่ อาณาเขต ทิศเหนือ ยาว 60 วา ทิศตะวันออก ยาว 60 วา ทิศตะวันตก ยาว 60 วา

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มริมทะเลสาบสงขลา ล้อมรอบด้วยทุ่งนาและบ้านเรือนราษฎร ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 9 เมตร ยาว 16 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2513 โครงสร้างก่ออิฐถือปูน ศาลาการเปรียญ กว้าง 11 เมตร ยาว 18 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2515 โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก สำหรับปฐมนิยวัตถุมี พระประธานในอุโบสถ พระเพลา กว้าง 1 เมตร เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2200 พระประธานในศาลาการเปรียญ มี 3 องค์ พระพุทธรูปประทับยืน สูงประมาณ 1.50 เมตร และรูปเจ้าแม่อยู่หัวสร้างด้วยทองคำ ซึ่งชาวบ้านได้รับจากเจ้าเมืองพัทลุง

วัดท่าคุระ เดิมมีนามว่า “วัดท่าทอง” สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2210 ที่หน้าวัดมีต้นคุระมากมาย จึงได้เปลี่ยนนามมาเป็น “วัดท่าคุระ” ตามตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาว่า ชาวบ้านได้พบเด็กหญิงซึ่งเป็นลูกของเจ้าเมืองพัทลุงที่ถูกลอยแพมา ได้นำมาเลี้ยงไว้ เมื่อเจ้าเมืองพัทลุงทราบจึงมาทำนุบำรุงวัดและมอบแผ่นทองคำใหญ่ไว้ ชาวบ้านได้ตัดเอาทองคำไปทำเครื่องประดับเป็นจำนวนมาก ส่วนที่เหลือจึงนำไปหล่อรูปชื่อว่า “เจ้าแม่อยู่หัว” ไว้ที่วัดนี้ วัดท่าคุระได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2400

2.2.10 วัดประดู่หอม ตั้งอยู่เลขที่ 38 บ้านประดู่หอม หมู่ที่ 1 ตำบลคลองรี อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 6 ไร่ อาณาเขต ทิศเหนือ ยาว 40 วา ทิศใต้ ยาว 40 วา ทิศตะวันออก ยาว 60 วา ทิศตะวันตก ยาว 60 วา

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มริมทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง 6.50 เมตร ยาว 14 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2521 โครงสร้างคอนกรีตและไม้หลังเดิมสร้างขึ้น พ.ศ. 2462 ซึ่งได้รื้อถอนไปแล้ว ศาลาการเปรียญ กว้าง 14 เมตร ยาว 14 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2499 โครงสร้างไม้พื้นคอนกรีต สำหรับปูชนียวัตถุ มีพระประธานในอุโบสถ พระเพลา กว้าง 95 เซนติเมตร สร้างด้วยทองสัมฤทธิ์ เมื่อ พ.ศ. 2457 พระประธานในศาลาการเปรียญมี 3 องค์

วัดประดู่หอม สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2225 เดิมมีนามว่า “วัดบ้านเพิง” มักจะว่างเว้นจากพระสงฆ์เป็นประจำ ต่อมาจึงได้เปลี่ยนนามมาเป็น “วัดประดู่หอม” โดยยึดถือเอาต้นประดู่ใหญ่เป็นสัญลักษณ์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2450 ได้ผูกพัทธสีมาประมาณ พ.ศ. 2462

3. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับลวดลายปูนปั้น

3.1 ความหมายของลวดลายปูนปั้น

สุรพล คำริห์กุล (2542 : 45-93) งานปูนปั้น หมายถึง ลวดลายหรือภาพที่เกิดจากการปั้นปูนเพื่อให้เป็นลวดลาย รูปภาพ และรูปทรง เพื่อใช้ในการประดับตกแต่ง ตลอดจนทำเป็นส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) ปูนปั้น หมายถึง ลวดลายประดับตามอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่ทำจากปูน เรียกว่าลายปูนปั้น

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2547 : 80) การปั้นปูน เป็นกรรมวิธีการสร้างงานประติมากรรมที่ทำกันมาแต่โบราณมีทั้งที่เป็นงานประติมากรรมแบบลอยตัว แบบนูนสูงและแบบนูนต่ำ กรรมวิธีปั้นปูนนั้นคล้ายกับการปั้นสิ่งต่างๆ ด้วยดินเหนียวแต่ใช้ “ปูนขาว” (Lime CaO) ที่ทำจากหินปูน

(Limestone. CaCO₂) เป็นวัตถุดิบหลัก ผสมกับส่วนประกอบอื่น เช่น น้ำขาว เชื้อกระดาษ น้ำอ้อย และทรายละเอียด เพื่อใช้ปูนฉาบและเหนียว นำไปปั้นได้ดี

กรมศิลปากร (2540 : 55) คำว่าลายปูนปั้นนั้นเป็นคำที่มีความหมาย หมายถึง ลายหรือภาพอันเกิดจากการปั้นปูน หรือใช้ปูนสร้างเป็นลายให้ปรากฏขึ้น โดยใช้มือเป็นส่วนปฏิบัตินี้เป็นความเข้าใจทั่วไป

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปความหมายของลวดลายปูนปั้น คือ ลวดลายหรือภาพที่เกิดจากการปั้นปูนเพื่อให้เป็นลวดลาย รูปภาพ และรูปทรง เพื่อใช้ในการประดับตกแต่งบนฝาผนังหรือกำแพงตามอาคารหรือสิ่งก่อสร้าง ตลอดจนทำเป็นส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม

3.2 ประวัติความเป็นมาของศิลปะลายปูนปั้น

ศิลปะการปั้นปูนประดับสถาปัตยกรรมศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นเจดีย์ วิหาร อาคารเก่าแก่ในสุวรรณภูมิ มีการสืบเนื่องมานับตั้งแต่พันปีเศษล่วงมาถึงปัจจุบันกาล ผ่านยุคสมัยของสุวรรณภูมิ เมื่อพุทธศตวรรษที่ 4 จนถึงสมัยทวารวดี อุทอง สุพรรณภูมิ สุโขทัย พะเยา ศรีอยุธยา เชียงใหม่ อโยธยา และรัตนโกสินทร์ (น. ณ ปากน้ำ, 2532 : 7)

“ปูนปั้น” เป็นศิลปะที่ต้องใช้ความประณีต ละเอียดอ่อน มีเทคนิคกรรมวิธีที่มีความพิเศษเฉพาะ อันเป็นเสน่ห์แก่ผู้คนที่พบเห็นโดยทั่วไป จนถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะไทยที่สำคัญอย่างหนึ่ง ปัจจุบันประเทศไทยมีงานศิลปกรรมมากมายกระจายอยู่ทั่วประเทศที่แสดงถึงความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรม อันมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองมาเป็นเวลานาน ยังปรากฏร่องรอยของงานศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่มีความวิจิตรสวยงามมาก นั่นคืองานลายปูนปั้น หรือศิลปะปูนปั้น อันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมของไทย ซึ่งปัจจุบันกำลังเสื่อมสลายตัวไปตามกาลเวลาด้วยภาวะของดินฟ้าอากาศ และสิ่งแวดล้อมถึงแม้ว่าสถาปัตยกรรมจะพังทลายหรือไม่แสดงรูปทรงเดิม แต่บางส่วนของงานประติมากรรมปูนปั้นก็ยังหลงเหลือเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าสามารถบอกความเป็นมาให้กับชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี

จากช่วงระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของศิลปะ “ปูนปั้น” ในที่นี้จึงได้จำแนกช่วงของยุคสมัยเพื่อให้ได้เห็นถึงภูมิหลังแห่งความเป็นมา ออกเป็นช่วงยุคสมัย ดังนี้

3.2.1 ยุคก่อนสมัยสุโขทัย งานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับปูนปั้นนั้น มีการค้นพบรูปปูนปั้นเป็นองค์พระสงฆ์คฤมจิรวรเป็นริ้ว ที่เมืองอุทอง ประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 – 8 เป็นศิลปะที่มีลักษณะแบบอย่างอมราวดีในอินเดียโบราณ ซึ่งเรียกว่าศิลปะพูนัน ถือได้ว่าเป็นงานศิลปะปูนปั้นที่มีอายุมากที่สุดเท่าที่ค้นพบในประเทศไทย อย่างไรก็ตามก็ได้ปรากฏหลักฐานการค้นพบปูนปั้นในยุคทวารวดีมากมายในประเทศไทย โดยเฉพาะในยุคทวารวดีประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 – 16 ซึ่งเป็นยุคที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะด้านงานศิลปกรรม

(กรมศิลปากร, 2540 : 57) เช่นที่ถ้ำผาโถ เทือกเขาung จังหวัดราชบุรี เป็นพระพุทธรูปสมัยทราวดี สลักหินมีรัศมีเป็นปูนปั้นประดับอย่างสวยงาม งานปูนปั้นบริเวณฐานเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม เป็นรูปช้าง อันเป็นศิลปะของพุทธศาสนาหินยาน

ภาพที่ 2.1 ปูนปั้นรัศมีรอบเศียรพระนอน ถ้ำผาโถ
เทือกเขาung จังหวัดราชบุรี
ที่มา : น.ณ ปากน้ำ, 2532 : 9

ภาพที่ 2.2 ปูนปั้นต้นสาละ มีเทพปรากฏบริเวณ
โคนต้นสาละที่ถ้ำผาโถ จังหวัดราชบุรี
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 222

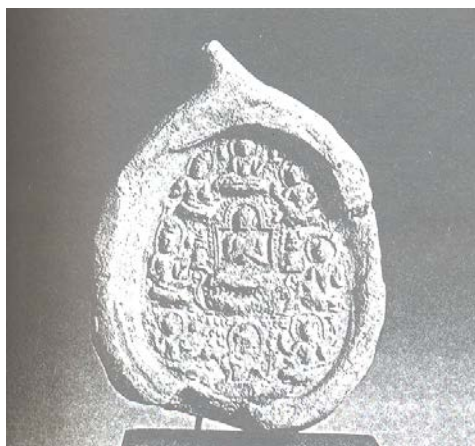
ภาพที่ 2.3 ปูนปั้นรูปช้าง ประดับเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม
ที่มา : น.ณ ปากน้ำ, 2532 : 6

นอกจากงานปั้นปูนแล้ว ศิลปะในยุคนี้ยังพบการปั้นดินเป็นพระพุทธรูป สลุป และปราสาท ซึ่งมีความงดงามเป็นอย่างมากที่ผนังถ้ำสุวรรณคูหา ตำบลซำขาว อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

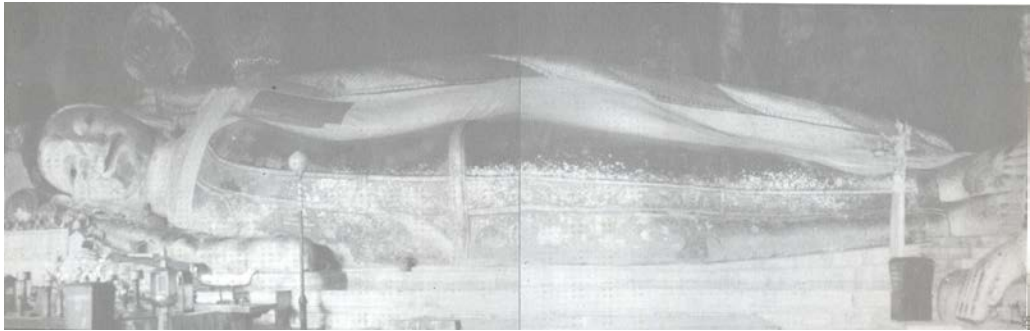

ภาพที่ 2.4 ปูนปั้นดินดิบ เป็นพระพุทธรูปและสลุปเจดีย์ ถ้ำคูหาสวรรค์
อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ที่มา : น.ฉ ปากน้ำ, 2532 : 8

งานศิลปกรรมสมัยศรีวิชัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 – 18 จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสกุลช่างของสมัยนี้ แบบปูนปั้นนั้นถือว่ามีอยู่น้อยมาก อาจเนื่องมาจากเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญอยู่เฉพาะทางภาคใต้ก็ว่าได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามได้มีงานศิลปกรรมประเภทงานปั้นที่เหลืออยู่บ้าง เช่น พระพิมพ์ดินดิบ พระพุทธรูปไสยาสน์ในถ้ำคูหาภิมุข วัดคูหาภิมุข ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เชื่อกันว่าเดิมเป็นพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ มีนาคปรก โครงสร้างขององค์พระ สานด้วยไม้ไผ่พอกดินเหนียวภายในและพอกปูนทับไว้ภายนอก

ภาพที่ 2.5 พระพิมพ์ดินดิบ สมัยศรีวิชัย
ที่มา : กรมศิลปากร, 2542 : 33

ภาพที่ 2.6 ปูนปั้นพระไสยาสน์หรือพระนอน
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 202

งานศิลปกรรมสมัยลพบุรี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 – 19 โดยส่วนมากในสมัยนี้มีการสร้างงานศิลปะปูนปั้นเพื่อประดับตกแต่งอาคาร เช่น ลวดลายปูนปั้นประดับที่พระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ 2.7 ลายปูนปั้นส่วนบนขององค์ปรางค์สามยอด
จังหวัดลพบุรี
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 163

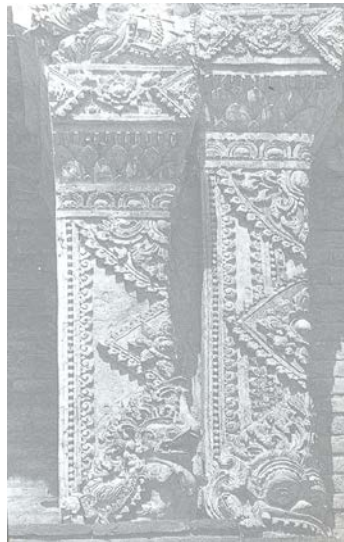
ภาพที่ 2.8 ลายปูนปั้นส่วนล่างขององค์ปรางค์สามยอด
จังหวัดลพบุรี
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 163

งานศิลปกรรมสมัยอู่ทอง ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 – 20 มีงานศิลปกรรมปูนปั้นที่สำคัญ เช่น ลายปูนปั้นที่ฐานเจดีย์วัดมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี เป็นภาพพระสาวกยืนพนมมือเรียงเป็นแถว

ภาพที่ 2.9 ปูนปั้นพระสาวกหลังถูกตัดพระเศียรแล้วที่เจดีย์ราย
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 158

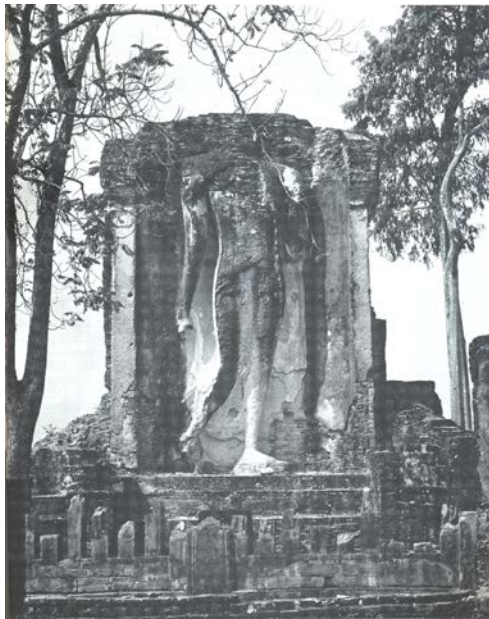
งานศิลปกรรมสมัยเชียงแสน ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 – 24 เป็นงานศิลปกรรมที่มีอิทธิพลอย่างมากทางภาคเหนือมีความเจริญรุ่งเรืองช่วงเดียวกับสมัยอู่ทอง งานศิลปกรรมปูนปั้นเชียงแสนที่สำคัญ เช่น ลวดลายปูนปั้นวัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีความละเอียดประณีตเป็นอย่างมาก มีลวดลายส่วนใหญ่เป็นรูปแบบทางธรรมชาติ มีการปั้นให้เห็นรูปดอกไม้ กลิบบอก ก้านดอก ก้านใบ และเกสรอย่างชัดเจน

ภาพที่ 2.10 ลายปูนปั้นประดับที่เสาซุ้มคูหาพระบริเวณเรือนธาตุเจดีย์
วัดป่าสักเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 111

3.2.2 ยุคสมัยสุโขทัย ศิลปกรรมแบบศิลปะสุโขทัยช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 – 19 งานศิลปะปูนปั้นในยุคนี้ถือว่าเป็นผลงานที่มีความสมบูรณ์มาก ทั้งในด้านของรูปแบบและความรู้ลึกของผู้พบเห็น ศิลปกรรมในยุคนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการถอดจิตวิญญาณของความเป็นคนไทยไว้ในงานศิลปกรรมไทยยุคนี้ถือว่าได้ (กรมศิลปากร, 2540 : 60)

ในช่วงแรกนั้น งานศิลปะจะเป็นแบบก่ออิฐถือปูนและปั้นปูนพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปปางลีลา วัดเชตุพน จังหวัดสุโขทัย พระพุทธรูปปางลีลา ตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ ที่มณฑปวัดตระพังทองกลาง จังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 2.11 ปูนปั้นพระพุทธรูปปางลีลาที่ก่ออิฐถือปูน
วัดเชตุพน จังหวัดสุโขทัย
ที่มา : น.ณ ปากน้ำ, 2532 : 43

ภาพที่ 2.12 พระพุทธรูปลีลาตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์
มณฑปวัดตระพังทองกลาง จังหวัดสุโขทัย
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, 2549 : 87

ศิลปะแบบสุโขทัยยังมีการกระจายอยู่ทั่วไป ซึ่งแต่ละที่ล้วนมีความงดงามเป็นอย่างมาก ซึ่งนอกเหนือจากการปั้นพระพุทธรูปที่มีความสมบูรณ์งดงามแล้ว การปั้นปูนเป็นลวดลายประดับตกแต่งก็มีความวิจิตรเป็นอย่างยิ่ง เช่น ปูนปั้นที่วัดพระพายหลวง ซึ่งมีทั้งที่ประดับในซุ้มประตูวัด ลวดลายใบระกา และบัวกลีบขนุนที่พระปรางค์

ภาพที่ 2.13 ปูนปั้นภายในซุ้มประตู วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 69

ภาพที่ 2.14 ปูนปั้นลวดลายใบระกา และบัวกลีบขนุนที่มุมปรางค์ วัดพระพายหลวง
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 69

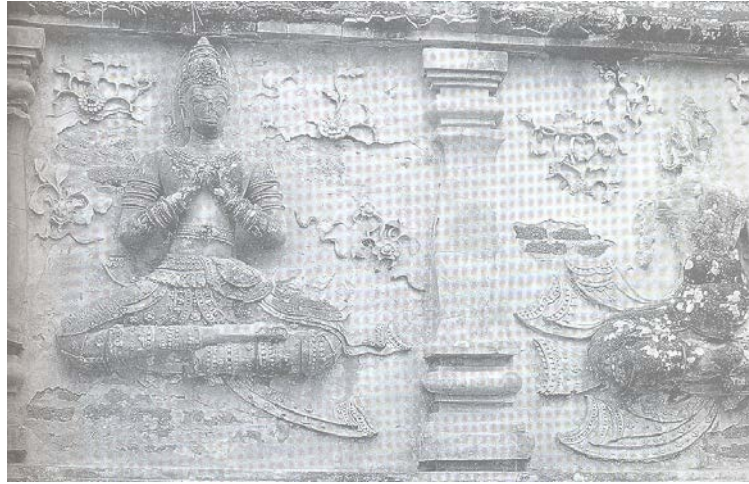
3.2.3 ยุคอยุธยา ศิลปกรรมสมัยอยุธยา ช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 – 24 ในช่วงนี้ ศิลปะปูนปั้นโดยทั่วไปยังได้รับอิทธิพลมาจากสุโขทัยและอู่ทอง เพราะเป็นช่วงที่มีประวัติศาสตร์ต่อเนื่องกัน และเป็นราชวงศ์ที่สืบเชื้อสายมาจากอู่ทอง ศิลปะปูนปั้นในยุคนี้มีความงดงามไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ายุคสมัยใด และยังพบหลักฐานที่มีความสมบูรณ์ คงความงดงามอยู่หลายแห่งด้วยกัน ซึ่งศิลปะปูนปั้นสมัยนี้มีเป็นจำนวนมากและกระจายอยู่ทั่วไป อีกทั้งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานในการอ้างอิงชัดเจนและยาวนานจึงสามารถจัดช่วงยุคสมัยของศิลปะปูนปั้นในสมัยอยุธยาตามที่ น. ณ ปากน้ำ (2550 : 105) ได้กล่าวไว้ว่า จากการพิจารณาหมวดหมู่ของศิลปะอันปรากฏในสมัยอยุธยา ทำให้สามารถแบ่งศิลปะอยุธยาได้เป็น 3 สมัย ดังนี้

อยุธยาตอนต้น เริ่มจาก พ.ศ. 1893 ถึงปลายรัชกาลของสมเด็จพระไชยราชาธิราช พ.ศ. 2089 เป็นช่วงที่ยังมีอิทธิพลจากศิลปะอู่ทองและสุโขทัยอยู่มาก เช่น ลายปูนปั้นที่ปราสาทวัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ 2.15 ลายเฟืองปูนปั้นฐานปราสาทวัดจุฬามณี จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2550 : 110

งานศิลปะสมัยพระบรมไตรโลกนาถ เป็นศิลปะที่ยังได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย และอู่ทอง (อโยธยา) ลายปูนปั้นที่เจดีย์เจ็ดยอด วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 2.16 ปูนปั้นที่เจดีย์เจ็ดยอด วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2550 : 111

อยุธยาตอนกลาง เริ่มจาก พ.ศ.2090 ถึงปลายรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2198 มีเอกลักษณ์ทางเชิงช่าง ที่ถือเป็นอยุธยาได้อย่างชัดเจน (กรมศิลปากร, 2540 : 63) กล่าวว่า อยุธยาตอนกลาง ช่างเริ่มเอาความคิดผสมลงในธรรมชาติ เริ่มประดิษฐ์ลายแยกจากธรรมชาติ เป็น ลวดลายมากขึ้น แต่ยังมีรูปเค้าธรรมชาติปนอยู่ จึงมีทั้งลายประดิษฐ์และลายจากธรรมชาติปนกัน งานปูนปั้นที่สำคัญในยุคนี้ เช่น ลายปูนปั้นหน้าบันพระวิหาร วัดมหาธาตุ และซุ้มเสมาวัดสระบัว จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

ภาพที่ 2.17 ลายปูนปั้นหน้าบันพระวิหาร วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2550 : 145

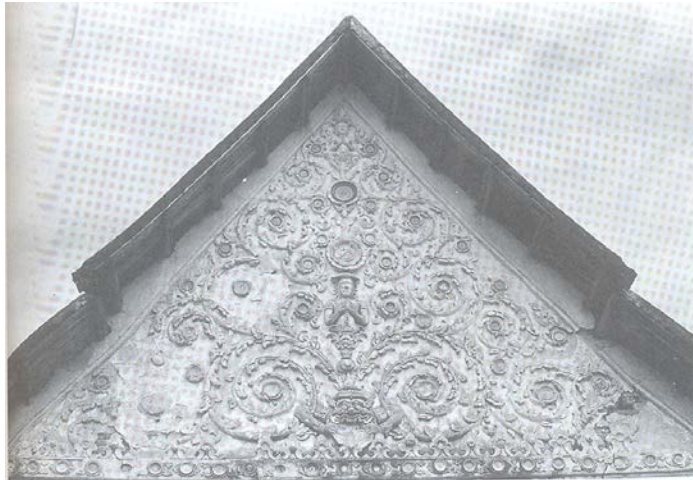

ภาพที่ 2.18 ซุ้มเสมาสมัยอยุธยาตอนกลาง วัดสระบัว จังหวัดเพชรบุรี
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2550 : 154

อยุธยาตอนปลาย เริ่มจากปีเสวยราชย์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2199 จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 ในสมัยนี้อาจเรียกได้ว่า มีงานศิลปกรรมแบบอยุธยาสมบูรณ์อย่างเต็มที่มีเอกลักษณ์ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัว ลายปูนปั้นอยุธยาตอนปลายนั้นมีลวดลายที่งดงามมาก ดังจะพบจากงานศิลปกรรมปูนปั้นที่หลงเหลืออยู่ เช่น ลายหน้าบัน บัวหัวเสา บัวปลายผนังของวัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบุรี (กรมศิลปากร, 2550 : 64)

ภาพที่ 2.19 ลายปูนปั้นที่หน้าบันพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม จังหวัดเพชรบุรี
ที่มา : กรมศิลปากร, 2540 : 223

ภาพที่ 2.20 ลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ วัดยาง สามแยกไฟฉาย จังหวัดธนบุรี
ที่มา : น. ฅ ปากน้ำ, 2550 : 175

ลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ วัดยาง สามแยกไฟฉาย ธนบุรี เป็นลักษณะลายเครือเถา มีเทพพนม ที่ดอกตามก้านลายเป็นแบบแผนแบบลายไทย แต่ถ้าสังเกตให้ดีจะมีการประกอบลายฝรั่งแทรก โดยมีการนำงานกระเบื้องมาติดตรงกลางดอกและปลายช่อของลายอย่างเป็นระเบียบ ลายปูนปั้นหน้าบันวัดท่าหลวง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันกับวัดยาง

ภาพที่ 2.21 หน้าบันปูนปั้น วัดท่าหลวง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง
ที่มา : น. ฅ ปากน้ำ, 2550 : 183

จะเห็นได้ว่าในยุชยาดอนปลายมีการปั้นลายปูนปั้นที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมแบบไทย ฝรั่งเศส และมีวัสดุบางอย่าง เช่น กระเบื้องเคลือบเข้ามามีส่วนร่วม อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นเพราะมีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในสมัยพระนารายณ์มหาราช ช่างปูนปั้นจึงได้นำแบบอย่างฝรั่งเข้ามาร่วมอยู่ในงานช่างแบบไทยแท้ ๆ ด้วย

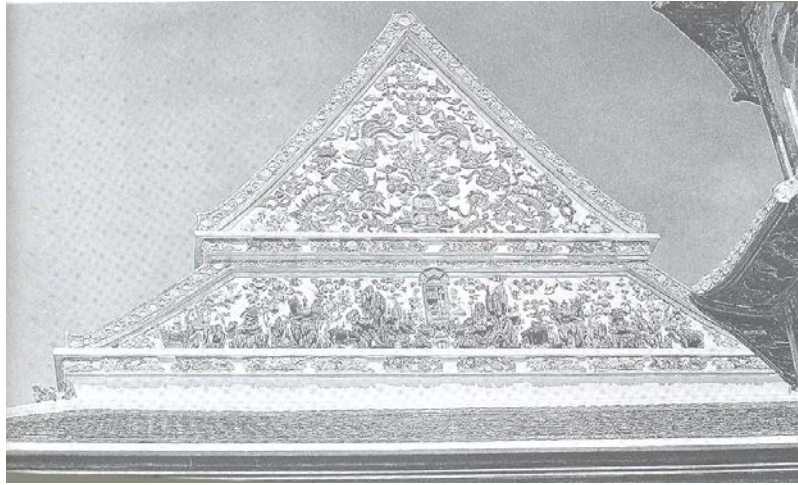
3.2.4 สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เมื่อ พ.ศ. 2325 โดยย้ายมาจากกรุงธนบุรี ในช่วงนี้ได้มีการรวบรวมช่างฝีมือที่ยังหลงเหลือจากสมัยกรุงศรีอยุธยาหลังพ่ายแพ้สงครามให้กับพม่า การก่อสร้างในช่วงนี้จะมีลักษณะโดยส่วนใหญ่เป็นการก่อสร้างด้วยไม้ ทำให้ศิลปะปูนปั้นนั้นมิให้เห็นอยู่น้อยมาก และยังมีลักษณะทางช่างแบบอยุธยาตอนปลายเป็นอิทธิพลที่สูงมาก ดังจะเห็นได้จากลายปูนปั้นประดับโบสถ์มหาธาตุ กรุงเทพฯ เป็นต้น

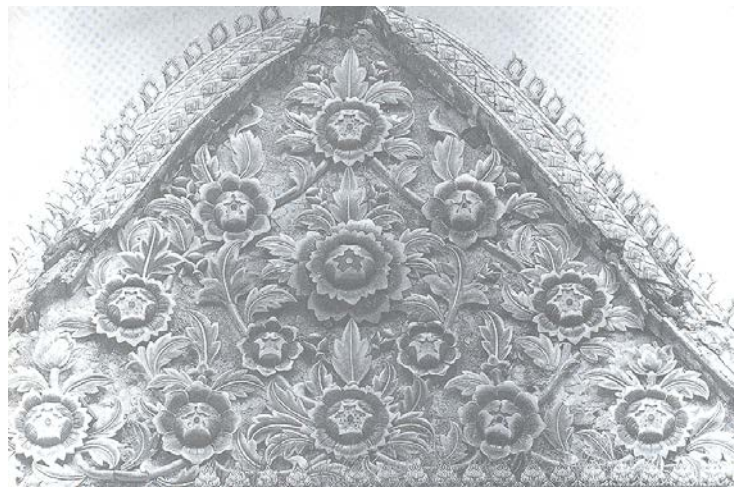
ภาพที่ 2.22 ปูนปั้นรูปครุฑประดับโบสถ์มหาธาตุ วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2532 : 82

ในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้มีการฟื้นฟูด้านศิลปกรรมหลายสาขา ทั้งด้านวรรณกรรมและงานฝีมือ เนื่องจากการว่างเว้นจากศึกสงครามและการสนพระทัยโดยเฉพาะเรื่องของกวีนิพนธ์ ส่วนด้านผลงานศิลปกรรมนั้นยังมีความใกล้เคียงกับช่วงรัชกาลพระองค์ก่อน คือ เป็นการสร้างงานแกะไม้เสียเป็นส่วนใหญ่จนมาในช่วงปลายรัชกาล ความนิยมศิลปะแบบจีนได้มีการแผ่ขยายเป็นอย่างมาก ทำให้รัชกาลที่ 3 ในขณะนั้น ยังเป็นพระราชโอรสอยู่ได้ทรงจัดให้สร้างวัดราชโอรส ซึ่งมีศิลปะลายปูนปั้นแบบศิลปะจีน ซึ่งนับได้ว่าสวยงามและแปลกตาเป็นอย่างมากในสมัยนั้น

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ศิลปะแบบจีนได้มีอิทธิพลในศิลปะปูนปั้นเรื่อยมา เช่น ที่หน้าบันพระอุโบสถ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี เป็นภาพดอกพุดตานเคลือบสลับเป็นสี ลักษณะลายแบบนี้จะมีความใกล้เคียงกับที่หน้าบันพระอุโบสถ วัดบางขุนนนท์ ซึ่งนอกจากด้านรูปที่เป็นลักษณะศิลปะจีนในสมัยนั้นยังได้มีการประดับด้วยกระเบื้อง เครื่องเคลือบ และการผสมผสานกันระหว่างลายใบไม้กับลายไทยด้วย เช่น ลายปูนปั้นหน้าบัน ระเบียบคด พระวิหารวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี อีกด้วย

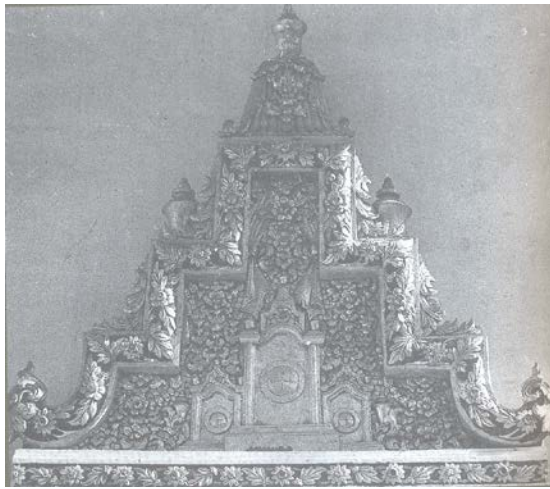

ภาพที่ 2.23 ลายปูนปั้นหน้าพระอุโบสถวัดราชโอรส
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2550 : 237

ภาพที่ 2.24 ลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2550 : 237

ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 4 เริ่มมีศิลปะแบบฝรั่ง(ตะวันตก) เข้ามามีอิทธิพลในการก่อสร้าง ทำให้งานศิลปกรรมปูนปั้นเริ่มมีลวดลายที่มีการผสมผสานรูปแบบของฝรั่งเข้ามาด้วย เช่น ที่ พระนครคีรีเขาวัง จังหวัดเพชรบุรี ตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศ กรุงเทพฯ ลายปูนปั้นที่พระวิหารน้อย วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดอยุธยา จะสังเกตเห็นถึงความงามของศิลปะที่ผสมผสานกันถึง 3 ลักษณะ คือ มีลักษณะโครงสร้างแบบฝรั่ง ตัวลายเป็นแบบฝรั่งปนจีน และความอ่อนหวานของเครือเถาเป็นลักษณะไทย (น.ณ ปากน้ำ, 2550 : 244) แต่ถึงอย่างไรก็ตามยังมีช่างปูนปั้นอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังคงพยายามมุ่งเน้นฟื้นฟูอนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปะปูนปั้นแบบอยุธยา เช่น วัดราชประดิษฐ์ วัดบวรนิเวศน์ กรุงเทพฯ เป็นต้น

ภาพที่ 2.25 ลายปูนปั้นพระวิหารน้อย วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดอยุธยา
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2550 : 244

ศิลปะแบบฝรั่งเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงรัชกาลที่ 5 มีการสร้างอาคารแบบยุโรปเกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น สถานีรถไฟหัวลำโพง โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า บริเวณถนนราชดำเนิน พระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นต้น ช่วงรัชกาลที่ 6 แม้ทรงทำนุบำรุงศิลปกรรมไทยให้กว้างขวางขึ้น ทรงให้จัดสร้างโรงเรียนเพาะช่าง แต่ในช่วงนี้ได้มีเทคนิควิธีการสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก งานปูนปั้นในสมัยนี้ส่วนมากจึงใช้เทคนิค การปั้นด้วยดินเหนียวแล้วถอดพิมพ์หล่อปูนแม่ในรัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 8 ก็ใช้วิธีนี้จนสมัยรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันนี้ได้มีการฟื้นฟู อนุรักษ์ ศิลปะปูนปั้นขึ้นอีกครั้ง ทั้งในเรื่องของการเก็บรวบรวมข้อมูลของสถานที่ต่าง ๆ ที่มีศิลปะปูนปั้นในอดีต การศึกษาถึงกรรมวิธีของช่างโบราณเพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดประกวดนิทรรศการ โดยการสนับสนุนทั้งทางภาครัฐและเอกชน เพื่อเป็นกำลังใจในการสืบต่อของช่าง และเป็นการกระตุ้นให้สังคมเห็นถึงความงามและความสำคัญ

อย่างต่อเนื่อง ดังที่ (กรมศิลปากร, 2550) ได้กล่าวไว้ว่า “ในช่วงระยะเวลาการครองราชย์สมัยรัชกาลที่ 9 ผ่านมาแล้ว 50 ปี นั้น ปรากฏงานศิลปกรรมเพิ่มขึ้นอีกมากมาย เป็นการฟื้นฟูสภาพในศิลปกรรมปูนปั้นได้ฟื้นคืนชีวิตในดินแดนสยามอีกครั้งหนึ่ง จากการหลบภัยหลบภัยตัวไปนานจนเกือบจะหมดตัวผู้ถ่ายทอดแล้ว”

3.3 ความสำคัญของงานปูนปั้น

ขนิษฐา นิลผึ้ง (2549) งานปูนปั้นมีรากฐานยาวนานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถส่งต่อความคิด ความเชื่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ทั้งในแง่ของเนื้อหาที่เป็นศิลปวัฒนธรรม และส่วนที่เป็นชีวิตวัฒนธรรม โดยศึกษาบทบาทหน้าที่ของปูนปั้นที่มีต่อปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม ดังนี้

บทบาทของปูนปั้นที่มีต่อปัจเจกบุคคล ในแง่มุมของหน้าที่ พบว่า เป็นบทบาทที่สืบเนื่องยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน เพราะกระบวนการปั้นปูนเป็นกระบวนการที่ตั้งใจในการถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด และความศรัทธาลงในผลงาน โดยผู้ปั้นต้องประสานความรู้สึก การมองเห็น การรับรู้ และการสัมผัสเข้าเป็นหนึ่งเดียวในการถ่ายทอดผลงานให้กลายเป็นงานปูนปั้น นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการพัฒนาตนเอง (Self - Formation) ซึ่งได้มาจากการปั้นปูน ทำให้เกิดบุคลิกภาพด้านต่าง ๆ เช่น ความอดทน ทักษะการทำงาน จริยธรรมคุณธรรม พัฒนาการทางอารมณ์ และหน้าที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และเสริมสร้างจินตนาการที่ถึงแม้ว่าการสร้างสรรค์งานของช่างจะเป็นแบบแผนที่สืบทอดกันต่อ ๆ กันมา

บทบาทของปูนปั้นที่มีต่อชุมชน หน้าที่ประการแรกก็คือ หน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะไทย ซึ่งเป็นการสืบทอดการปั้น ค่านิยม ความคิด และความเชื่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งที่มีลักษณะเป็นนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น การปั้นลายที่ฐานพระเป็นวงกลมจะสื่อความหมายของธรรมจักร ถ้าเป็นสี่เหลี่ยมจะสื่อความหมายถึงเนืองนาบุญ เป็นต้น หน้าที่ต่อมาคือหน้าที่ในการสืบทอดภูมิปัญญา เช่น การนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ ซึ่งเป็นการแสดงถึงการเรียนรู้ของคนในชุมชน การแก้ปัญหาพื้นที่ว่างในอาคารศาสนสถาน ซึ่งปูนปั้นใช้เป็นสิ่งตกแต่งที่มีความหมายและสาระแฝงอยู่ในชิ้นงาน ทำให้ศาสนสถานนั้นมีความสำคัญและสวยงามมากยิ่งขึ้น และสุดท้ายหน้าที่ในการสะท้อนและสร้างอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นตัวตนของคนในท้องถิ่น โดยแบ่งเป็นระดับปัจเจกบุคคล โดยลายแต่ละลายเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของช่างแต่ละคน และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Collective identity) เพราะลายปูนปั้นเป็นแหล่งรวมของความรู้สึกนึกคิด รายละเอียดวัฒนธรรมของท้องถิ่น

บทบาทของปูนปั้นที่มีต่อสังคม ได้แก่ หน้าที่ในการบันทึกประวัติศาสตร์ ปูนปั้นทำหน้าที่บันทึกสารในทางโลก ได้แก่ เหตุการณ์บ้านเมืองต่าง ๆ และบันทึกวิถีชีวิตของคนในสังคม นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม หน้าที่ในการสืบทอดวรรณกรรมที่สำคัญของไทย หน้าที่การเป็นแหล่งข้อมูลสืบค้นด้านอารยธรรมซึ่งเป็นพยานหลักฐานทางโบราณคดี และหน้าที่ในการโยงโยสมานึกในสังคมให้เข้าไปผูกพันกับระบบค่านิยมในสังคม (Socialization) เนื่องจากปูนปั้นเป็นงานฝีมือที่เกิดจากช่างในท้องถิ่น ในงานปูนปั้นจึงเป็นที่บรรจุความคิด ความเชื่อ ค่านิยมผ่านรูปแบบของงานปูนปั้น ซึ่งถือเป็นคุณค่าอย่างหนึ่งที่ช่างได้หยิบยื่นให้กับสมาชิกในสังคม อีกทั้งยังเป็นวิธีในการสอนให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้วัฒนธรรมในทางอ้อมอีกด้วย เช่น ความเชื่อถือในระบบพระมหากษัตริย์ ความกตัญญูกตเวที และการทำความดีละเว้นความชั่ว เป็นต้น

4. เทคนิควิธีการทำปูนปั้น (ปูนดำ)

งานปูนปั้นเป็นงานประติมากรรมของชาติไทยชนิดหนึ่ง ซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย แสดงให้เห็นถึงความสามารถในเชิงช่างของคนไทยในสมัยโบราณที่สามารถคิดค้นปูนปั้นขึ้นมาใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานปั้นของช่างในสมัยโบราณของไทยนั้น ไม่ได้ใช้ดินเป็นวัสดุในการปั้นเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีกรนำปูนมาใช้เป็นวัสดุทำงานปั้นด้วย ซึ่งเราจะได้ยินในชื่อของ “ช่างปูนปั้น” โดยปูนที่ใช้เป็นวัสดุในการปั้นนั้น มีส่วนผสมอื่น ๆ เข้าไปเจือปนเพื่อทำให้ปูนมีประสิทธิภาพ มีความคงทน แข็งแกร่ง และอยู่ได้ในเวลานานปี ซึ่งงานของช่างปั้นที่ได้ทำงานเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นั้น มีอยู่มากมาย จนในปัจจุบันสามารถพบเห็นกันได้แก่ การก่อสร้างวัดต่าง ๆ ซึ่งมีสิ่งก่อสร้างอื่น เช่น โบสถ์ วิหาร ตลอดจนส่วนที่เป็นสิ่งประกอบอื่น สถูป เจดีย์ และส่วนที่จะต้องตกแต่งด้วยลวดลายต่าง ๆ เพื่อให้สิ่งก่อสร้างนั้นมีความงามที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ปูนปั้นส่วนมากที่เราเห็นกันนั้นมีทั้งที่เป็นลวดลาย รูปคน รูปเทพ รูปเทวดา พระพุทธรูป และรูปสัตว์ต่าง ๆ ในตำนานของไทยโบราณ ซึ่งปรากฏอยู่ตามโบราณสถาน โบราณวัตถุ (ไพศาล พุกะพงษ์, 2537 : 189 -190)

ปูนปั้น ปูนดำ หรือปูนสด เป็นการเรียกชื่อปูนชนิดหนึ่งผ่านกระบวนการตำหรือโหลกมาแล้ว การตำหรือโหลกด้วยแรงกระแทกเพื่อให้วัสดุที่เป็นส่วนประกอบปนเข้ากัน เมื่อนำไปปั้นก็เรียกว่า ปูนปั้นดำ หรือบางแห่งเรียกว่า ปูนปั้นสด ปูนปั้นหรือปูนดำเป็นวัสดุที่ช่างศิลปะไทยในสมัยโบราณนิยมนำมาใช้เป็นพระพุทธรูป หรือเป็นลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมให้วิจิตรงดงาม คุณสมบัติของปูนปั้นในขณะที่ยังเปียกอยู่มีความนุ่มเหนียวและอ่อนตัว สามารถนำมาปั้นเป็นภาพหรือลวดลายต่าง ๆ ตามความต้องการได้ เมื่อแห้งสนิทแล้วเนื้อปูนจะแข็งตัวคงรูปตามที่ปั้นไว้

4.1 วัสดุและส่วนผสมของปูนปั้น - ปูนดำ

การทำปูนปั้นหรือปูนดำ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือการที่ปูนผสมกับวัสดุอื่น โดยมีปูนขาว (CaO) เป็นหลัก ซึ่งได้จากหินปูน (CaCO₃) ที่ผ่านการเผาไฟ ผ่านการหมักน้ำ ผสมทราย เส้นใย กาว และผ่านการโกลจนเป็นก้อน เมื่อปูนหมาดและเนื้อวัตถุเข้ากันดีแล้ว ให้ทดลองนำมาปั้น ถ้าสิ่งที่ปั้นหรือลวดลายทรงตัวอยู่ได้จึงจะนำไปใช้ คุณสมบัติของปูนดำเป็นปูนที่มีความเหนียว เนื่องจากมีเส้นใยและกาวผสมอยู่ มีความแข็งเนื่องจากทรายผสมอยู่ด้วย และคุณสมบัติของปูนดำ มีความอ่อนตัว สามารถนำมาปั้นให้เป็นลวดลายเป็นภาพต่าง ๆ ปูนดำมีคุณสมบัติพิเศษที่สามารถสร้างงานละเอียด หรือลายขนาดเล็ก ๆ ได้ นับเป็นคุณสมบัติที่คืออย่างหนึ่งของปูนดำ และเมื่อนำมาปั้นเสร็จแล้วทิ้งไว้ไม่นานก็จะแข็งตัวเป็นรูปได้ตามต้องการ (นพวัฒน์ สมพิน, 2540 : 41)

วัสดุที่เป็นส่วนผสมของปูนดำมีส่วนประกอบที่สำคัญ 4 อย่าง ได้แก่

1. ปูนขาว(LIME)
2. ทราย(SAND)
3. เส้นใย(FIBER)
4. กาวหรือตัวยึด(GUM)

ปูนปั้นหรือปูนดำไม่ว่าจะเป็นภาคใด ๆ จะมีส่วนผสมที่สำคัญ 4 อย่างนี้เหมือนกันคือ ปูนขาว ทราย เส้นใย และกาวหรือตัวยึด สำหรับปูนขาวนั้นต้องเป็นปูนทำมาจากหินถึงจะดีและ ทรายก็ต้องเป็นทรายที่สะอาด ซึ่งสองสิ่งนี้ทุกภาคใช้เหมือนกัน ส่วนเส้นใยและกาวนั้นมีความแตกต่างกันเพราะว่าวัสดุแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกัน ดังนั้นการเลือกใช้วัสดุมาทำปูนปั้นปูนดำ เพื่อจะได้ปูนที่มีคุณภาพและเหมาะสม เช่น

4.1.1 ปูนขาว (Lime) ปูนขาวเป็นวัสดุหลักมีหน้าที่ทำให้ก้อนปูนมีความแข็งแรง ด้วยแรงยึดของแคลเซียม การทำปูนปั้น – ปั้นปูนดำ ต้องเลือกเอาปูนขาวบริสุทธิ์มาไม่

4.1.2 ทราย (Sand) ทรายเป็นวัสดุที่มีหน้าที่ทำให้แน่นแข็งและทรงตัว ทรายที่นำมาใช้ควรเป็นทรายที่มาจากแม่น้ำลำธารซึ่งเป็นทรายน้ำจืด มีความละเอียดผ่านการร่อนด้วยตะแกรงตาถี่ ๆ และต้องสะอาดไม่ปนเปื้อนจากเศษวัสดุอื่น

4.1.3 เส้นใย (Fiber) เส้นใยเป็นวัสดุที่จำเป็นอย่างหนึ่งในการนำมาผสมกับปูนดำ เส้นใยมีหน้าที่ยึดประสานทรายกับปูน การเลือกใช้เส้นใยในงานปูนดำจะมีความแตกต่างกันไป แต่ละท้องถิ่นซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติไม่เหมือนกัน เช่น

1) ภาคเหนือ มีต้นสา ต้นข่อย ป่าน ปอ ไหม ดังนั้นภาคเหนือจึงใช้เส้นใยหลายชนิดผสมในปูนดำ เช่น เปลือกต้นสา เปลือกข่อย กระจ่างร่ม กระจ่างว่าว สมุดข่อย ฟางข้าว เปลือกปอ หรือเปลือกเถาวัลย์ หรือเปลือกพืชที่มีเส้นใยตามที่ได้

2) ภาคอีสาน มีต้นปอ ต้นข่อย และเถาวัลย์เหนียวบางชนิด ซึ่งนิยมใช้เส้นใยของเปลือกปอ เปลือกข่อยมาผสมทำปูนดำ เพราะหาได้ง่ายในท้องถิ่น และยังรวมไปถึงต้นกก เชือกกล้วย กระจายไผ่ ขนสัตว์ ฟางข้าว เส้นไหม ผ้าฝ้าย เส้นด้าย เปลือกเถาวัลย์ เปลือกไม้ที่มีเส้นใยตามที่จะหาได้

3) ภาคตะวันออก มีพืชหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้เป็นเส้นใยในปูนดำได้ เช่น เปลือกข่อย เปลือกปอ ฟางข้าว เชือกกล้วย ผ้าฝ้าย เส้นด้าย เชือกจากพืช เปลือกต้นเสม็ด ขนสัตว์ กระจายไผ่ เปลือกเถาวัลย์ เปลือกไม้ที่มีเส้นใยในท้องถิ่นช่างก็จะนำมาใช้เป็นส่วนผสม

4) ภาคกลาง มีพืชและวัสดุหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้เป็นเส้นใยทำปูนดำได้ ส่วนใหญ่จะคล้ายกับภาคตะวันออก เช่น เปลือกข่อย เปลือกปอ ต้นกก ฟางข้าว เชือกกล้วย ผ้าฝ้าย ขนสัตว์ เส้นด้าย กระจายไผ่ และเปลือกเถาวัลย์ที่มีเส้นใย

5) ภาคใต้ มีพืชและวัสดุหลายชนิดที่นำมาเป็นเส้นใยผสมกับปูนดำได้ เช่น เปลือกข่อย ต้นกก ฟางข้าว เชือกกล้วย เส้นด้าย กระจายไผ่ กระจายไผ่ เปลือกเถาวัลย์ และเปลือกเถาวัลย์ที่มีเส้นใยเล็กและเหนียว ในท้องถิ่นใดมีวัสดุใดมากช่างก็จะเลือกใช้วัสดุนั้นเป็นเส้นใยในปูนดำ

กล่าวได้ว่า เส้นใยเป็นส่วนผสมสำคัญอย่างหนึ่งของปูนดำ ภาคใดท้องถิ่นใดจะใช้เส้นใยจากอะไรก็ขึ้นอยู่กับความสะดวกในการจัดหาใช้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น ๆ

4.1.4 กาว (Gum) กาวหรือตัวยึดเป็นวัสดุที่มีบทบาทสำคัญในปูนดำ เนื่องจากเป็นตัวยึดระหว่างอนุภาค ๆ ให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แต่จะทำหน้าที่เป็นตัวยึดในระยะสั้น ๆ พอานานไปก็จะสลายตัวปล่อยให้เป็นที่ของปูนยึดติดต่อไป การใช้กาวในปูนดำในภาคต่าง ๆ ก็ขึ้นอยู่กับความนิยมในการใช้พอสมควร ดังนี้

1) ภาคเหนือ นิยมใช้กาว หรือตัวยึดบางอย่าง เช่น น้ำมันตั้งอ้ว หรือฮับบัก ซึ่งน่าจะได้จากประเทศจีน เพราะจีนใช้ปูนดำน้ำมันมาแต่โบราณ นอกจากน้ำมันตั้งอ้วแล้วก็มีน้ำมันยาง น้ำมันสน ยางต้นรัก น้ำมันแก้ว หรือน้ำมันที่มาจากต้นพืชบางชนิดที่มีความเหนียวนำมาดำกับตัวปูนแล้วจะคงสภาพได้ดี ส่วนจะใช้วัสดุใดนั้นขึ้นอยู่กับทางเลือกและความสะดวก

2) ภาคอีสาน นิยมใช้กาวจากหนังสัตว์ ยาง หรือน้ำมันพืช เช่น ยางรัก ยางบง น้ำมันยาง น้ำมันแก้ว น้ำมันตั้งอ้ว น้ำตาลจากอ้อย (ตั้งเม) ข้าวเหนียวเปียก (ข้าวเหนียวคัมจนเปียก) ยางหรือน้ำมันจากพืชบางชนิดซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวกในการจัดหา

3) ภาคตะวันออก นิยมใช้กาวหนังปลา กาวหนังสัตว์ น้ำมันยาง น้ำอ้อย (ตั้งเม) ข้าวเหนียวเปียก ยางรัก และน้ำมันหรือยางจากพืช

4) ภาคกลาง นิยมใช้กาวหรือตัวยึดในปูนดำจากกาวหนังสัตว์ หนังปลา น้ำอ้อย หรือน้ำตาลโตนด ข้าวเหนียวเปียก ยางรัก น้ำมันยาง และอื่น ๆ เป็นตัวยึดตามแต่จะหาได้สะดวก

5) ภาคใต้ นิยมใช้กาวผสมในปูนดำจากกาวหนังสัตว์ หรือหนังปลา น้ำอ้อย และยางไม้บางชนิด การที่ใช้ตัวยึดใด ๆ ขึ้นอยู่กับความสะดวกในการหาในท้องถิ่นนั้น ๆ (นพวัฒน์ สมพันธ์, 2540 : 41 – 44)

อย่างไรก็ตาม กาวหรือตัวยึด เป็นส่วนผสมที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ สำหรับช่างจะใช้อะไร เป็นตัวยึดนั้นขึ้นอยู่กับความสะดวกในการหาและใช้งาน ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ

4.2 สูตรหรือสัดส่วนของปูนปั้น - ปูนดำ

สูตร สัดส่วน หรือส่วนผสมของปูนปั้นมีความหลากหลาย แต่อย่างไรก็ตาม วัสดุที่ใช้ก็ยังคงเป็นปูน ทราย เส้นใย และกาวเป็นหลัก ส่วนที่นอกเหนือจาก 4 อย่างนี้ก็สามารถจัดอนุโลมเข้าไปในกลุ่มของวัสดุ ความแตกต่างกันของแต่ละสูตรขึ้นอยู่กับกลุ่มช่างและสภาพแวดล้อมของแต่ละภาคหรือท้องถิ่น สูตรหรือสัดส่วนที่ใช้ในการปั้นปูนสดโดยภาพรวม มีดังนี้

สูตรหรือสัดส่วนปูนดำในอดีตอาจารย์แนบ บังคม เคยอธิบายไว้ว่า “สำหรับสูตรหรือสัดส่วนที่ผสมเป็นปูนดำมีต่างกัน แต่พอจะคิดเป็นอัตราเฉลี่ยมีสัดส่วนต่อกันโดยยึดสูตรกลาง ๆ คือ ปูนขาวหมักน้ำแล้วผึ่งหมาด ๆ 5 ส่วน ทรายละเอียดสะอาดคิแล้ว 2 ส่วน เส้นใย 1 ส่วน กาวตัวยึด 2 ส่วน แล้วนำมาตำหรือโกลกให้เข้ากันจึงจะใช้ได้” (นพวัฒน์ สมพันธ์, 2540 : 46)

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2547 : 80 – 81) ได้กล่าวถึงกรรมวิธีและส่วนผสมของปูนปั้นแต่ละชนิดไว้ดังนี้

ปูนข้าวเหนียว ปูนปั้นชนิดหนึ่งที่ได้จากการหมักปูนขาวเนื้อละเอียดที่กรองเอาสิ่งเจือปนออก แล้วตัดเป็นก้อนเล็ก ๆ ผึ่งลมให้หมาด ผสมกับทรายละเอียด ข้าวเหนียวหนึ่ง น้ำอ้อย กระดาษฟางแห้งนเปื้อย ผสมในอัตราส่วนโดยประมาณ ดังนี้

สูตรปูนข้าวเหนียว

ปูนขาว	8 ส่วน
ทรายละเอียด	2 ส่วน
ข้าวเหนียวหนึ่ง	0.5 ส่วน
น้ำอ้อย	0.5 ส่วน

กระดาษฟาง และบางครั้งก็ใช้กล้วยน้ำว้าสุกแทนข้าวเหนียวหนึ่ง ปูนที่ตำจนเหนียวแล้วจึงจะใช้ปั้นได้ตามต้องการ

สูตรปูนน้ำมัน

ปูนขาว 8 ส่วน

ทรายละเอียด 2 ส่วน

กระดาษฟางแช่น้ำจนชุ่มบีบเอาน้ำออก น้ำมันตั่งอ้วเล็กน้อย แล้วทำให้เข้ากัน

จนเหนียว

สูตรปูนน้ำอ้อย

ปูนขาว 7 ส่วน

ทราย 14 ส่วน

กาวหนัง 0.5 ส่วน

น้ำอ้อย 0.5 ส่วน

ทำให้เข้ากันจนเหนียว

ประเภทร ประพันธา (เรียบเรียง) ได้กล่าวถึงกรรมวิธีและวัสดุส่วนผสมของปูนดำแต่ละชนิด ไว้ดังนี้

สูตรปูนดำ

ปูนขาวร้อนละเอียด 3 กิโลกรัม

ทรายร้อนละเอียด 1.5 กิโลกรัม

กระดาษแช่น้ำ 100 กรัม

กาวหนังควาย 0.5 กิโลกรัม เคี้ยวผสมรวมกับน้ำตาลทรายแดง 1 กิโลกรัม

เคียวไฟและนำมาใช้จริง 150 กรัม

น้ำ 1 กิโลกรัม

ข้าวเหนียวต้มเปียก 200 กรัม

ขั้นตอนในการดำ คือ นำทรายละเอียดมารวมกับกระดาษทำให้กระดาษแห้งละเอียดเข้ากันเป็นเนื้อเดียว เมื่อทรายและกระดาษละเอียดเข้ากันดีแล้ว นำกาวหนัง ข้าวเปียก น้ำ น้ำตาล และปูนขาว ลงไปคนให้เข้ากันแล้วค่อย ๆ ดำไปเรื่อย ๆ จนเข้ากันดี ปูนก็จะเริ่มจับตัวและเริ่มเหนียว จับขึ้นมาบีบดูจะมีความเหนียวและนุ่มมือก็สามารถนำมาใช้งานได้

สูตรปูนน้ำมันตั่งอ้ว

ปูนขาวร้อนละเอียด 3 กิโลกรัม

ผงซัน 200 กรัม

น้ำมันตั่งอ้ว 900 กรัม

ขั้นตอนในการตำ คือ นำส่วนผสมต่าง ๆ มาคลุกเคล้าให้เข้ากัน แล้วใช้ฝ่ามือแบนกดให้ส่วนผสมยุบตัวแน่น แสดงว่าน้ำมันผสมได้ที่ แต่ถ้ากดแล้วไม่แข็งเนื้อยุบต้องเติมน้ำมันอีก จากนั้นนำไปใส่ครกตำระยะแรกเบา ๆ จนเริ่มเป็นเกล็ด จึงเริ่มตำหนักขึ้น เกล็ดจะรวมตัวเป็นแผ่น ระยะหลังตำให้หนักขึ้นจนเนื้อปูนจับเป็นก้อน ๆ ไม่ติดกันครกจึงนำไปใช้

บรรจง วงศ์วิเชียร (2537 : 161 – 163) ปูนที่ใช้ปั้นลวดลายหน้าบันอุโบสถของวัดในจังหวัดสงขลาในสมัยก่อน มีกรรมวิธีและเทคนิคในการผสมหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีส่วนผสมที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่คุณภาพใกล้เคียงกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับวัสดุที่หาได้ง่ายในพื้นที่ แต่ปูนขาวกับทรายเป็นวัสดุหลักที่ต้องเป็นส่วนประกอบของปูนปั้น ซึ่งมีสูตรในการผสมแต่ละสูตรดังต่อไปนี้

สูตรที่ 1

ทราย(ร้อนละเอียด)	1 ส่วน
ปูนขาว(ร้อนละเอียด)	4 ส่วน
กระดาษฟาง	
น้ำตาลอ้อยหรือน้ำตาลโตนด	

วิธีทำ เอากระดาษฟางฉีกเป็นชิ้นๆ แช่น้ำ แล้วนำมาตำโขลกกับทรายละเอียดให้กระดาษแตกตัวเข้ากับทรายเป็นอย่างดี แล้วเอาปูนขาวใส่โขลกให้เหนียวพอปั้นได้ จึงเอาน้ำตาลใส่เพื่อเร่งให้ปูนแข็งตัวมากขึ้น โขลกต่อไปจนเห็นว่าปูนเหนียวเหมือนดินเหนียว จึงนำไปใช้ปั้นได้

สูตรที่ 2

ทรายเนียน(ทรายละเอียด)	1 ส่วน
ปูนขาว	3-4 ส่วน
เปลือกหมน(แช่น้ำ)	
น้ำผึ้งโตนด	

วิธีทำ เอาปูนขาวตำกับทรายเนียน ขณะที่โขลกนั้นใช้น้ำเปลือกหมนหยอดลงเรื่อย ๆ จนทรายเนียนกับปูนขาวเข้ากันเป็นก้อน ต่อจากนั้นก็ใส่น้ำผึ้งโตนดลงไป เพื่อเพิ่มความเหนียวและให้ปูนแข็งตัวเร็วขึ้น เมื่อโขลกเข้ากันดีแล้วก็นำไปปั้นลวดลายได้ตามต้องการ

สูตรที่ 3

ทรายเนียน(ทรายละเอียด)	1 ส่วน
ปูนขาว	4 ส่วน
กล้วย	
น้ำมันตั้งอ้ว	

วิธีทำ เอาทรายเนียนกับปูนขาว ต้มให้เข้ากันแล้วใส่กล้วยน้ำหรือกล้วยน้ำว้าก็ได้ โขลกให้เข้ากันเป็นอย่างดี แล้วใส่น้ำมันตั้งอืดเพื่อเพิ่มความแข็งตัว โขลกจนเห็นว่ามีความเหนียวเกาะกันเป็นอย่างดี จึงนำไปปั้นระวงอย่าใส่น้ำมันตั้งอืดมากเกินไป เพราะจะทำให้ปูนจะแข็งตัวเร็วเกินไปใช้ไม่ทัน

สูตรที่ 4

ทรายเนียน(ทรายละเอียด)	1 ส่วน
ปูนขาว	3 ส่วน
ไม้หอม(แช่น้ำ)	
น้ำมันยาง	
นุ่น	
กล้วยน้ำ	

วิธีทำ เอาทรายเนียนมาโขลกกับนุ่น ให้เข้ากันแล้วใส่ปูนขาว น้ำ เปลือกหอม กล้วยน้ำ โขลกต่อไปเห็นว่ามีความเหนียวและเข้ากันดีแล้ว จึงใส่น้ำมันยางโขลกต่อไปจนเห็นว่าเหนียวดีพอแล้วจึงนำไปปั้นลายน้ำได้ น้ำมันยางต้องคอยระวังใส่ให้พอดี ถ้าใส่มากปูนจะแข็งเร็ว ใช้ไม่ทันจะเสียของ

สรุปได้ว่าวัสดุที่เป็นส่วนผสมของปูนปั้นนั้นยังคงมีหลักการตัวเดิมอยู่ แม้จะมีวัสดุอื่นเพิ่มเติมและอัตราส่วนแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็ยังจัดเข้าอยู่ในวัสดุหลัก 4 อย่างที่ทำกันมาตั้งแต่อดีต

4.3 การปั้นปูน

การปั้นปูน ปูนดำหรือปูนสดนั้น ช่างจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่าจะทำอะไร เพราะการปั้นปูนสดมีเวลาจำกัด ถ้าช้าเกินไปปูนจะแข็งตัว ดังนั้นจึงต้องดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

4.3.1 กำหนดแบบ เป็นสิ่งแรกที่ช่างต้องดำเนินการ คือการคิดแบบก่อน ตามเรื่องราวที่ต้องการว่าเป็นเรื่องอะไรอยู่ในพื้นที่แบบไหน เช่นอยู่ในรูปทรงสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ครึ่งวงกลม ในการทำงานศิลปกรรมชิ้นนั้นช่างจะต้องกำหนดแบบวางเรื่องที่จะปั้น ประชานของภาพและส่วนประกอบ ซึ่งเป็นหลักการขั้นต้นของการสร้างสรรค์

4.3.2 การเตรียมพื้น ในการปั้นปูนนั้นพื้นก็มีความสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงและมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะเมื่อช่างจะปั้นลวดลายต่าง ๆ ลวดลายหรือภาพเหล่านั้นก็จะเกาะอยู่บนพื้นนั่นเอง ดังนั้นต้องเตรียมพื้นให้ดี ปูนที่ปั้นก็จะเกาะยึดติดแน่นคงทน

4.3.3 การร่างภาพและการขึ้นรูป เมื่อเตรียมพื้นไว้ดีแล้วก็เอาเหล็กแหลมหรือเกรียงมาขีดเป็นเส้นแบ่งลายหรือร่างภาพตามที่ได้วางแผนไว้แล้ว จากขั้นที่ 1 ว่าอะไรอยู่ในตำแหน่งไหนแล้วก็เอาปูนมาป้ายลงบนบริเวณที่กำหนดไว้ให้ลายมีความนูนพอสมควรตลอดทั้งภาพ

4.3.4 การปั้นรูป ขั้นนี้เป็นการลงมือปั้นโดยอาศัยเค้าโครงจากการขึ้นรูปหรือพอกโคลนไว้แล้ว จะต้องพิจารณาถึงปริมาตรและปั้นให้ได้ตามต้องการ การปั้นช่วงนี้เป็นช่วงสำคัญ งานจะสวยหรือไม่ มีพลัง ลีลาอย่างไรขึ้นอยู่กับ การแสดงฝีมือในช่วงนี้เพราะยังมีเวลาที่ สามารถปรับลด เพิ่มให้งดงามตามหลักการทางศิลปะได้

4.3.5 การเก็บส่วนละเอียด เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ช่างปั้นจะใช้เครื่องมือตกแต่ง ตรวจสอบงานส่วนรวมและรายละเอียดเฉพาะจุดเพื่อแก้ไขให้งดงามตามที่ต้องการอันเป็นขั้นสุดท้าย

5. ทศคติความเชื่อ (ลักษณะลวดลายปูนปั้น)

การศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมปูนปั้น ยังมีผู้ศึกษาไว้น้อยมาก มีการสร้างงานปูนปั้นมาแล้ว ตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งตะวันตก ตะวันออก ตามกลุ่มชนแถบลุ่มแม่น้ำไทกริส - ยูเฟรติส ลุ่มน้ำดานูบ ลุ่มน้ำคงคา ลุ่มน้ำฮวงโห ลุ่มน้ำแองโกลิกเซีย ลุ่มน้ำเจ้าพระยา และลุ่มน้ำโขง ซึ่งจะมีมนุษย์อาศัยรวมกันเป็นชุมชนเมือง เช่น กลุ่มเมโสโปเตเมีย กลุ่มปอมเปอีโบราณ กลุ่มเมืองโมหั่นโจคาโร กลุ่มกรีก โรมัน อิตาลี สเปน ฝรั่งเศส อียิปต์ อินเดีย ตุรกี เนปาล ธิเบต จีน ขอม ไทย เป็นต้น แผ่นดินอันเป็นอาณาจักรและปรากฏในแผนที่ประเทศไทยในปัจจุบัน ถ้านับย้อนอดีตไปเป็นพันปี ในดินแดนแห่งนี้และกลุ่มชนเหล่านี้จะตั้งตัวเป็นก๊กเป็นเหล่า มีการรบพุ่งเป็นศัตรูกันเป็นบางขณะ ดินแดนถูกเปลี่ยนมือกันปกครองไปตามยุคตามสมัย และแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้นก็มีความเชื่อความศรัทธาที่ต่างกัน นับถือผีสาว เทวดา ลัทธิ ศาสนาที่ต่าง ๆ กัน จากความเชื่อเหล่านี้เองเป็นต้นเหตุที่สำคัญให้มนุษย์ได้สร้างเทวรูปเคารพ สร้างงานศิลปกรรม งานก่อสร้างเพื่อสนองศรัทธาและความเชื่อหรือสนองความต้องการของตนเองหรือกลุ่มตนเอง จึงทำให้เกิดเป็นรูปแบบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและงานศิลปกรรมขึ้น เช่น งานจิตรกรรม งานประติมากรรม งานสถาปัตยกรรม งานเครื่องดินเผาและอื่น ๆ แต่งานประติมากรรมสร้างด้วยปูนและงานประเภทดินเผานั้นจะอยู่ได้นาน จึงเป็นหลักฐานสำคัญให้เราทั้งหลายให้มีโอกาสศึกษาความรู้ย้อนอดีตที่นานปี

อย่างไรก็ตาม การค้นพบปูนปั้นส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ มักเป็นการปั้นเกี่ยวกับชาคกหรือตำนานของศาสนา

5.1 ปูนปั้นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

5.1.1 เป็นภาพเล่าเรื่อง เช่น ชาดกหรือประวัติของศาสนาให้คนที่พบเห็นได้เกิดความเข้าใจ เกิดความรู้เรื่องโดยเล่าเรื่องด้วยภาพ

5.1.2 เป็นงานศิลปะตกแต่งศาสนสถาน คือ เป็นศิลปกรรมประดับตกแต่งให้เกิดความสวยงามในศาสนสถานเหล่านั้น แทนที่จะเห็นผนังเป็นแผ่นเรียบ หรือช่องว่างโดยเปล่าประโยชน์ ด้วยเหตุผลทั้งสองประการใหญ่จึงทำให้เกิดงานศิลปกรรมทั้งที่เป็นการประดับประดาตกแต่ง และเป็นงานศิลปกรรมในลักษณะภาพเล่าเรื่อง เช่น จิตรกรรมเล่าเรื่อง ประติมากรรมงานปั้นเล่าเรื่องเกิดขึ้น แรงจูงใจในการแข่งขัน การสร้างศาสนสถานนั้นนิยมที่จะสร้างแพร่กระจายไปตามหมู่ชนที่นับถือศาสนานั้น ๆ เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อศาสนิกชนที่จะไปประกอบศาสนกิจได้สะดวกและใกล้ที่พักอาศัยของตน โดยการเน้นแรงจูงใจในทางลี้มว้อม ความสะดวกสบาย และความประณีตวิจิตรบรรจง ในการบรรจุงานศิลปกรรมเข้าไปในศาสนสถานนั้น ๆ จากงานศิลปกรรมที่หลงเหลือเป็นหลักฐาน ในพุทธสถานโบราณเก่าแก่ เช่น ศิลปกรรมปูนปั้นได้ทั่ว ๆ ไปในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันเพื่อให้เห็นได้ศรัทธา

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มารุต อัมรานนท์ (2524) ได้ศึกษาลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังราย พบว่า การสร้างสรรค์รูปแบบลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่เริ่มปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน ในช่วงยุคทองแห่งศิลปวัฒนธรรมของเชียงใหม่และล้านนา ตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1985 – 2030) เรื่อยไปจนถึงรัชสมัยของพระเจ้าแก้ว (พ.ศ. 2038 – 2067) ได้มีการสร้างสถาปัตยกรรมขึ้นหลายแห่ง และในส่วนของงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมนั้น นิยมนำลายปูนปั้นมาใช้อย่างกว้างขวาง ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ในช่วงของราชวงศ์มังราย เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเชียงใหม่และล้านนาในช่วงเวลานั้น เป็นแบบอย่างลวดลายที่ได้รับความนิยมและความบันดาลใจมาจากแหล่งศิลปกรรมอื่น มาสร้างรูปแบบใหม่ จนกลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญของท้องถิ่น โดยเฉพาะอิทธิพลจากศิลปกรรมจีนในรูปแบบของลวดลายจากเครื่องถ้วยลายคราม ลายประดับบางรูปแบบก็ได้รับมาจากศิลปะมอญแบบเมืองพุกาม และศิลปะสุโขทัยที่ได้เข้ามากับพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่ในเชียงใหม่และล้านนาทั่วไปในระบายนั้น

บรรจง วงศ์วีเชียร (2537) ได้ศึกษาลวดลายหน้าบันอุโบสถในจังหวัดสงขลา พบว่า รูปลักษณะและศิลปะการสร้างลวดลายหน้าบันอุโบสถ มีอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทเครื่องลายอง และประเภทไม่มีเครื่องลายอง มีคตินิยมในการสร้างลวดลายหน้าบันอุโบสถมาจากศิลปะกำหนด

นิยมสืบทอดมาจากศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และนำมาผสมผสานกับขนบนิยมท้องถิ่น ตลอดจนวัฒนธรรมต่างถิ่นในแต่ละยุคสมัย ซึ่งคุณค่าของลวดลายหน้าบันสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของสังคมในอดีต แสดงออกถึงความรู้สึกรัก ความคิด ความศรัทธา ความเชื่อ ความประทับใจ และความสะเทือนใจ แฝงด้วยอุดมคติ ปรัชญา ที่ละเอียดอ่อนของมนุษย์

สัมฤทธิ์ ทองเดือน (2537) การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ของการถ่ายทอดงานปูนปั้นโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดเพชรบุรี พบว่า ลักษณะการถ่ายทอดงานปูนปั้นของช่างจังหวัดเพชรบุรี ในสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงปัจจุบัน มีขั้นตอนการถ่ายทอดแตกต่างกันเล็กน้อยตามกลุ่มสกุลช่าง ในขั้นตอนการแต่งลาย การปั้นลาย และการออกแบบงานปูนปั้น ซึ่งปัจจัยที่ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองเพชรบุรีมี 4 ประการ คือ 1) ความเป็นเมืองพระพุทธศาสนา 2) การรับเอาวัฒนธรรมของเมืองหลวงเข้ามาไว้มาก 3) ความใกล้ชิดกับช่างหลวงอันเกิดจากช่างเพชรบุรีได้มีโอกาสเป็นลูกมือในคราวสร้างพระราชวัง และ 4) ลักษณะนิสัยชอบประกวดประชันของชาวเพชรบุรีเอง

ปฤฉัต แสงสว่าง (2541) การศึกษาคุณค่าศิลปะปูนปั้นไทยตามทัศนะของผู้เชี่ยวชาญงานปูนปั้นและนักศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตในสถาบันราชภัฏ พบว่า ศิลปะปูนปั้นจัดเป็นศิลปะแบบประเพณีไทยใช้ประดับสถาปัตยกรรมและประติมากรรมประเภทต่าง ๆ งานปูนปั้นวัดนางพญา วัดเขابันไดอิฐ และวัดไผ่ เป็นศิลปะปูนปั้นไทยที่มีคุณค่ามากที่สุดในด้านความงาม ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาของศิลปินช่างปูนปั้นที่สร้างงานได้สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ คุณค่าในด้านที่สะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ และแนวคิดตามพุทธศาสนา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาคาบสมุทรสทิงพระ เป็นการศึกษาข้อมูลจากแหล่งความรู้เดิม และลงพื้นที่สำรวจข้อมูลในเขตพื้นที่ครอบคลุม 2 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาแหล่งข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเริ่มจากการศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ แนวความคิด ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากหลักฐาน ตำราทางศิลปกรรม และข้อมูลโบราณคดีที่ เกี่ยวข้องกับลวดลายปูนปั้น รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวม หลักฐานเพื่อทำการวิจัย และสรุปผล

2. การสำรวจข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บข้อมูลจากสถานที่สถาปัตยกรรมทาง พระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการถ่ายภาพและบันทึกข้อมูลประกอบ โดยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะ สถาปัตยกรรมภายในวัดประกอบด้วย อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์ เป็นต้น ในพื้นที่ 2 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา อันเป็นสถานที่ที่ปรากฏลวดลายปูนปั้น ดังนี้

2.1 ลวดลายปูนปั้นที่สำรวจพบในอำเภอสิงหนคร

2.1.1 วัดโลกราบ สำรวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ทั้งภายนอก และภายในของอุโบสถ ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของหน้าอุโบสถ มีการจัดวางรูปแบบเรื่องราว ผสมผสานกันระหว่างประธานของภาพเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณและฉากหลังเป็นลาย เครื่องถ้วยพระพุทธรูปดอกพุดตาน มีสิงและกระรอกไต่อยู่ตามเถาของลาย

ภาพที่ 3.1 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดโลการาม

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ มีการจัดวางรูปแบบคล้ายกับด้านทิศตะวันออก มีรูปพระนารายณ์ทรงครุฑเป็นประธานหรือเป็นจุดของภาพ ฉากหลังเป็นลายเครือเถาพรรณพฤกษาดอกพุดตานเต็มทั้งฉากหลังของหน้าบัน

ภาพที่ 3.2 หน้าบันด้านทิศตะวันตกของอุโบสถวัดโลการาม

3) ลายปูนปั้นประดับหน้าต่าง มีเทพพนมเป็นประธานและมีลายเครือเถาพรรณพฤกษาคอกพุดตานประกอบบนและล่าง ส่วนด้านข้างประกอบด้วยลายรักร้อย

ภาพที่ 3.3 ลายประดับหน้าต่าง

นอกเหนือจากนี้ยังปรากฏลวดลายปูนปั้นในส่วนต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมภายในวัด ได้แก่ หางหงส์ ช่อฟ้า ฐานชุกชี และหัวเสา

ภาพที่ 3.4 หางหงส์เป็นรูปหัวพญานาค

ภาพที่ 3.5 ลายประดับช่อฟ้า

ภาพที่ 3.6 ลายปูนปั้นฐานชุกชี

ภาพที่ 3.7 ลายปูนปั้นบัวหัวเสา

2.1.2 วัดศิลาทองใน ตำรวจพบลาวคล้ายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณอุโบสถ และศาลาการเปรียญ ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ มีการจัดวางรูปแบบเรื่องราวผสมผสานกัน ระหว่างรูปทรงของคน สถาปัตยกรรม และลาวคล้ายที่เป็นลายเครือเถา หรือลายพรรณพฤกษา ดังเห็นได้จากประธานในภาพเป็นรูปพระฤาษี ซึ่งเป็นพระเวสสันดร รูปชุกก กัณหา ซาลี และสิงห์ทางด้านขวาของพระเวสสันดรเป็นภาพนางมัทรี มีหีบผลไม้และเสื่อวางหน้าอยู่ ส่วนทางด้านบนเหนือปราสาทขึ้นไปเป็นภาพรามสูรกับนางมณีเมขลา บริเวณพื้นหลังของรูปทรงที่กล่าวมาแล้วเป็นลายเครือเถาพรรณพฤกษา เป็นเถาใบ และออกเป็นลายดอกพุดตาน

ภาพที่ 3.8 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดศิลาทอง

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ มีลักษณะอย่างเดียวกัน แต่แตกต่างกันที่เรื่องราว รูปทรงพระประธานของภาพเป็นเทวดาทรงวัวสามเศียร ซึ่งหมายถึง อิศวรทรงโค ส่วนด้านล่างเป็นภาพคนและสัตว์ เช่น ลิง กวาง พื้นหลังของภาพเป็นลายเครือเถาพรรณพฤกษา เป็นลายดอกพุดตาน มีลิง และกระรอกไต่อยู่ตามเถาของลาวคล้ายทำให้ดูมีชีวิตมากขึ้น

ภาพที่ 3.9 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดศิหลวงใน

3) หน้าบันทิศตะวันออกของศาลาการเปรียญ มีลายปูนปั้นเป็นเรื่องพระเวสสันดรชาดกประกอบด้วยลายพรรณพฤกษา เป็นรูปพระเวสสันดรและกัณหาชาติอยู่ในปราสาทกำลังให้ทานชูชก พรานเจตบุตรอยู่ทางขวาสุดของหน้าบัน ตรงกลางเป็นรูปฤาษี หมายถึงพระเวสสันดร และพราหมณ์หมายถึง ชูชก ส่วนล่างสุดของหน้าบันเป็นสรรพสัตว์และฉากหลังประกอบด้วยลายพรรณพฤกษา

ภาพที่ 3.10 หน้าบันทิศตะวันออกศาลาการเปรียญวัดศิหลวงใน

4) หน้าบันทิศตะวันตกของศาลาการเปรียญ ประฐานของภาพเป็นรูปอลัมพายนพราหมณ์ว่ามนต์แล้วจับนางกัณฐิทัตต์ ทางด้านซ้ายและทางด้านขวาของอุโบสถเป็นรูปคนช่วงกลางด้านล่างเป็นรูปวิวชนและคน ส่วนฉากหลังเป็นลายพรรณพฤกษา รางเถาและดอกพุดตาน จัควางเป็นลายขนมเปียกปูน

ภาพที่ 3.11 หน้าบันทิศตะวันตกของศาลาการเปรียญวัดคีรีหลวงใน

2.1.3 วัดบ่อปลา ตำรวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตกศาลาการเปรียญ ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของศาลาการเปรียญ มีลายปูนปั้นเป็นรูปพญาครุฑประดับด้วยกระจกสีเป็นประฐานของภาพและด้านซ้ายขวาของพญาครุฑมีรูปเทวดานั่งประกอบฉากหลังเป็นลายเครือเถาพรรณพฤกษาดอกพุดตาน

ภาพที่ 3.12 หน้าบันทิศตะวันออกของศาลาการเปรียญวัดบ่อป่า

2) หน้าบันทิศตะวันตกของศาลาการเปรียญ มีลักษณะรูปแบบการจัดวางคล้ายกับด้านหน้า มีรูปครุฑเป็นประธานของภาพ ส่วนฉากหลังเป็นลายเครือเถาพรรณพฤกษาคอกพุดตาน

ภาพที่ 3.13 หน้าบันทิศตะวันตกของศาลาการเปรียญวัดบ่อป่า

2.1.4 วัดสุวรรณคีรี สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมบริเวณ อุโบสถ ชุ่มเสมา บัวหน้าอุโบสถ เจดีย์ และหอรระฆัง ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ มีลวดลายปูนปั้นเป็น รูปต้นไม้ ดอกไม้ และสัตว์ป่า เช่น กระรอก ส่วนเกสรของดอกไม้ประดับด้วยถ้วยชามศิลปะจีน อย่างสวยงาม

ภาพที่ 3.14 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดสุวรรณคีรี

ภาพที่ 3.15 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดสุวรรณคีรี

2) ชุ่มโบเสมา ตั้งอยู่บนฐาน 8 เหลี่ยม มี 8 ชุ่ม มีลายปูนปั้นเป็นรูปดอกไม้ประดับรอบชุ่ม รวมถึงส่วนยอดของชุ่ม แต่ละชุ่มมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน แต่ยังคงอยู่ใน โครงสร้างของรูปทรงโดยรวมเหมือนกัน

ภาพที่ 3.16 ชุ่มโบเสมาวัดสุวรรณคีรี

3) บัวเก็บอัฐิ อยู่หน้ากำแพงอุโบสถเป็นรูปทรงมณฑปย่อมุมไม้สิบสอง มีลวดลายปูนปั้นประดับเป็นกนกเปลว ส่วนของย่อมุมเป็นลายเถาพรรณพฤกษา และมีลายรักร้อยประกอบส่วนบน

ภาพที่ 3.17 บัวเก็บอัฐินอกกำแพงวัดสุวรรณคีรี

4) เจดีย์ อยู่หน้าวัด เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ตั้งอยู่บนก้อนหิน รอบฐาน 4 ทิศ มีปูนปั้นเป็นพระสาวกอยู่ในวงกลม มีลายปูนปั้นรูปพวงดอกไม้ประดับรอบองค์ ส่วนยอดปล้องไฉน 7 ชั้น มีลวดลายประดับ

ภาพที่ 3.18 เจดีย์วัดสุวรรณคีรี

5) หอระฆัง ตั้งอยู่ลานหน้าอุโบสถ มีลายปูนปั้นประดับตกแต่ง ในส่วนที่เป็นช่องรูปวงรีมีลายประดับล้อมรอบเป็นเหมือนลายรักร้อย และส่วนบนทั้ง 4 ด้านล้อมด้วยลายรักร้อย ด้านในลายดอกพุดตาน ส่วนหัวเสาเป็นบัวและดอกพุดตานอยู่เหนือบัวหัวเสา

ภาพที่ 3.19 หอระฆังวัดสุวรรณคีรี

2.1.5 วัดหนองหอย สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ มีการจัดวางรูปแบบเรื่องราว มีรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเป็นประธานของภาพประกอบด้วยลายเครือเถาเป็นลายพรรณพฤกษาคอกพุดตาน เต็มทั้งหน้าบัน

ภาพที่ 3.20 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดหนองหอย

2) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ มีลายปูนปั้นเป็นรูปพุทธประวัติ เป็นภาพเจ้าชายสิทธัตถะทรงม้ากัณฐกะ มีเทวดามารองรับเท้าม้า ส่วนบนสุดของหน้าบันเป็นรูปพระพุทธรูปนั่งปางสมาธิบนฐานดอกบัว ส่วนล่างด้านขวาของพระพุทธรูปเป็นนางฟ้า 2 คน ส่วนด้านซ้ายของพระพุทธรูปเป็นรูปเทวดา 1 คน ส่วนล่างสุดของหน้าบันด้านซ้ายเป็นภาพปริศนาธรรมรูปยักษ์ยืนขวางอยู่ ส่วนล่างสุดของหน้าบันด้านขวาเป็นภาพขบวนเทวดาตามเสด็จและมีกวางอยู่มุมล่างสุดของหน้าบัน

ภาพที่ 3.21 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดหนองหอย

2.1.6 วัดสลักป่าเก่า สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ มีการจัดวางรูปแบบเรื่องราวผสมผสานกัน ระหว่างรูปทรงของ คน สถาปัตยกรรม และลวดลายที่เป็นลายเครือเถา หรือลายพรรณพฤกษา มีประธานของภาพเป็นเทพอยู่ในซุ้มปราสาทด้านซ้าย – ขวา ของประธาน มีเทพ ชาย หญิง อยู่ข้างละ 3 องค์ ฉากหลักประกอบด้วยลายพรรณพฤกษา เป็นลายเครือเถามีใบและดอกพุดตาน มีนกเกาะอยู่ที่เถาของลวดลาย

ภาพที่ 3.22 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดสลักป่าเก่า

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ มีการจัดวางรูปแบบเรื่องราวผสมผสานกันระหว่าง คน สถาปัตยกรรม สัตว์ และเถาลายไทย และดอกพุดตาน มีประธานของภาพเป็นพระเวสสันดรอยู่ในซุ้มปราสาทด้านซ้ายของประธาน เป็นภาพคน 2 คน ม้า 1 ตัว มีธงอยู่ด้านหลัง ด้านขวาของประธานมีคน 2 คน ช้าง 1 เชือก ประธานของภาพ และคน สัตว์ ช้าง-ขว เป็นจุดเด่นของภาพที่เส้นลื่นเทากันแบ่งเรื่องด้านหน้าและฉากหลัง ซึ่งมีเถาเป็นลายไทยในช่อลายมีดอกตูม ดอกบาน ลอยเด่นอยู่เหนือเถา มีสัตว์ด้านล่างซ้ายของพระประธาน เป็นสัตว์เลื้อยคลาน ส่วนด้านบนมีภาพนกเกาะอยู่ตามเถาของลาย

ภาพที่ 3.23 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดสลักป่าเก่า

3) คอซอง นอกอุโบสถ ใต้ชายคาด้านบนเป็นรูปคนแบกอยู่โดยรอบ ยกเว้นที่มุมทั้ง 4 เป็นรูปครุฑแบก

ภาพที่ 3.24 คอซองอุโบสถวัดสลักป่าเก่า

4) ชุ่มประตู่ หน้าต่าง มีลวดลายประกอบด้วยลาย ก้านแต่งหรือเถาไขว้ และรักร้อย โดยมีลายพรรณพฤกษาอยู่ด้านบน

ภาพที่ 3.25 ชุ่มประตู่ หน้าต่างอุโบสถวัดสลักป่าเก่า

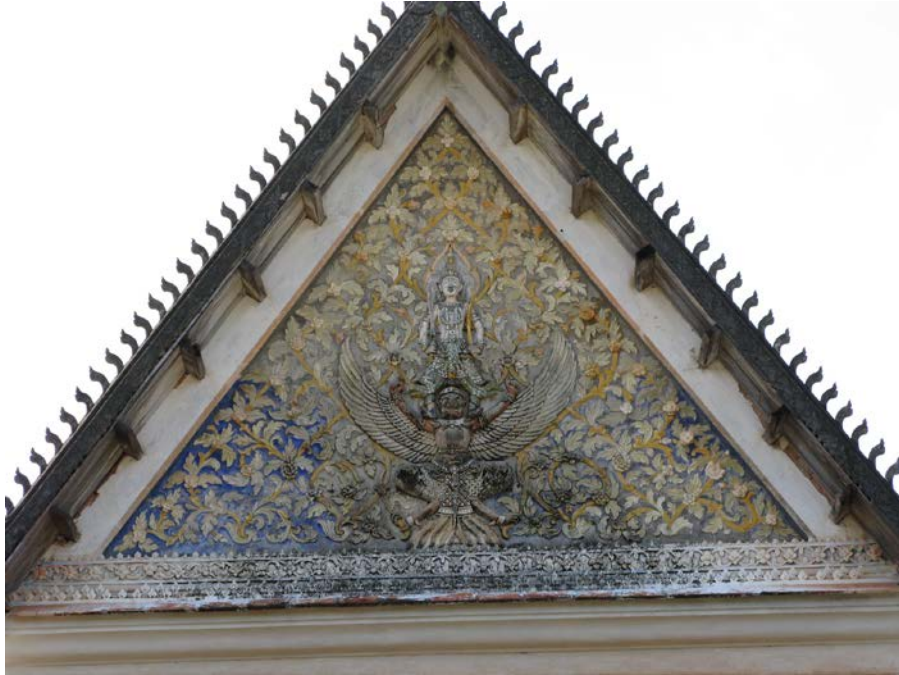
2.1.7 วัดมะม่วงหมู สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ เป็นลายปูนปั้นลายพรรณพฤกษาหรือเครือเถา มีลายของเถาไขว้ประสานสัมพันธ์กัน เถามีทั้งหน้าบัน ทั้งดอกและใบ มีดอกบานขนาดใหญ่อยู่ 3 ดอก คือ ตรงกลางส่วนบน และด้านข้างซ้าย-ขวา มีรูปเทพพนมนั่งอยู่บนเกสรดอกทั้ง 3 ทำให้เป็นจุดเด่นของหน้าบัน ทั้งมีการประดับกระจกสีที่เครื่องทรงของเทพ

ภาพที่ 3.26 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดมะม่วงหมู

2) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ เป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือคันศร มีการประดับตกแต่งกระจกสีที่บริเวณเครื่องทรงทั้งของพระนารายณ์และครุฑ เป็นประธานของภาพ มีพื้นหลังเป็นลายพรรณพฤกษา หรือเครือเถา มีลักษณะใกล้เคียงกับหน้าบันด้านหน้า

ภาพที่ 3.27 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดมะม่วงหู้

2.1.8 วัดมะขามคลาน สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ เป็นลายปูนปั้นพระพุทธรูป 5 องค์ ประทับบนดอกบัว ช้าย – ขวา ข้างละ 2 องค์ มีใบบัวประกอบเป็นฉากหลัง ส่วนตรงกลาง ด้านบนของหน้าบันเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องมีรัศมีประทับนั่งบนดอกบัว ส่วนบนสุดของหน้าบันเหนือรัศมีเป็นฉัตร 3 ชั้น บริเวณฉากหลังเรียบไม่มีลวดลาย

ภาพที่ 3.28 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดมะขามกลาน

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ เป็นลายปูนปั้นมีประธานของภาพเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ มีฉัตร 3 ชั้น อยู่เหนือต้นศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นส่วนบนสุดของหน้าบัน ด้านซ้าย-ขวา ของภาพ ส่วนกลางเป็นภาพเทวดา พนมมือถือดอกบัว ส่วนด้านล่างสุด ซ้าย-ขวา ของภาพเป็นรูปดอกไม้ว่างอยู่ในแจกัน ช่วงดอกโน้มเข้าหาพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นประธานของภาพ บริเวณฉากหลังของภาพเรียบไม่มีลวดลาย

ภาพที่ 3.29 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดมะขามกลาน

2.2 ลวดลายปูนปั้นที่สำรวจพบในอำเภอสทิงพระ

2.2.1 วัดจะทิ้งพระ สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณวิหารพระนอน ชุ่มประตูล้านเจดีย์ พระมหาธาตุ และหอรระฆัง ดังนี้

1) หน้าบันด้านทิศตะวันออกวิหารพระนอน เป็นลายปูนปั้นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ตอนล่างเป็นรูปยักษ์แบกช้างเอราวัณ มีรูปเทวดา 8 องค์ ผสานกับลวดลายพื้นหลังเป็นเถาขกนกเปลววางเป็นระเบียบแบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ด้านทิศตะวันตกไม่มี

ภาพที่ 3.30 หน้าบันทางทิศตะวันออกวิหารพระนอนวัดจะทิ้ง

2) ชุ่มเจดีย์พระมหาธาตุ ปั้นเป็นรูปพญานาคทั้งด้านซ้ายและด้านขวาข้างละตัว

ภาพที่ 3.31 ชุ่มเจดีย์พระมหาธาตุวัดจะทิ้งพระ

นอกเหนือจากนี้ยังปรากฏลวดลายปูนปั้นในส่วนต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมภายในวัด ได้แก่ คอสอง ทวารบาล และซุ้มประตูวิหารพระนอน

ภาพที่ 3.32 คอสองวิหารพระนอนวัดจันทิ์พระ

ภาพที่ 3.33 ทวารบาลและซุ้มประตูวิหารพระนอน

2.2.2 วัดดีหลวง ตำรวจพลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณ อุโบสถ ชุ่มหน้าอุโบสถ เจดีย์สามองค์ และศาลาพระอิริการแก้ว พุทธมุนี ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ มีการจัดวางรูปแบบผสมผสานกันระหว่าง รูปทรงของพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเป็นประธานของภาพ มีนางฟ้ารำยรา 2 องค์ กำเนิดขึ้นจากช่อลาย เป็นรองประธาน และมีฉากหลังเป็นลายไทย มีลักษณะเป็นลายกนกเปลวอยู่เต็มพื้นที่ของหน้าบัน

ภาพที่ 3.34 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถวัดดีหลวง

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ มีการจัดวางรูปแบบคล้ายกับด้านหน้า แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องราวระหว่างความเชื่อในเรื่องของเทพกับพุทธศาสนา มีรูปพระพุทธเจ้ายืนอยู่บนดอกบัวเป็นประธานของภาพ มีอัครสาวกซ้ายขวาเป็นรองประธานยื่นหันหน้าประนมมือไหว้พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นประธาน พื้นหลังเป็นลายไทยกนกเปลว

ภาพที่ 3.35 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถวัดคีทหลวง

3) ชุ่มอัฐิสมภารจวงหน้าอุโบสถ เป็นลายปูนปั้นที่จัดวางรูปมนุษย์ยกรูปพระพุทธรเจ้าอยู่ในชุ่มเทิดไว้เหนือศีรษะเป็นประธานของภาพ มีพื้นหลังเป็นลายกนกใบเทศประกอบช่อดอกไม้

ภาพที่ 3.36 ชุ่มอัฐิสมภารจวง หน้าอุโบสถวัดคีทหลวง

4) เจดีย์สามองค์

ภาพที่ 3.37 เจดีย์สามองค์ วัดดีหลวง

5) मुखหน้าขวาของศาลาพระอิกรแก้วพุทธมุนี มีรูปปั้นของพระฤาษีอยู่ในซุ้มเป็นประธาน และ मुखหน้าซ้ายของศาลาในซุ้มประธานลายปูนปั้นได้หลุดหายไป ส่วนพื้นหลังของ मुखทั้ง 2 ด้าน มีลายพรรณพฤษชาติดอกพุดตานเป็นพื้นหลัง

ภาพที่ 3.38 मुखหน้าขวาและ मुखหน้าซ้าย ศาลาอิกรแก้ว พุทธมุนี วัดดีหลวง

7) มุขด้านข้างขวาของศาลา เป็นรูปเทพพนมบนดอกพุดตานซึ่งเป็นประธาน แต่ไม่อยู่ในซุ้มเหมือนมุขด้านซ้ายของศาลา ส่วนมุขด้านข้างซ้ายของศาลา เป็นรูปเทพพนมอยู่ในซุ้มบนฐานดอกพุดตาน พื้นหลังเป็นลายดอกพุดตานประกอบกับลายกนก

ภาพที่ 3.39 มุขด้านข้างขวาและมุขด้านข้างซ้าย ศาลาอิกรแก้ว พุทธมณี

2.2.3 วัดศิลาลอย สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตกของศาลาการเปรียญ ดังนี้

1) หน้าบันด้านหน้าของศาลาการเปรียญ มีการจัดวางรูปพระอริยสงฆ์อยู่ตรงกลาง มีพื้นหลังเป็นรูปคล้ายตาลปัตร ส่วนล่างเป็นดอกบัวสองข้างเป็นรูปแบบเทพพนม ส่วนพื้นหลังเป็นลายกนกก้านขด ส่วนล่างสุดของหน้าบันได้บอกปี พ.ศ.2499 และบริเวณคอสองของศาลาการเปรียญ เป็นปูนปั้นลายประจํายาม

ภาพที่ 3.40 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถและคอสองด้านขวาศาลาการเปรียญ วัดศิลาลอย

2.2.4 วัดป่อประดู่ สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณ อุโบสถ ชุ่มประดู่ และชุ่มหน้าต่าง ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ ประฐานของภาพเป็นรูปเทพหรือ พระโพธิสัตว์นั่งอยู่บนดอกบัว และเทพธิดาซ้ายขวานั่งอยู่บนฝักบัว ส่วนบนเป็นรูปเทวดา 4 คู่ ข้างละ 2 คู่ บนสุดเป็นฉัตร 5 ชั้น ส่วนล่างของหน้าบันเป็นรูปพญานาค 2 ตัวซ้ายขวาอยู่ในสระบัว

ภาพที่ 3.41 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัดป่อประดู่

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ ประฐานของภาพเป็นรูปพระพุทธเจ้า นั่งขัดสมาธิบนดอกบัวได้มหาโพธิ์ ส่วนล่างรายล้อมด้วยพระสาวก 5 รูป มุมซ้ายขวา ส่วนล่างของ หน้าบันเป็นลายกนกก้านขด

ภาพที่ 3.42 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ วัดบ่อประดู์

นอกเหนือจากนี้ยังปรากฏลวดลายปูนปั้นในส่วนต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมภายในวัด ได้แก่ ชุ่มประดู ชุ่มหน้าต่าง

ภาพที่ 3.43 ชุ่มประดูชุ่มหน้าต่าง วัดบ่อประดู์

2.2.5 วัฒนางเหล่า ตำรวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณ อุโบสถ ชุ่มประตู่ และชุ่มหน้าต่าง ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ มีประธานของภาพเป็นรูปเทวดาประทับยืน ในชุ่มเรือนแก้ว บนช้าง 3 เศียร สันนิฐานว่ารูปเทวดาน่าจะเป็นพระอินทร์ ประกอบด้วยลายไทย ก้านขด ยอดเปลวเป็นฉากหลัง ส่วนกลางของภาพเป็นรูปเทพพนมนั่งบนดอกพุดตาน ส่วน ด้านล่างของรูปเทพพนมนั่งบนดอกพุดตาน ส่วนด้านล่างของภาพทั้งซ้ายและขวา เป็นรูปนาง อัปสรอยู่ในท่ารำ ซึ่งทั้งเทพพนมและนางอัปสรเป็นตัวกำเนิดช่อลาย คล้ายกับลักษณะของตาหรือ นกคาบ

ภาพที่ 3.44 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัฒนางเหล่า

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ มีประธานของภาพเป็นเทวดา 4 กร ประทับนั่งในชุ่มเรือนแก้ว บนบัลลังก์หงส์ 2 ตัว หันหลังเข้าหากัน ยืนอยู่บนหน้าสิงห์ขบ สันนิษฐานว่าเป็นพระพรหม ฉากหลังเป็นลายก้านขดยอดเปลวคล้ายกับด้านหน้า มีนางอัปสรวาง อยู่ด้านล่างซ้าย-ขวาของภาพ ใกล้เคียงกับหน้าบันด้านหน้า

ภาพที่ 3.45 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ วัดนางเหล้า

3) ชุ่มประตู่ มีลักษณะใช้วดคล้ายกระซังประดับเป็นชั้นขึ้นไปสู่ยอดมีก้านฉัตร 5 ชั้น อยู่ส่วนบนสุด ระหว่างประตู่โบสถ์ด้านหน้ามียักษ์ เป็นทวารบาลยืนถือกระบองอยู่ตรงกลาง

ภาพที่ 3.46 ชุ่มประตู่ วัดนางเหล้า

4) ชุ่มหน้าต่างหลอก ส่วนบนชุ่มหน้าต่างเป็นรูปเทพนั่งบนดอกพุดตาน มือทั้งสองข้างจับเถาของลายกนกที่เป็นลายเปลว ภายในชุ่มหน้าต่างเป็นรูปเทวดา ยักษ์ เลี้ยวกาง ซึ่งมีลักษณะคล้ายภาพหนังตะลุง

ภาพที่ 3.47 ชุ่มหน้าต่างหลอก วัดนางเหล้า

2.2.6 วัดจันทร์ ดำรวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ภายในอุโบสถหลังเก่าบริเวณพระประธาน ทั้งด้านหน้าและหลัง มีการก่ออิฐถือปูน มีลายประดับทั้งด้านหน้าและหลัง ดังนี้

1) ด้านหน้าพระประธาน พระประธานเป็นรูปปูนปั้นประทับนั่งบนฐานชุกชี พบร่องรอยลายบัวอยู่เล็กน้อย ส่วนล่างด้านซ้ายของพระประธานมีพระนั่งหันหน้าหาพระประธาน ฉากหลังเป็นชุ่มเรือนแก้วอยู่เหนือเศียรพระ มีลายกนกปั้นประดับเป็นชั้น ๆ ภายในทรงจั่ว

ภาพที่ 3.48 ด้านหน้าพระประธาน วัดจันทร์

2) ด้านหลังพระประธาน มีพระพุทธรูปยืนอยู่ในซุ้ม ฉากหลังตกแต่งด้วยลายพรรณพฤกษา ดอกพุดตาน ส่วนด้านซ้ายของพระพุทธรูป เป็นพระนั่งมีเศียรเป็นช้าง ด้านขวาของพระพุทธรูปมีร่องรอยเหลือเพียงศีรษะของคน

ภาพที่ 3.49 ด้านหลังพระประธาน วัดจันทร์

2.2.7 วัดคลองรี สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณอุโบสถทั้งด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตก ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ มีประธานภาพเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนดอกบัว มีรัศมีบนเศียรพระด้านหลังเป็นต้นศรีมหาโพธิ์ ส่วนล่างพระพุทธเจ้ามีพระนั่งรายล้อมอยู่ 5 องค์ มีลักษณะเป็นพระสงฆ์ บริเวณโดยรอบมีลักษณะของป่า มีการจัดวางเทวดา อยู่ด้านบนทั้งซ้าย – ขวา มีสัตว์จำพวกนกอยู่บนต้นไม้โดยทั่วไป สันนิฐานว่าเป็นพุทธประวัติตอนปฐมเทศนา

ภาพที่ 3.50 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัดคลองรี

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ เป็นลายปูนปั้นพระพุทธรูป 5 องค์ มีซุ้มรัศมีเหนือเศียร ประทับนั่งบนดอกบัว ด้านล่างซ้าย-ขวา มีพระพุทธรูปด้านละ 2 องค์ จัดวางลดหลั่นกัน ส่วนบนสุดเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ประกอบด้วยฉากหลังเป็นก้านบัว มีทั้งดอกและใบ มีการจัดวางรูปสัตว์ต่างแทรกอยู่เป็นช่วง ๆ ได้พระพุทธรูป แกวล่างมีเต่า ปลา และวัว แกวกลางมีหงส์ และพญานาค ส่วนบนสุดเป็นราชสีห์

ภาพที่ 3.51 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ วัดคลองรี

2.2.8 วัดสนามชัย ตำรวจพลุดลายนูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณ อุโบสถด้านทิศตะวันออก ด้านทิศตะวันตก และซุ้มประตู ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ เป็นลายพรรณพฤกษา เถาก้านแบ่ง ส่วนบนมีดอกไม้ 3 ดอก มียักษ์ เห็นเฉพาะท่อนบนอยู่เหนือดอกไม้ ประดับด้วยกระจกทั้ง รูปยักษ์ และดอกไม้ เป็นบางส่วน บริเวณล่างของหน้าบันมีภาพ ลิง อยู่ 3 ตัว ที่ด้านซ้าย-ขวา และตรงกลาง มีนกเกาะอยู่ที่เถา 2 ตัว ด้านซ้ายและขวา

ภาพที่ 3.52 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัดสนามชัย

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ เป็นภาพยักษ์ครึ่งตัวขนาดใหญ่เต็มหน้าบัน ถือกระบองที่มือขวา ส่วนมือซ้ายถือพระขันธุ์ และประดับตกแต่งด้วยกระจกที่เครื่องทรงมีเปลือก หอยวางอยู่บนเส้นรอบนอกของหน้าบัน

ภาพที่ 3.53 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ วัดสนามชัย

3) ชุ่มประตู่ ที่ด้านข้างส่วนบนมีร่องรอยคล้ายภาพกนิริยีนอยู่ ส่วนล่างของภาพกนิริยีนมีการวางเปลือกหอยเหมือนเกล็ด และส่วนล่างสุดมีรูปทรงคล้ายหัวพญานาค

ภาพที่ 3.54 ชุ่มประตู่ วัดสนามชัย

2.2.9 วัดท่าคุระ สํารวจพบลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม บริเวณอุโบสถทั้งด้านทิศตะวันออก และด้านทิศตะวันตก ดังนี้

1) หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ เป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ มีรัศมีเหนือเศียร มีลวดลายกนกประกอบเป็นชุ้ม (คล้ายชุ้มเรือนแก้ว) มีเทวดานั่งบนตั้ง (โติยะ) ด้านซ้ายและขวาข้างละองค์ มีลายเถาเลื้อยจากล่างขึ้นสู่จุดสูงสุดของหน้าบัน

ภาพที่ 3.55 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัดท่าคุระ

2) หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ เป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนดอกบัว มีลายเถากนกประกอบเป็นชุ้มล้อมรอบพระพุทธเจ้า ด้านล่างมีรูปหน้าสิงห์คาบเป็นกำเนิดของเถาเลื้อย ด้านข้างทั้งสองด้านของพระพุทธเจ้า มีเทวดานั่งบนดอกบัวพนมมือไหว้ ฉากหลังมีเป็นเถาเลื้อยเปลวประกอบอยู่โดยรอบ

ภาพที่ 3.56 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ วัดท่าคุระ

2.2.10 วัดประดู่หอม สํารวจพบมีลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมบริเวณ อุโบสถทั้งด้านทิศตะวันออก และด้านทิศตะวันตก ดังนี้

1) ด้านทิศตะวันออกของอุโบสถ เป็นรูปหน้าสิงห์ขบอยู่ตรงกลางภาพ มีลาย ก้านขดอยู่โดยรอบทั้ง 2 ด้าน ตรงกลางใต้หน้าบันเป็นรูปสัตว์หิมพานต์ อยู่ด้านข้าง 2 ตัว มีลาย เถาก้านไขว้กั้นกลางอยู่ด้านข้างทั้งซ้าย – ขวา เป็นลายก้านขดช่อเป็นเทพพนม หน้าบันซุ้มประตู เป็นรูปพระอินทร์ทรงช้าง 3 เศียร (เอราวัณ) มีลายกนกประกอบทั้งซ้ายและขวา มีภาพ พระพุทธเจ้าบนผนังโบสถ์ทั้ง 2 ข้างของประตู

ภาพที่ 3.57 หน้าบันทิศตะวันออกของอุโบสถ วัดประดู่หอม

2) ด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ หน้าบันส่วนบนเหมือนกับด้านหน้า ตรงกลาง ภาพใต้หน้าบันเป็นรูปก้านขดคชสิงห์ มีลายเถาก้านไขว้กั้นกลางด้านข้างทั้ง 2 เป็นภาพก้านขดช่อเป็น เทพพนมเหมือนด้านหน้าโบสถ์ ผนังตรงกลางระหว่างประตูซ้าย – ขวา เป็นรูปพญาครุฑยืน

ภาพที่ 3.58 หน้าบันทิศตะวันตกของอุโบสถ วัดประดู่หอม

3. การจัดกลุ่มรูปแบบลวดลายปูนปั้นจากเรื่องราวที่ปรากฏ

จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามพบว่า สามารถแบ่งรูปแบบลวดลายปูนปั้นตามเนื้อหาเรื่องราวที่สำรวจพบเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

3.1 ลวดลายที่ปรากฏบริเวณหน้าบัน

ลักษณะรูปแบบลวดลายที่พบสามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ

3.1.1 กลุ่มลายกนก มีรูปแบบที่แตกต่างกันในแต่ละวัดพอจำแนกได้หลัก ๆ ซึ่งแต่ละวัดมีลักษณะที่เห็นได้ชัดเจน ประกอบด้วย ลายกนกประกอบเทพ ลายกนกประกอบพระพุทธรูป และรูปแบบลวดลายกนกประดับทั้งภาพ

3.1.2 กลุ่มลายพรรณพฤกษา มีรูปแบบที่แตกต่างกันในแต่ละวัดพอจำแนกได้หลัก ๆ ซึ่งแต่ละวัดมีลักษณะที่เห็นได้ชัดเจน ประกอบด้วย ลายพรรณพฤกษาประกอบเทพ ลายพรรณพฤกษาประกอบพระพุทธรูป และลายพรรณพฤกษาเต็มพื้นที่

3.1.3 กลุ่มพิเศษ เป็นกลุ่มที่ไม่มีลวดลายกนกและพรรณพฤกษาประกอบ เช่น ภาพพุทธประวัติ ภาพยักษ์ เป็นต้น

3.2 ลวดลายที่ปรากฏบริเวณอื่น

ลักษณะรูปแบบลวดลายที่ปรากฏบริเวณอื่น เช่น หัวเสา ฐานชุกชี เจดีย์ หอระฆัง ชุ่มเสมา ประตู และหน้าต่าง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลทำการวิเคราะห์ในด้านลวดลายของปูนปั้นที่ปรากฏ ว่าลวดลายที่ปรากฏอันเป็นเรื่องราวทางศาสนา ปรากฏลวดลายลักษณะใดบ้าง และทำการเทียบเคียงกับลวดลายในแต่ละพื้นที่เพื่อทราบถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่าง เพื่อทราบถึงอิทธิพลในการสร้างผลงานรวมถึงลักษณะเฉพาะทางศิลปกรรม

4.2 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากลวดลายที่พบและทำการรวบรวมกลุ่มลวดลายปูนปั้นตามยุคสมัยที่ปรากฏเพื่อทราบถึงประวัติศาสตร์แต่ละยุคสมัยของปูนปั้นในคาบสมุทรมหานคร

5. การสรุปผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์โดยอาศัยภาพถ่ายเทียบเคียง พร้อมสรุป
ปัญหาที่พบในการวิจัย และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบลวดลายปูนปั้นที่ทำมาจากปูนดำ โดยทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะลวดลายปูนปั้นตามรูปแบบยุคสมัยที่ปรากฏ และอิทธิพลความเชื่อ ในการสร้างสรรค์ผลงานลวดลายปูนปั้นบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ

1. ผลการศึกษาารูปแบบลวดลายปูนปั้น

การศึกษารูปแบบลวดลายปูนปั้นที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ โดยคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจแหล่งข้อมูลตามวัดต่าง ๆ จำนวน 79 วัด ในเขตพื้นที่ 2 อำเภอ คือ อำเภอสิงหนคร และอำเภอสทิงพระ ซึ่งผลจากการสำรวจ พบว่า ลักษณะลวดลายปูนปั้นที่ทำมาจากปูนดำ มีจำนวน 12 วัด พอสรุปรายละเอียดได้ตามตารางที่ 4.1

ตาราง 4.1 แสดงการจัดกลุ่มรูปแบบและตำแหน่งที่พบลวดลายปูนปั้น

ที่	ชื่อวัด	1. กลุ่มลายกนก		2. กลุ่มลายพรรณพฤกษา			3. กลุ่มพิเศษ	
		1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2
		เขตนาค - มณฑลเศวตฉัตร เศวตฉัตร	เขตนาคเศวตฉัตร	เขตนาค - มณฑลเศวตฉัตร เศวตฉัตร	เขตนาคเศวตฉัตร	เขตนาคเศวตฉัตร	เขตนาค	เขตนาคเศวตฉัตร
1	วัดสุวรรณคีรี - อุโบสถ - ชุ่มเสมา - หอระฆัง					*		
2	วัดบ่อป่า - ศาลาการเปรียญ			*				

ตาราง 4.1 (ต่อ)

ที่	ชื่อวัด	1. กลุ่มลายกนก		2. กลุ่มลายพรรณพฤกษา			3. กลุ่มพิเศษ	
		1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2
		เศวต - มณฑปเศวต ฉัตรประดับ เศวต	เศวต ประดับ เศวต	เศวต - มณฑปเศวต ประดับ เศวต	เศวต ประดับ เศวต	เศวต ประดับ เศวต	เศวต ประดับ เศวต	เศวต ประดับ เศวต
3	วัดโลการาม - อุโบสถ			*				
4	วัดดีหลวงใน - อุโบสถ - ศาลาการเปรียญ			*	*			
5	วัดหนองหอย - อุโบสถ			*	*			
6	วัดมะม่วงหุ้ม - อุโบสถ				*			
7	วัดสลักป่าเก่า - อุโบสถ		*		*			
8	วัดมะขามกลาน - อุโบสถ						*	
9	วัดสนามชัย - อุโบสถ							*
10	วัดดีหลวง - อุโบสถ - ศาลาการเปรียญ	*	*	*	*			

ตาราง 4.1 (ต่อ)

ที่	ชื่อวัด	1. กลุ่มลายกนก		2. กลุ่มลายพรรณพฤกษา			3. กลุ่มพิเศษ	
		1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2
		เศวต - มณฑปเขนบก เขนบกเขนบกเขนบก	เขนบกเขนบก เขนบกเขนบกเขนบก	เศวต - มณฑปเขนบก เขนบกเขนบกเขนบก	เขนบกเขนบกเขนบก เขนบกเขนบกเขนบก	เศวตเขนบกเขนบก	เขนบก	เขนบกเขนบก
11	วัดจันทน์ - วิหาร	*						
12	วัดจันทน์ - อุโบสถเก่า จากหลังพระประธาน		*		*			

จากตารางข้างต้น พบว่า ลักษณะลายปูนปั้นที่เด่นชัดส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ที่หน้าบันของ อุโบสถ วิหาร และศาลาการเปรียญ ซึ่งสามารถจำแนกลักษณะตามรูปแบบ และเรื่องราวของลายปูนปั้น โดยจัดได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มลายกนก

มีรูปแบบที่แตกต่างกันในแต่ละวัดพอจำแนกได้หลักๆ ซึ่งแต่ละวัดมีลักษณะที่เห็นได้ชัดเจน ประกอบด้วย

1.1.1 ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับเทพ - เทวดา

1.1.2 ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ตาราง 4.2 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับเทพ – เทวดา

ลำดับที่	ชื่อวัด	โบราณสถาน/ สถาปัตยกรรม	ตำแหน่ง	เรื่อง
1	วัดดีหลวง อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก	- พระอินทร์ทรงช้าง เอราวัณ - ซอกนกกเป็นเทพฯ 2 องค์
2	วัดจะทิ้งพระ อำเภอสิงหนคร	วิหารพระนอน หรือ วิหารพ่อเฒ่านอน	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก	- พระอินทร์ทรงช้าง เอราวัณ - ยักษ์แบกช้าง - เทพพนมมีอหังหน้า เข้าหาประธานของภาพ - ดอกทรงช่อลายมีถ้วย ชามประกอบด้วย

จากตารางข้างต้น พบว่า รูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏบริเวณ หน้าบันของอุโบสถ วิหารพระนอนหรือวิหารพ่อเฒ่านอน ที่มีรูปแบบเป็นลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับเทพ – เทวดา มีจำนวน 2 วัด คือ วัดดีหลวง และวัดจะทิ้งพระ

ตาราง 4.3 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ลำดับที่	ชื่อวัด	โบราณสถาน/ สถาปัตยกรรม	ตำแหน่ง	เรื่อง
1	วัดสลักป่าเก่า อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก	- พระเวสสันดรชาดก ประทับอยู่ในปราสาท - บริจาจากช้าง - บริจากม้า
2	วัดดีหลวง อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก	- พระพุทธเจ้าอยู่ในและ สาวกน่าจะเป็น พระโมคคัลลาน กับ พระสารีบุตรประทับยืน อยู่ในซุ้ม
3	วัดจันทร์ อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	พระประธาน	- พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ ราบประทับนั่งบนฐานชุกชี - พระสาวกพนมมืออยู่ เบื้องซ้าย

จากตารางข้างต้น พบว่า รูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏบริเวณ หน้าบันของอุโบสถ ที่มีรูปแบบเป็นลายกนกกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีอยู่ 3 วัด คือ วัดสลักป่าเก่า วัดดีหลวง และวัดจันทร์

1.2 กลุ่มลายพรรณพฤกษา

มีรูปแบบที่แตกต่างกันในแต่ละวัดพอจำแนกได้หลัก ๆ ซึ่งแต่ละวัดมีลักษณะที่เห็นได้ชัดเจน ประกอบด้วย

1.2.1 ลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา

1.2.2 ลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

1.2.3 ลายพรรณพฤกษาล้วน ๆ

ตาราง 4.4 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา

ลำดับที่	ชื่อวัด	โบราณสถาน/ สถาปัตยกรรม	ตำแหน่ง	เรื่อง
1	วัดมะม่วงหมู่อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก (หน้า) หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก (หลัง)	- พระนารายณ์ทรงครุฑ - เทพนม (3 องค์)
2	วัดโลการามอำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก (หน้า) หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก (หลัง)	- พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ - พระนารายณ์ทรงครุฑ
3	วัดดีหลวงในอำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก (หลัง)	- พระอิศวรทรงโค
4	วัดบ่อป่าอำเภอสิงหนคร	ศาลาการเปรียญ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก	- พญาครุฑ + เทพ - พญาครุฑ
5	วัดหนองหอยอำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก (หลัง)	- พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

จากตารางข้างต้น พบว่า รูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏบริเวณ หน้าบันของอุโบสถ ศาลาการเปรียญ ที่มีรูปแบบเป็นลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา มีอยู่ 5 วัด คือ วัดมะม่วงหมู่อำเภอสิงหนคร วัดโลการามอำเภอสิงหนคร วัดดีหลวงในอำเภอสิงหนคร วัดบ่อป่าอำเภอสิงหนคร และวัดหนองหอยอำเภอสิงหนคร

ตาราง 4.5 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ลำดับที่	ชื่อวัด	โบราณสถาน/ สถาปัตยกรรม	ตำแหน่ง	เรื่อง
1	วัดสลักป่าเก่า อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก (หน้า)	- เทวดาให้พรนางมุสดี มาเกิดเป็นแม่พระ เวสสันดร
2	วัดดีหลวงใน อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ ศาลาการเปรียญ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก (หน้า) หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก (หลัง)	- พระเวสสันดรชาดก (บวชเป็นฤาษี, สัตว์ ขวางนางมัทรี, ชูชก จูงกัณหา ชาติ) - พราณเจตบุตร – ชูชก - พระเวสสันดร – ชูชก กัณหา ชาติ - ภูพันธุเขา – มีกนดิ่ง หางพญานาค
3	วัดหนองหอย อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก (หน้า)	- พระพุทธเจ้าอยู่ ส่วนบน. - ส่วนล่างเป็นเรื่องตอน เจ้าชายลิทัตถะออก บวช
4	วัดจันทร์ อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	ด้านหลังพระประธาน	- พระพุทธรูปยืนปาง ห้ามสมุทร - ด้านซ้ายพระประธาน เป็นรูปนักบวช ศีรษะ เป็นช้าง - ด้านขวาเป็นศิระคน

จากตารางข้างต้น พบว่า รูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏบริเวณ หน้าบันของอุโบสถ ศาลาการเปรียญ ที่มีรูปแบบเป็นลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มีอยู่ 4 วัด คือ วัดสลักป่า วัดดีหลวงใน วัดหนองหอย และวัดจันทร์

ตาราง 4.6 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพรรณพฤกษาล้วน ๆ

ลำดับที่	ชื่อวัด	โบราณสถาน/ สถาปัตยกรรม	ตำแหน่ง	เรื่อง
1	วัดสุวรรณคีรี อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก (หน้า) หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก (หลัง)	<ul style="list-style-type: none"> - ลายพรรณพฤกษาเกสรของดอกไม้ – เป็นถ้วยชาม มีลวดบัวระอบ - ส่วนบนมีลวดลือ - ต่ำลงมามีนก (ซ้าย-ขวา) - ต่ำลงมามีกระรอก - ต่ำลงมามีนก - ต่ำลงมามีกวาง <ul style="list-style-type: none"> - เหมือนด้านทิศตะวันตก - ส่วนล่างสุดมีกวาง, กระต่าย

จากตารางข้างต้น พบว่า รูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏบริเวณหน้าบันของอุโบสถ ที่มีรูปแบบเป็นลายพรรณพฤกษาล้วน ๆ มีอยู่ 1 วัด คือ วัดสุวรรณคีรี

1.3 กลุ่มลายพิเศษ

มีรูปแบบที่แตกต่างกันแต่ละวัดพอจำแนกตามที่ปรากฏ ดังนี้

1.3.1 ลายพิเศษกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

1.3.2 ลายพิเศษกับรูปทรงที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

ตาราง 4.7 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพิเศษกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ลำดับที่	ชื่อวัด	โบราณสถาน/ สถาปัตยกรรม	ตำแหน่ง	เรื่อง
1	วัดมะขามกลาง อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก (หน้า) หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก	<ul style="list-style-type: none"> - พระเจ้า 5 พระองค์ (พระพุทธเจ้า) - ประทับนั่งบนดอกบัว - พระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ - ฉากหลังเป็นคันโพธิ์ - มีเทวดาพนมมือไหว้ถวายดอกบัวทั้งซ้ายขวา - ด้านข้างมีดอกทานตะวันบูชาซ้ายขวาอยู่ในแจกัน

จากตารางข้างต้น พบว่า รูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏบริเวณหน้าบันของอุโบสถ ที่มีรูปแบบเป็นลายพิเศษกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มีอยู่ 1 วัด คือ วัดมะขามกลาง

ตาราง 4.8 แสดงรูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นลายพิเศษกับรูปทรงที่ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ลำดับที่	ชื่อวัด	โบราณสถาน/ สถาปัตยกรรม	ตำแหน่ง	เรื่อง
1	วัดสนามชัย อำเภอสิงหนคร	อุโบสถ (เก่า)	หน้าบัน ด้านทิศตะวันออก (หน้า) หน้าบัน ด้านทิศตะวันตก (หลัง)	<ul style="list-style-type: none"> - ลายพรรณพฤกษาช่อดอกเป็นช่อ 3 ช่อ - มีสัตว์ประกอบสิงห์ 3 ตัว และมีนก 2 ตัว - เป็นรูปยักษ์ครึ่งตัวมือซ้ายถือพระขรรค์มือขวาถือตะบอง มีกระจงสีและเปลือกหอยประดับ

จากตารางข้างต้น พบว่า รูปแบบ เรื่องราวปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏบริเวณ หน้าบันของอุโบสถ ที่มีรูปแบบเป็นลายพิเศษกับรูปทรงที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีอยู่ 1 วัด คือ วัดสนามชัย

2. ผลการศึกษาลักษณะลวดลายปูนปั้นจำแนกตามยุคสมัยที่ปรากฏ

จากการศึกษาลักษณะลวดลายปูนปั้น โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะรูปแบบ ลวดลายปูนปั้นแต่ละพื้นที่ โดยยึดหลักการพัฒนาการของศิลปกรรมไทยหรือประวัติศาสตร์ศิลปะ ในประเทศไทยตามยุคสมัยต่าง ๆ เป็นแกนหลัก และมีพัฒนาการมาเป็นอย่างไ แล้วได้นำรูปแบบ ศิลปะลายปูนปั้นที่พบในคาบสมุทรสทิงพระเข้าไปเปรียบเทียบ รวมทั้งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และประวัติการก่อสร้างโบราณสถาน หรือสถาปัตยกรรมที่มีประติมากรรมปูนปั้นเหล่านั้นอาศัยอยู่ ความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นแรงบันดาลใจส่งผลให้มนุษย์ได้แสดงออกถึงความเชื่อถือ ศรัทธาโดยเฉพาะในเรื่องศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มที่เรียกว่าช่างหรือศิลปินนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อนั้น ๆ ออกมาเป็นงานประติมากรรมลวดลาย ปูนปั้นเพื่อเป็นรูปเคารพหรือประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ผลงานศิลปกรรมในลักษณะนั้นได้มีการสร้างสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนาน สามารถจัดเป็นกลุ่ม ตามลักษณะรูปแบบ เรื่องราว ตามยุคสมัยอันเป็นลักษณะเฉพาะทางศิลปกรรมที่ปรากฏบนหน้าบัน อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ

ประติมากรรมลายปูนปั้นของ 2 อำเภอในคาบสมุทรสทิงพระนี้ พบว่า จากหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์และประวัติการก่อสร้างโบราณสถาน หรือสถาปัตยกรรมที่มีประติมากรรมปูนปั้น เหล่านี้อาศัยอยู่ล้วนมีประวัติการสร้างและรูปแบบอยู่ในสมัยรัตน โกสินทร์ทั้งสิ้น ดังนั้นการ วิเคราะห์จึงใช้แนวทางการสร้างสรรค์ศิลปกรรมรูปแบบที่ปรากฏเป็นหลัก

การสร้างงานศิลปกรรม ประติมากรรมปูนปั้นในสมัยรัตน โกสินทร์เป็นมรดกทาง วัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่สืบเนื่องมาแต่สมัยอยุธยา หลังจากที่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 บ้านเมืองถูกทำลายเสียหาย ยากต่อการบูรณะฟื้นฟูให้กลับมามีความเจริญ สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงย้าย ราชธานีมาตั้งใหม่ที่กรุงธนบุรี ในสมัยนี้ต้องทำสงครามอยู่ตลอดรัชกาลไม่มีเวลาทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมมากนัก ด้วยเหตุนี้การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมของสมัยธนบุรี จึงยังไม่ปรากฏ รูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะชัดเจน

2.1 รูปแบบลักษณะลวดลายปูนปั้นในสมัยรัตนโกสินทร์

2.1.1 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 1 การสร้างวัดวาอารามต่างๆสมัยนี้โดยเฉพาะ ลวดลายหน้าบันอุโบสถ วิหารจะพบว่ามีารยึดถือรูปแบบดั้งเดิม คือ สืบทอดการสร้างจากศิลปะ สมัยอยุธยา มีการทำลวดลายหน้าบันเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ซึ่งจะเห็นได้จากหน้าบัน วัดหน้าพระเมรุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 4.1 หน้าบันวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ซึ่งสร้างขึ้นสมัยอยุธยาตอนต้น ทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑมีบริวารเป็นเทวดา ล้อมรอบ เบื้องบนเป็นรูปจักรหรือใช้องค์เทพพนมมาประกอบลาย ในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ได้ทรงนำรูปแบบหน้าบันวัดหน้าพระเมรุมาเป็นแบบอย่างในการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.2 ปูนปั้นรูปครุฑประดับใบเสมา
วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ

สมัยรัชกาลที่ 1 การสร้างลวดลายหน้าบันใช้คติความเชื่อแบบสมัยอยุธยา ตามคติสมมติเทวราช รูปทรงของลวดลายยังเป็นแบบอยุธยา ปูนปั้นในสมัยรัชกาลที่ 1 มีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นงานจำหลักไม้หน้าบัน เครื่องบนปราสาท ราชรถ หรือเครื่องตกแต่งสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เมื่อเทียบเคียงกับวัดในคาบสมุทรสทิงพระ 2 อำเภอนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานศิลปกรรมปูนปั้นในลักษณะดังกล่าว

2.1.2 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 2 การสร้างลวดลายหน้าบันอุโบสถ วิหาร ก็ยังยึดถือแบบอย่างคตินิยมตามรัชกาลที่ 1 ซึ่งยังคงมีอิทธิพลแบบอย่างของศิลปะสมัยอยุธยาอยู่ แต่ลวดลายหน้าบันส่วนใหญ่ยังนิยมจำหลักหรือแกะสลักด้วยไม้ ลวดลายจะมีการทำช่อลายหางโตหรือถ้าทำเป็นลายก้านขดก็มักจะเป็นลายก้านขดเทพพนม รูปพระนารายณ์ทรงครุฑหรือพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณก็ยังทำตามคติเดิมอยู่ ด้วยฝีมือการแกะสลักที่นับเป็นงานศิลปกรรมชั้นสุดยอดและมีการนำเอากระฉกกระยี่เข้ามามีใช้ประกอบในการตกแต่งให้สวยงามมากยิ่งขึ้น ส่วนปูนปั้นในสมัยรัชกาลที่ 2 ยังมีเป็นส่วนน้อย เมื่อเทียบเคียงกับวัดในคาบสมุทรสทิงพระ ที่ทำการศึกษาก็ยังไม่ปรากฏว่ามีรูปแบบลักษณะของลวดลายปูนปั้นในสมัยรัชกาลที่ 2 เช่นกัน

2.1.3 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 3 ในสมัยนี้ได้มีการติดต่อค้าขาย และมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับจีน ส่งผลทำให้สภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น มีการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยมีการบูรณะให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดมากกว่าในรัชกาลใด ๆ สถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างขึ้นในสมัยนี้มีแบบอย่างหรือรูปแบบลักษณะที่แตกต่างออกไปจากที่ทำกันมาแต่ในอดีต โดยมีการนำเอาศิลปะแบบจีนเข้ามาผสมผสานกับศิลปะไทยได้อย่างกลมกลืน ซึ่งทำให้เกิดเป็นศิลปะรูปแบบใหม่ขึ้น อันเป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะประจำรัชกาล ดังที่เรียกกันว่าศิลปะแบบพระราชนิยม แต่อย่างไรก็ตาม การทำหน้าบันแบบเดิมที่นิยมทำด้วยไม้จำหลักเป็นลวดลายเครือเถา หรือพรรณพฤกษาประกอบด้วยดอกพุดตาน ใบเทศ ปัดกระฉกสี ก็ยังทำกันอยู่

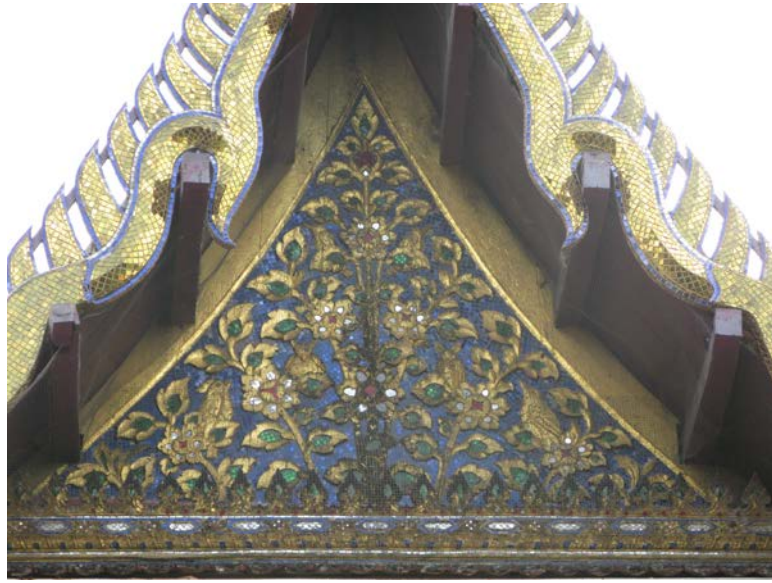
ภาพที่ 4.3 ดอกพุดตาน ใบเทศประดับกระฉกสี
หน้าบันอุโบสถวัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.4 ดอกพุดตาน ไบเทศประดับกระจกสี หน้าบันวิหารวัดโพธิ์ฯ กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.5 หน้าบันด้านหน้าวิหารน้อยวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 4.6 หน้าบันด้านหลังวิหารน้อยวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่ออิทธิพลของศิลปะจีนเข้ามามีบทบาทในสมัยรัชกาลที่ 3 รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยมแต่เดิมที่เคยทำมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ก็เริ่มลดน้อยลง การทำปูนปั้นประดับตกแต่งหน้าบันอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ในลักษณะนี้ทำเป็นลายพรรณพฤกษา ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ หรือลายกนก โดยใช้ถ้วยชามนำมาประกอบลวดลายกับภาพของประธานที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา หรือที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

ภาพที่ 4.7 หน้าบันศาลาวัดโพธิ์ฯ กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.8 ปูนปั้นประดับเหนือซุ้มหน้าต่าง โค้งแบบจีน อุโบสถวัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

งานปูนปั้นในสมัยรัชกาลที่ 3 สมัยนี้นิยมนำศิลปะแบบจีนเข้ามาผสมผสานกับแบบไทยเดิมและมีการนำรูปแบบจากธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นลายใบไม้ ดอกไม้แบบจีน และบางส่วนยังคงทำรูปแบบเดิม

เมื่อเทียบเคียงกับวัดใน 2 อำเภอของคาบสมุทรสทิงพระที่ทำการศึกษา พบว่า ได้มีการนำเอารูปแบบและลักษณะลวดลายแบบพระราชนิยมมาใช้หลายวัดด้วยกัน ตามที่ปรากฏลวดลายปูนปั้นหน้าบันอุโบสถวัดสุวรรณคีรี อำเภอสิงหนคร คือ ลักษณะของต้นไม้ ใบไม้ และดอกไม้ จะใกล้เคียงกับธรรมชาติ ในส่วนที่เป็นเกสรของดอกทำด้วยถ้วยชามเคลือบ ดูแล้วมีความประสานสัมพันธ์กันอย่างลงตัว ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มปูนปั้นลายพฤกษาล้วน ๆ

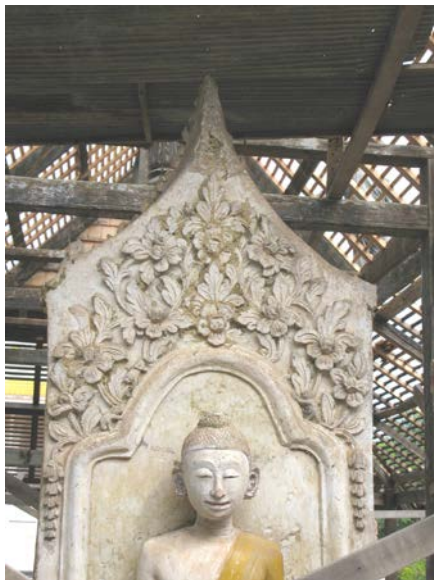

ภาพที่ 4.9 ปูนปั้นลายพรรณพฤกษาที่ได้รับอิทธิพลแบบจีน ที่ประดับด้วยถ้วยเคลือบประดับหน้าบันอุโบสถ วัดสุวรรณคีรี จังหวัดสงขลา

ปูนปั้นที่ยังแสดงรูปแบบศิลปะตามแบบแผนไทยโบราณดั้งเดิมยังปรากฏให้เห็น
 ดังวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดสทิงพระ ซึ่งปั้นเป็นรูปยักษ์แทนเศียรทวารวดี ด้วยฝีมือลายปูนปั้น
 เหนือประตูทางเข้ายังปั้นเป็นลายดอกไม้ตามสมัยนิยม

ภาพที่ 4.10 ปูนปั้นประดับประตูวิหารพระพุทธไสยาสน์
 วัดสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.11 ลายปูนปั้นจากหลังพระประธาน
 วัดจันทร์ จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.12 หน้าบันทิศตะวันออกวัด โลกாரาม จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.13 หน้าบันทิศตะวันตกวัด โลกாரาม จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.14 ลายปูนปั้นประดับซุ้มประตูอุโบสถวัดยางงาม จังหวัดพัทลุง

ส่วนรูปแบบกลุ่มลายกนกหรือลายกนกกับรูปที่เกี่ยวกับเทพ – เทวดา รูปแบบในกลุ่มนี้ที่อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้นในพื้นที่ 2 อำเภอของคาบสมุทรสหิงพระ มีที่หน้าบันด้านทิศตะวันออกของวิหารพระพุทธไสยาสน์ มีรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณเป็นประธานของภาพ ส่วนรองประธานคือ เทพนั่งพนมมือ มีฉากหลังเป็นลายกนกเปลวก้านแย่งประสานกันอย่างมีระเบียบ และมีถ้วยชามประดับเป็นดอกของลาย เมื่อเทียบเคียงจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับลายปูนปั้นหน้าบันอุโบสถวัดวิหารเบิก แต่ลายปูนปั้นของวัดวิหารเบิก อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง มีความแตกต่างกันด้านฝีมือ ซึ่งตามประวัติช่างน่าจะมาจากส่วนกลาง ความงดงาม ความพลิ้วมีชีวิตของตัวกนก และการออกแบบที่ลงตัว มีความสัมพันธ์ระหว่างรูปและพื้น ความโดดเด่นภาพที่ประธาน

ภาพที่ 4.15 หน้าบันวิหารพระพุทธไสยาสน์วัดจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.16 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดวิหารเบ็ก จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 4.17 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดวิหารเบ็ก จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 4.18 ซุ้มประตูทางเข้าวัดวิหารเบ็ก จังหวัดพัทลุง

เมื่อเปรียบเทียบกับลายหน้าบ้านของวัดยางงาม และวัดวัง จังหวัดพัทลุง ก็จะมี ลักษณะรูปแบบคล้ายกันกับหน้าบ้านวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดจะทิ้งพระ คือ เป็นก้านแต่มีความแตกต่างกันตรงที่หน้าบ้านอุโบสถของวัดยางงามและวัดวังนั้นเป็นการจำหลักด้วยไม้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบตามประวัติการสร้างและรูปแบบทางศิลปกรรมแล้ว ก็สามารถสรุปได้ว่าอยู่ในยุคเดียวกัน

ภาพที่ 4.19 หน้าบ้านอุโบสถทิศตะวันออกวัดยางงาม จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 4.20 ลายจำหลักไม้หน้าบ้านอุโบสถทิศตะวันออกวัดวัง จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 4.21 ลายจำหลักไม้หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดวัง จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 4.22 ลายจำหลักหน้าบันอุโบสถวัดยางงาม พัทลุง

จากการจัดกลุ่มรูปแบบลักษณะลวดลายปูนปั้นในคาบสมุทรสทิงพระในกลุ่มกันเอง และแหล่งอื่น ๆ โดยอาศัยรูปแบบทางศิลปะตามที่ปรากฏ เป็นหลักในการเปรียบเทียบเพื่อให้ได้ ยุคสมัยในการสร้างที่อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 คือ วัดสุวรรณคีรี วัดจะทิ้งพระ วัดโลการาม และวัดจันทร์ กับอีก 3 วัดในจังหวัดพัทลุง คือ วัดยางงาม วัดวัง วัดวิหารเบิก รวมทั้งนำมาเทียบเคียงกับลาย หน้าบันอุโบสถวัดมหาธาตุ หน้าบันวิหารวัดโพธิ์ กรุงเทพฯ ลายประดับเหนือหน้าต่างวัดศาลาปูน ที่อยู่ในกลุ่มรูปแบบลวดลายพรรณพฤกษาและลายกนกที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางสมัย รัชกาลที่ 3 ที่เรียกว่าศิลปะแบบพระราชนิคม

2.1.4 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 4 พบว่ามีลักษณะ 2 ประเภท คือ

1) รูปแบบศิลปะแบบเก่าดั้งเดิมที่เป็นศิลปะไทยและลายไทย ที่มีคติการสร้าง แบบพื้นฟูรูปแบบของอยุธยา มีการนำรูปแบบคติความเชื่อที่เป็นแบบสมมติเทวราช เช่น การผูกเรื่อง

เป็นพระนารายณ์ทรงครุฑ ลายช่อกนกไม่ว่าจะเป็นลายก้านขด หรือกนกเปลว นั้น จะมีช่อลาย เป็นกนกหางโตหรือใบเทศ มีการประดับตกแต่งด้วยกระจกลี หรือช่อลายเป็นเทพพนม ครุฑ นาค เช่น วัดศาลาปูน จังหวัดอยุธยา มีลายเครือเถาวัลย์เกี่ยวพันทับซ้อนกันอย่างวิจิตรบรรจง

ภาพที่ 4.23 หน้าบันวัดศาลาปูน จ.อยุธยา

ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งของหน้าบันในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่นำเอาแนวทางของ อยุธยา มาใช้นอกเหนือจากการใช้สัญลักษณ์ที่เป็นสมมติเทวราชแล้วนั้น ยังมีการนำเอาสัญลักษณ์ ที่บ่งบอกเครื่องหมายที่เป็นเครื่องหมายพระราชลัญจกรประจำรัชกาล เช่น มีชฎา หรือมงกุฎ วางอยู่บนพานมีพระขรรค์และมีฉัตรอยู่ 2 ข้าง อยู่ที่หน้าบันอุโบสถ เช่น วัดราชประดิษฐ์สถิตสถานราม กรุงเทพฯ มีการประดับกระจกลีปิดทองสอดแทรกอยู่เพื่เน้นลวดลายและปิดกระจกลีด้านหลัง เพื่อให้รูปทรงของลวดลายโดดเด่นออกมา

ภาพที่ 4.24 หน้าบันอุโบสถวัดราชประดิษฐสถิตสีมาราม กรุงเทพฯ

2.) รูปแบบพระราชนิยมศิลปะจีนปนฝรั่ง เป็นลักษณะลวดลายปูนปั้นที่รับเอาอิทธิพลของจีนและฝรั่งมาผสมผสานกับศิลปะไทย ซึ่งรูปแบบของจีนจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากลักษณะลวดลายที่มีการประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสี นำมาจัดวางให้เป็นลวดลายพรรณพฤกษาแสดงกิ่งก้านสาขา ใบ ดอก เช่น หน้าบันอุโบสถวัดบวรนิเวศน์วิหาร กรุงเทพฯ และยังมีเอกลักษณ์สำคัญ คือ การนำเอาพระราชลัญจกรมงกุฏ พระขรรค์มาเป็นประธานของภาพ นอกจากนี้หน้าบันยังพบการประดับตกแต่งประตูหน้าต่างด้วยลวดลายปูนปั้นที่มีการผสมผสานกันของดอกไม้ ใบไม้ ลักษณะศิลปะจีนปนฝรั่ง มีจังหวะลีลาลวดลายที่พลิ้วไหวนุ่มนวล ภาพประกอบหน้าบันวัดบวรฯ

ภาพที่ 4.25 ซุ้มประตูอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

ใบไม้ที่ปรากฏ คือ ใบแคนดัส ที่เป็นใบไม้ฝรั่งมาจัดวางเป็นลายเครือเถาแสดงมิติ ปริมาตรของดอกและใบที่ทับซ้อนกัน ที่ขาดเสียมิได้คือภาพประธานที่เป็นพระราชลัญจกร กับชฎา และพญาครุฑ ทั้งหน้าบันส่วนหน้าและหลัง เช่น ที่วัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.26 ปูนปั้นหน้าบัน วัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพฯ

จากที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นเป็นลักษณะรูปแบบลวดลายหน้าบัน 2 รูปแบบของ สมัยรัชกาลที่ 4 ที่พบเห็นได้อย่างชัดเจนถึงอิทธิพลของศิลปะจีนปนฝรั่ง สำหรับลวดลายหน้าบัน ของภาคใต้ที่พบในรัชสมัยนี้ สิ่งที่มีอิทธิพลถึงกันนั้นพบในหลายพื้นที่ เช่น ที่วัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง ลวดลายปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถมีลักษณะของอิทธิพลศิลปะจีนปนฝรั่ง คือ ปรากฏลวดลายที่ซับซ้อนของใบไม้ ดอกไม้ประกอบกัน และตรงกลางก็ประดับเป็นช่อกลุ่มลาย ใบไม้ ดอกไม้ เช่นกัน

ภาพที่ 4.27 หน้าบันอุโบสถวัดสุนทรवास จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 4.28 ปูนปั้น ชุ่มหน้าต่าง ชุ่มประตูดวง จังหวัดพัทลุง

ลักษณะ โดดเด่นของลวดลายที่มีอิทธิพลของศิลปะจีนปนฝรั่ง พบเห็นได้ นอกเหนือจากหน้าบันแล้ว ยังมีการประดับตกแต่งบริเวณชุ่มประตุน้ำต่าง โดยมีลวดลายดอกไม้ ที่วางลายอย่างซับซ้อน ลวดลายพลิ้วไหว พบที่อุโบสถวัดวัง จังหวัดพัทลุง

ส่วนรูปแบบลายปูนปั้นใน จังหวัดสงขลา ที่สร้างขึ้นในสมัยของรัชกาลที่ 4 พบ ลวดลายลักษณะเดียวกัน คือ วัดสลักป่าเก่า พบว่ามีการสร้างอุโบสถที่มีหน้าบันเป็นลักษณะศิลปะ จีนปนไทย โดยทำหน้าที่เป็นประธานของภาพ ด้านซ้ายเป็นภาพชุกกัณหา ซาลิ ด้านขวาเป็น นางมัทรี ฉากหลังเป็นลายพรรณพฤกษาลักษณะก้านแย่งดอกพุดตาน ใบเทศ ที่มีดอกไม้ ใบไม้ ทับซ้อนกัน แต่แฝงลักษณะฝีมือที่โดดเด่น

ภาพที่ 4.29 หน้าบันอังกฤตฤาณีซื่อบอกทางไปบรรมศาลาพระเวสสันดรแก่ชุกก

ภาพที่ 4.30 หน้าบันด้านทิศตะวันตกอุโบสถ
วัดดีหลวงใน จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.31 หน้าบันด้านทิศตะวันออกอุโบสถ
วัดดีหลวงใน จังหวัดสงขลา

ศาลาการเปรียญด้านหน้าทำเป็นเรื่องพระเวสสันดรชาดก ด้านตะวันออกซึ่งเป็นเรื่องราวต่อเนื่องกัน มีลักษณะเด่นของส่วนประกอบย่อยที่เป็นภาพสัตว์ป่า บึงบัวและลาวดลยที่เป็นฉากหลัง ซึ่งมีความพิเศษของเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 4.32 หน้าบันด้านทิศตะวันตกศาลาการเปรียญ
วัดดีหลวงใน จังหวัดสงขลา

ด้านหลังพระประธานลวดลายปูนปั้น ศาลาการเปรียญทำเป็นเนื้อหาในเรื่องทศชาติเช่นเดียวกัน แต่เป็นเรื่องกมุทิต์สน์ ตอน อาลัยพายนพราหมณ์จับภริยัตตนาคราช และมีฉากหลังเป็นลายดอก พุดตานเป็นเส้นตารางเครือเถา แสดงถึงอิทธิพลศิลปะจีนปนไทยนอกจากนั้นมีปูนปั้นวิวนเป็น ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น

นอกจากลวดลายปูนปั้นที่วัดศิหลวงโนที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว ยังพบปูนปั้นใน รัชสมัยรัชกาลที่ 4 ที่วัดสลักป่าเก่า โดยมีลวดลายหน้าบันทิศตะวันออก เรื่องที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา มีการสร้างประธานเป็นพระอินทร์ให้พระนางสุสดี ประทับในซุ้มประสาท ฉากหลังเห็นถึงอิทธิพลของศิลปะจีนที่เป็นดอกไม้ ใบไม้ ผูกกันเป็นลวดลาย รายทับซ้อนเต็มหน้าบัน

ภาพที่ 4.33 หน้าบันอุโบสถด้านทิศตะวันออกวัดสลักป่าเก่า จังหวัดสงขลา

หน้าบันด้านทิศตะวันตกมีลักษณะ คล้ายคลึงกันคือมีการสร้างประธานเป็นเรื่องราวทศชาติตอน พระเวสสันดรชาดก อยู่ในซุ้มปราสาทแต่มีการแบ่งฉากหลังด้วยเส้นสินเทา แบบที่ใช้ในจิตรกรรม ฝาผนังของไทยดั้งเดิม ลวดลายฉากหลังเป็นลวดลายกนกเปลวประกอบดอกพุดตาน ซึ่งยังคงมี อิทธิพลศิลปะจีนปะปนกับไทย

ภาพที่ 4.34 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดสลักป่าเก่า จังหวัดสงขลา

จากข้างต้นจะเห็นว่าลวดลายหน้าบันที่ปรากฏที่เป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ของ 2 วัดนี้แม้ว่าจะเป็นรัชสมัยเดียวกันกับวัดในภาคอื่นหรือภาคเดียวกัน จะมีการจัดวางรูปแบบคล้ายคลึงกันแต่ มีการใช้สัญลักษณ์ที่แตกต่างกันซึ่ง 2 วัดของคาบสมุทรสทิงพระมีเนื้อหาที่ เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นจะหลักแต่ก็มีลวดลายประกอบที่มีอิทธิพลของศิลปะจีน เช่นเดียวกับวัดที่สร้างในรัชสมัยเดียวกัน

2.1.5 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 5 การสร้างสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยนี้จะมีรูปแบบที่รับเอาอิทธิพลของตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับศิลปะไทยจะเห็นได้จากการสร้างพระที่นั่งต่างๆ ในกรุงเทพฯ หรือวัดวาอาราม จะเห็นถึงรูปแบบของอาคารที่มีโครงสร้างแบบตะวันตก แต่หน้าบันยังคงมีไว้เช่นเดิม แต่รับอิทธิพลของศิลปะแบบฝรั่งเข้ามาผสมผสานกับไทย หรือแบบฝรั่งอย่างเดียว

การปั้นปูนลวดลายหรือศิลปะหน้าบันในสมัยนี้ใช้วิธีการปั้นและหล่อตามแบบตะวันตกตามพระราชนิยม เป็นลักษณะแบบไทย ในยุคนี้ยังมีศิลปะที่เป็นทั้งแบบไทย แบบไทยผสมผสานฝรั่ง และแบบฝรั่งอย่างเดียว แบบไทยที่พบ เช่น ชุ่มประตู่ระเบียงคต วัดสุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ส่วนรูปแบบที่ผสมผสานเอาอิทธิพลศิลปะฝรั่งผสมกับศิลปะไทยประดับหน้าบัน เช่น วัดเบญจมบพิตร วัดราชาธิราช กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.35 หน้าบันวิหารวัดสุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

การปรากฏภาพประธานหน้าบันที่เป็นพระราชลัญจกร อย่างวัดสุวรรณารามข้างต้นในคาบสมุทรสหิงพระไม่ปรากฏ แต่หากพิจารณาตามการสร้างวัดวาอารามแล้ว พบว่า มีวัดที่สร้างในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 โดยมีคติความเชื่อการสร้างวัดตามสมัยรัชกาลที่ 3 – รัชกาลที่ 4 คือ มีรูปแบบการสร้างแบบสมมติเทวราช คือมีเทพเป็นองค์ประธานของหน้าบัน โดยวัดหนองหอยสร้างภาพประธานด้านหน้าอุโบสถเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ จากหลังเป็นลายพรรณพฤกษา เครื่องเถา ดอกพุดตาน ส่วนลายปูนปั้นหน้าบันด้านหลัง เป็นเรื่องราวพุทธประวัติ ส่วนบนเป็นพระพุทธรเจ้ากับเทพ ส่วนกลางเป็นรูปเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช มีเทวดาหรือเทพจับเกือกม้า มียักษ์หรือมารขวางในภาพ โดยมีลักษณะภาพคล้ายหนังตะลุง จากหลังเป็นดอกไม้ร่วง เมื่อเปรียบเทียบกับวัดบ่อปลา จะเห็นถึงลวดลายที่มีความวิจิตรมากกว่า

ภาพที่ 4.36 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดหนองหอย จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.37 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดหนองหอย จังหวัดสงขลา

ลวดลายปูนปั้นหน้าบันวัดบ่อป่า หน้าบันศาลาการเปรียญมีภาพประกอบประธานเป็น พญาครุฑ และมีเทพซ้ายขวาด้านละองค์ ประกอบด้วยลายพรรณพฤกษาเป็นลายเครือเถาเป็นฉาก หลัง ส่วนด้านทิศตะวันออกหรือด้านหลังมีประธานเป็นเทพ และมีฉากหลังเช่นเดียวกับด้านหน้า

ภาพที่ 4.38 หน้าบันศาลาการเปรียญทิศตะวันตกวัดบ่อป่า จังหวัดสงขลา

รูปแบบของศิลปกรรมในสมัยรัชกาลที่ 6 ศิลปะปูนปั้นได้เปลี่ยนแปลงเป็นงานปั้นดินทำพิมพ์ และหล่อมาประกอบซุ้ม เช่น พระร่วงโรจนฤทธิ์ หน้าพระปฐมเจดีย์ ที่ออกแบบโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยปั้นดินและทำพิมพ์หล่อมาประดับเป็นซุ้ม ไม่ได้ใช้การปั้นปูนสดอย่างดั้งเดิม สราวณสมัยรัชกาลที่ 7 – 8 ก็ดำเนินตามสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ล้วนสร้างลวดลายหน้าบันด้วยการปั้นดิน ทำพิมพ์ และหล่อซีเมนต์ แล้วเอามาประดับตกแต่งอาคารภายหลัง ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็มีการสร้างด้วยลักษณะวิธีการเช่นนี้เหมือนกันทุกวัด

วัดในคาบสมุทรสทิงพระจากการสำรวจที่มีสมัยรัชกาลที่ 7 จนถึงปัจจุบันที่ปรากฏลวดลายปูนปั้นลักษณะนี้ คือ วัดมะขามคลาน วัดมะม่วงหุ้ม อำเภอลี้หนคร และวัดคีฬวง อำเภอสทิงพระ แต่วัดมะขามคลานหน้าบันด้านหน้าหรือทิศตะวันออก ปั้นเป็นรูปพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ผสานกับใบบัว ดอกบัว ซึ่งเป็นฐานนั่งองค์กลางซึ่งเป็นประธานของภาพและหน้าบันส่วนหลังด้านทิศตะวันตก ปั้นเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่บนบัลลังก์ ฉากหลังเป็นต้นศรีมหาโพธิ์ มีเทพพนมมือถวายนดอกบัวซ้ายขวา ด้านล่างเหมือนมีดอกไม้อยู่ในแจกันซ้ายขวา

ภาพที่ 4.39 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดมะขามคลาน จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.40 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดมะขามคลาน จังหวัดสงขลา

ส่วนวัดมะม่วงหุ้ม ลายปูนปั้นหน้าบันด้านหน้าซึ่งเป็นทิศตะวันตก ปั้นเป็นลายพรรณพฤกษาหรือเครือเถา มีช่อดอกที่เป็นจุดเด่นของภาพ ปั้นเป็นรูปเทพพนมอยู่บนช่อดอกขนาดใหญ่ หน้าบันด้านหลังที่เป็นทิศตะวันออก สร้างตามคติความเชื่อโบราณ คือ ความเชื่อเรื่องเทพ ปั้นเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑเป็นประธานของภาพ ฉากหลังเป็นลายพรรณพฤกษาหรือเครือเถาก้านแย่ง ซึ่งยังสร้างตามคติโบราณ

ภาพที่ 4.41 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันตกวัดมะม่วงหุ้ม จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.42 หน้าบันอุโบสถทิศตะวันออกวัดมะม่วงหุ้ม จังหวัดสงขลา

วัดศิหลวง อำเภอสทิงพระสร้างขึ้นในสมัยรัชสมัยเดียวกันคือ สมัยรัชกาลที่ 7 มีลักษณะสำคัญคือการสร้างหน้าบันที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเทพและพระพุทธศาสนา หน้าบันด้านหน้าเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ มีพื้นหลังเป็นลายกนก ผูกลายซับซ้อน ส่วนหน้าบันด้านหลังเป็นเรื่องราวพระพุทธเจ้ากับสาวกอยู่ในซุ้ม โดยมีลวดลายกนกเปลวและก้านขดเป็นพื้นหลัง

ภาพประกอบวัดศิหลวงหน้าบันด้านหน้า ภาพประกอบวัดศิหลวงหน้าบันด้านหลัง

ลวดลายปูนปั้นในยุคนี้ยังมีคติความเชื่อแบบโบราณเห็นถึงอิทธิพลศิลปะสมัยโบราณ แต่ใช้วิธีการสร้างแบบสมัยปัจจุบัน มีทั้งการประดับกระจกสี และการระบายสี เห็นถึงฝีมือช่างท้องถิ่น และมีเอกลักษณ์ที่เป็นท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นได้จากท่าทางของตัวเทพที่ปรากฏเป็นประธานบนหน้าบัน

ลวดลายปูนปั้นตามยุคสมัยของราชวงศ์จักรี มีวิวัฒนาการแต่ช่วงที่ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย ศิลปกรรมมีความผูกพันกับความเชื่อความศรัทธาของคนในสังคม และความเปลี่ยนแปลงของพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์รวมถึงการรับเอาอิทธิพลวัฒนธรรมของประเทศที่เจริญสัมพันธไมตรี จึงเห็นได้ว่าแต่ละยุคสมัย จะมีความสวยงามที่แตกต่าง แต่ยังคงมีความคล้ายคลึงกันซึ่งทั้งนี้ก็อยู่บนฐานของความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนานั้นเอง

3. ผลการศึกษาอิทธิพล ความเชื่อที่ปรากฏในลวดลายปูนปั้น

อิทธิพล ความเชื่อที่ปรากฏในลวดลายปูนปั้นจากสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา จากวัดใน 2 อำเภอที่ทำการวิจัยลวดลายต่างๆที่ปรากฏและเนื้อหาเรื่องราวจากหน้าบัน สามารถที่จะนำมาพิจารณาถึงอิทธิพล ความเชื่อของคนในชุมชนที่มีต่อพุทธศาสนา ซึ่งหากพิจารณาโดยเลือกนำเอาลวดลายที่พบจากการจัดหมวดหมู่ สามารถที่จะมองเห็นลักษณะความเชื่อ ความศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์จากการสร้างลวดลายปูนปั้นที่เป็นรูปเทพ-เทวดาต่าง ๆ และความศรัทธาของศาสนาพุทธเอง ทั้งสองส่วนนี้นับว่าเป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนของความเคารพและความศรัทธาของคนในชุมชน

การศึกษาถึงอิทธิพล ความเชื่อที่ปรากฏจึงยึดเอาเรื่องราวจากลวดลายปูนปั้นเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณา ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับบริบทสังคม ความเป็นอยู่ ความสำคัญของวัด สถานที่ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนในสังคม ในที่นี้จะพิจารณา โดยจัดกลุ่มตามลวดลายที่พบเห็น ตามที่ได้จำแนกไว้ในเบื้องต้น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มลายกนก ประกอบด้วย ลายกนกที่เกี่ยวข้องกับเทพ-เทวดา ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา 2) กลุ่มลายพรรณพฤกษา ประกอบด้วย ลายพรรณพฤกษาที่เกี่ยวข้องกับเทพ-เทวดา ลายพรรณพฤกษาที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ลายพรรณพฤกษาล้วน ๆ และกลุ่ม 3) กลุ่มลายพิเศษ ประกอบด้วย ลายพิเศษกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และลายพิเศษกับรูปทรงที่ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

จากการพิจารณาจากกลุ่มข้างต้นนั้นจะเห็นว่าสามารถที่จะพบสัญลักษณ์จากรายการที่มีกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่เป็นลวดลายปูนปั้นภาพของ เทพ-เทวดา อันมีอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ กลุ่มที่เป็นลวดลายปูนปั้นพระพุทธรูป-พระพุทธรูปเจ้าที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และเรื่องราวที่เป็นพุทธประวัติหรือชาดกตอนต่าง ๆ และกลุ่มที่เป็นลักษณะลวดลาย อันได้แก่ลวดลายประเภทลายกนก และลายพรรณพฤกษา นอกจากนี้ก็จะมีประดับตกแต่งด้วยรูปสัตว์ หรือรูปพืชพันธุ์ ดอกไม้ ต้นไม้ ซึ่งเป็นส่วนประกอบย่อย จากภาพรวมที่เป็นลวดลายปูนปั้นทั้งหมด

ลวดลายปูนปั้นจากเนื้อหาเรื่องราวที่ปรากฏบนหน้าบันและสถาปัตยกรรม สามารถพิจารณาอิทธิพล ความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งได้รวบรวมลักษณะเด่นที่ปรากฏ ดังนี้

3.1 ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับเทพ - เทวดา

3.1.1 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ลวดลายชนิดนี้พบในตำแหน่งหน้าบันของวัดดิหลวง วัดจะทิ้งพระ ในอำเภอสติงพระ และวัดโลการาม วัดหนองหอย ในอำเภอสิงหนคร ซึ่งเป็นลวดลายอันทำหน้าที่เป็นภาพประธาน หรือจุดศูนย์กลางจุดเด่นของหน้าบัน จะประกอบด้วยลวดลายที่เป็น

ลายกนก และลายพรรณพฤกษาประกอบลวดลาย เพื่อให้เกิดความสวยงามบนหน้าบัน ซึ่งแต่ละวัดก็จะมีลักษณะงดงามที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 4.43 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณวัดดีหลวง
จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.44 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณวัดจะทิ้งพระ
จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.45 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณวัดโลการาม
จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.46 พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณวัดหนองหอย
จังหวัดสงขลา

พระยาสังฆาภิรมย์ (2517 : 53-54) กล่าวว่า พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เป็นสัญลักษณ์ของผู้มีเมตตาแก่มนุษย์ สามารถปราบผีร้ายแห่งความแห้งแล้งของฤดูกาลได้ และมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังเรื่องเล่าว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา พระอินทร์ได้เสด็จมาคิดพิณสามสายถวาย

3.1.2 พระนารายณ์ทรงครุฑ พบลวดลายชนิดนี้ในตำแหน่งหน้าบันอุโบสถวัดโลการาม และวัดมะม่วงหุ้ม อำเภอสিংหนนคร

ภาพที่ 4.47 พระนารายณ์ทรงครุฑวัดโลการาม
จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.48 พระนารายณ์ทรงครุฑวัดมะม่วงหุ้ม
จังหวัดสงขลา

โชติ กัลยาณมิตร (2517 : 145) ได้กล่าวถึงว่าพระนารายณ์ทรงครุฑเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ โดยรับอิทธิพลจากลัทธิศาสนาพราหมณ์ที่สืบทอดมาไว้ในเรื่องไตรภูมิ ตอนพระนารายณ์อวตารลงมาเป็นกษัตริย์เพื่อปราบยุคเข็ญ จะเห็นว่ากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์นำเอานามจักรีมาตั้งเป็นชื่อและเครื่องหมายราชวงศ์ ซึ่งจักรีหรือจักรก็คืออาวุธอย่างหนึ่งของพระนารายณ์ ส่วนครุฑเป็นพาหนะของพระนารายณ์และใช้เป็นตราแผ่นดินและเครื่องหมายทางราชการ ดังนั้นอุโบสถที่มีลวดลายปูนปั้นบนหน้าบันเป็นพระนารายณ์ทรงครุฑก็คงหมายถึง สถานที่ที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง หรือสร้างเพื่อสวดดีพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูงนั่นเอง

น.ณ ปากน้ำ (2543 : 90) ยังกล่าวไว้ว่า หน้าบันพระนารายณ์ทรงครุฑ นั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งราชวงศ์จักรี เพื่อแสดงว่าเป็นสมัยของราชวงศ์จักรี คือจักรและตรี ผสมกัน อาวุธสองชนิดนี้เป็นอาวุธของพระนารายณ์

3.1.3 พระอิศวรทรงโค พบลวดลายชนิดนี้เพียงแห่งเดียว คือหน้าบันอุโบสถวัดคีรีหลวง อำเภอสิงหนคร

ภาพที่ 4.49 พระอิศวรทรงโควัดคีรีหลวง
จังหวัดสงขลา

สุทธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2529 : 2408) กล่าวว่า พระอิศวรเป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลกและจักรวาลตลอดจนมนุษย์และสัตว์โลกทั้งปวง เป็นเทพเจ้าที่รู้จักกันแพร่หลายใน 3 ลักษณะ คือ

1. เป็นเทพเจ้าผู้สร้าง หรือผู้ประทานพรคู่กับพระชายา ซึ่งรู้จักกันในนามภควดี
2. เป็นเทพผู้ทำลายหรือเทพแห่งความตาย ซึ่งรู้จักกันในนามของพระกาล
3. เป็นเทพแห่งความบันเทิงหรือรู้จักกันในนามพระนารายณ์และโคที่ปรากฏในภาพเป็นพาหนะของพระอิศวร

3.1.4 เทวดาและเทพนม ลวดลายชนิดนี้จะพบหลายแห่ง ซึ่งเป็นลักษณะที่ประกอบด้วยลวดลายช่อกนก หรือลวดลายพรรณพฤกษาประกอบลวดลายผสมกับลายเทวดา หรือเทพนม ส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นส่วนเสริมของเรื่องราวบนหน้าบัน เช่น หน้าบันวิหารวัดจะตี่งพระ อำเภอสิงหนคร วัดมะม่วงหมู่อำเภอสิงหนคร เป็นต้น

ภาพที่ 4.50 รูปเทวดาและเทพนมวัดจะทิ้งพระ
จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4.51 รูปเทวดาและเทพนมวัดมะม่วงหุ้ม
จังหวัดสงขลา

พระยาสังฆาภิรมณ์ (2517 : 5) กล่าวถึงเทวดาและเทพนมว่า เป็นสัญลักษณ์ของผู้เป็นใหญ่ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สถิตบนสวรรค์ชั้นสูง สามารถคลั่งบันดาลให้เกิดความผาสุกแก่มนุษย์ได้ ลวดลายปูนปั้นรูปเทวดาและเทพนมจึงพบเห็นได้ทั่วไปทั้งบริเวณหน้าบัน และส่วนอื่นๆ ของสถาปัตยกรรม เพื่อให้ความหมายของเรื่องราว และทำหน้าที่ส่วนรองในการประดับตกแต่งภาพหน้าบันให้สมบูรณ์มากขึ้น

3.2 ลวดลายที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

สถาปัตยกรรมและลวดลายหน้าบันที่สร้างขึ้นมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับสถาบันพระพุทธศาสนา แม้จะมีรูปเทพเทวดาประกอบ แต่เป็นส่วนที่ทำให้เห็นถึงอิทธิพล ความเชื่อของศาสนาพุทธที่มีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงทำให้มีการสร้างลวดลายที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเทพหรือเทวดาขึ้น และยังมีการนับถือเทพเจ้าของคนในท้องถิ่นประกอบเป็นวัฒนธรรมสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

ลวดลายที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยตรง ส่วนใหญ่ที่พบใน 2 อำเภอของคาบสมุทรสทิงพระจะเป็นเรื่องราว เนื้อหา ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าหรือชาดก ซึ่งจะประกอบด้วยภาพของพระพุทธเจ้าในตอนต่าง ๆ อันมีสัญลักษณ์ต่างๆของพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้

3.2.1 พระพุทธประวัติพระพุทธเจ้า ลวดลายหน้าบันที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้านั้นปรากฏให้เห็นหลายตอนด้วยกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าหน้าบันที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธประวัติ ช่วงที่สร้างได้เลือกพุทธประวัติในตอนสำคัญมาสร้างเป็นลวดลายของหน้าบัน

ซึ่งยังแฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีความหมายทางพระพุทธศาสนาเช่น ดอกบัว ต้นโพธิ์ ธรรมจักร ซึ่งสอดแทรกเข้าไปในภาพเพื่อให้หน้าบ้านมีความสมบูรณ์ของเนื้อหาเรื่องราว ส่งผลต่อความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา

3.2.2 พุทธชาดก นอกจากภาพพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าแล้วนั้น ยังพบลวดลาย หน้าบ้านของสถาปัตยกรรมหลายแห่งที่นิยมนำ พุทธชาดก มาสร้างบนหน้าบ้าน เรื่องที่พบมากที่สุด จากการลงสำรวจวัดทั้งหมด คือ พระเวสสันดรชาดก พบที่หน้าบ้านอุโบสถและหน้าบ้านศาลาการเปรียญ วัดคีฬวงใน อำเภอสิงหนคร เป็นภาพตอนพระเวสสันดรชาดกบวชเป็นฤาษี ในภาพประกอบด้วย นางมัทรี และชูชกกำลังจูงกัณหา ซาลี เป็นภาพเหตุการณ์ต่อเนื่องกัน เล่าเรื่องตอนชูชกขอกัณหา ซาลี กับพระเวสสันดร และการเดินทางของชูชก และกัณหา ซาลี

ภาพที่ 4.52 เรื่องราวพระเวสสันดรชาดกวัดคีฬวงใน

ภาพที่ 4.53 เรื่องราวพระเวสสันดรชาดกวัดสลักป่าเก่า

3.3 ลวดลายอันมีความหมายต่อเรื่องราวและสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

จากข้อมูลข้างต้นนอกจากลวดลายที่เป็นลวดลายหลักของเรื่องราบบนหน้าบันแล้ว ยังมีลวดลายอื่น ๆ อันเป็นส่วนประกอบแต่แฝงด้วยความหมายและสัญลักษณ์สำคัญต่อความเชื่อ ความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ดังนี้

3.3.1 พระพุทธรูป พระพุทธรูปนิยมสร้างเป็นพระประธานใน โบสถ์หรืออุโบสถ แต่สำหรับหน้าบันนั้นจะพบได้น้อย หน้าบันในคาบสมุทรสทิงพระพบการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นเพียงแห่งเดียว ที่วัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ โดยสร้างเป็นประธานอยู่ภายนอกอาคาร มีซุ้มเป็นฉากหลัง และประกอบด้วยพรรณพฤกษา

ภาพที่ 4.54 ลายปูนปั้นประดับพระพุทธรูปวัดจันทร์

สงวน รอดบุญ (2529 : 52) กล่าวถึง พระพุทธรูปเป็นการสร้างรูปสิ่งแทน หรือพุทธลักษณะ เป็นอุเทสิกเจดีย์ที่แสดงถึงการเคารพบูชา และความศรัทธาต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดมงคล นิमितที่ดีต่อจิตใจ และเป็นสิ่งเตือนใจพุทธศาสนิกชนให้หมั่นเพียรในการปฏิบัติธรรม โดยการละเว้น การทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อมและการทำจิตใจให้ผ่องใส

3.3.2 ต้นโพธิ์ใบโพธิ์ ต้นโพธิ์เป็นส่วนประกอบที่ตกแต่งเพิ่มเติมบนหน้าบันซึ่งมักปรากฏในภาพพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2518 : 10) ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงตรัสรู้ พระโพธิญาณใต้ต้นโพธิ์ ในแขวงเมืองคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย หรืออีกประการหนึ่งเป็น สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงชื่อของวัดก็เป็นได้

3.3.3 ธรรมจักร (สุวิงษา โรจนารุณ, 2525 : 71) กล่าวไว้ว่า ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าประทานปฐมเทศนา ทรงแสดงธรรมจักรกับปวณสูตกรแก่ปัญจวัคคีย์ มีลักษณะเป็นรูปวงล้อมี 8 ซี่ หรือ 12 ซี่ ชาวพุทธถือเป็นวงล้อแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และนับเป็นวัฏจักรแห่งความจริง วัฏจักรแห่งชีวิตและความเปลี่ยนแปลงที่ไม่รู้จบ

3.3.4 ยักษ์ ลวดลายปูนปั้นที่ปรากฏบนหน้าบันนอกจากภาพความงดงามของเทพยดา พระพุทธเจ้า และลวดลายต่างๆแล้วยังมีลวดลายของเทวดาที่เป็นอมมนุษย์ และสัตว์ประกอบในภาพ ยักษ์ เป็นอีกหนึ่งเทวดาที่พบบนหน้าบันได้แก่ หน้าบันอุโบสถ(เก่า) วัดสนามชัย อำเภอสีทิงพระ ซึ่งสร้างเป็นภาพยักษ์ครึ่งตัว มือซ้ายถือพระขรรค์ มือขวาถือตะบอง และลายพรรณพฤกษาช่อดอกวาง ลวดลายประกอบเป็นยักษ์ 3 ซ่อ

ภาพที่ 4.55 รูปยักษ์วัดสนามชัย

สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2519 : 2919) ได้กล่าวถึง ยักษ์ ปู่นป็นที่เป็นรูปยักษ์ที่มีฤทธานุภาพ สามารถแบ่งภาคหรือแปลงกายได้ เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการให้ความช่วยเหลือ เมื่อมีทุกข์กรรมใดๆก็สามารถบนบานให้คุ้มครองช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ได้

3.3.5 ดอกพุดตาน เป็นลวดลายที่ปรากฏบนหน้าบันหลายวัดด้วยกัน (สมบัติ พลายน้อย, 2512 : 20) กล่าวถึงไว้ว่าดอกพุดตาน เป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง การมีชีวิตที่สุขสบาย และครอบครัววงศ์ตระกูลที่มีสมาชิกมาก และมียศศักดิ์สูง คนจีนเชื่อว่าดอกพุดตานเป็นดอกไม้วิเศษและยกฐานะให้เป็นอ่องหรือราชินีของดอกไม้ทั้งปวง ทั้งนี้เพราะถ้าหากปลูกปนกับดอกไม้ชนิดอื่น ๆ ไม่นดอกเหล่านี้จะหันและโน้มดอกเข้ามาหาเถาพุดตานทั้งนั้น

ดอกพุดตานเป็นดอกไม้ที่มีลักษณะเด่น ซึ่งจะเห็นเด่นชัดถึงศิลปะจีน อันส่งอิทธิพลต่อศิลปะไทย ซึ่งหน้าบันของวัดที่ปรากฏลวดลายดอกพุดตาน ที่มีลักษณะเด่นที่ใช้ปู่นป็น และประดับด้วยถ้วยชามแบบจีน ได้แก่ หน้าบันอุโบสถวัดโลการาม วัดดีหลวงใน วัดหนองหอย และวัดมะม่วงห่ม

ภาพที่ 4.56 ลายดอกพุดตานวัดโลการาม

ภาพที่ 4.57 ลายดอกพุดตานวัดดีหลวงใน

ภาพที่ 4.58 ลายดอกพุดตานวัดหนองหอย

ภาพที่ 4.59 ลายดอกพุดตานวัดมะม่วงหมู

จากข้อมูลข้างต้นที่กล่าวถึงคือลวดลายที่พบเห็นจากหน้าบันของสถาปัตยกรรมทั้ง อุโบสถ วิหาร และศาลาการเปรียญ นอกจากลวดลายข้างต้นแล้วยังมีส่วนของลวดลายที่เป็น ลายกนก หรือลายพรรณพฤกษา ซึ่งนำมาต่อกัน ประดับตกแต่งให้เกิดความสวยงามเพื่อประกอบการเล่าเรื่อง จากภาพหน้าบัน และยังมีองค์ประกอบย่อย ๆ อีกหลายส่วน ซึ่งสร้างให้หน้าบันนั้นๆมีองค์ประกอบ ที่สวยงาม เช่น หน้าบันอุโบสถวัดสุวรรณคีรี อำเภอสิงหนคร ที่มีช่อลายพรรณพฤกษาส่วน ๆ มี ลวดลายดอกไม้ และสัตว์หลากหลายชนิดเป็นส่วนประกอบในหน้าบัน ซึ่งทำให้เกิดความพิเศษ แตกต่างจากหน้าบันเล่าเรื่องอย่างวัดอื่น

ภาพที่ 4.60 ลายพรรณพฤกษาวัดสุวรรณคีรี

สรุปได้ว่า ลวดลายต่าง ๆ ที่ปรากฏที่ปรากฏบนหน้าบันอุโบสถสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ถึงคติความเชื่อทางศาสนา และยังเป็นขนบนิยมที่ผู้คนในชุมชนได้รับจากอดีต และปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน อิทธิพล ความเชื่อนั้นส่งผลต่อคุณค่าทางด้านจิตใจของคนในสังคมที่มีวัดเป็นสถาบันหลัก ให้ความคุ้มครอง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความผาสุกให้เกิดขึ้น แม้ลวดลายปูนปั้นจะเป็นเพียงศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อประดับตกแต่งอาคาร สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้แล้วยังมีความสำคัญ ทำหน้าที่เสมือนภาพของความเจริญรุ่งเรืองเรื่องทางศาสนา เป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่น มีความหมายในตัวเอง และเป็นความเชื่อทางด้านการศึกษาทางศาสนาในชุมชนนั่นเอง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาคาบสมุทรสทิงพระ คณะวิจัยได้ทำการศึกษาจากแหล่งความรู้เดิม ได้แก่ วัดในคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุม 2 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ สรุปประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาเรื่องรูปแบบลวดลายปูนปั้นทางศิลปกรรมที่ประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา คาบสมุทรสทิงพระ สรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1.1 ผลการศึกษารูปแบบลวดลายปูนปั้น

จากการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา คาบสมุทรสทิงพระ พบว่า ลักษณะลวดลายที่ปรากฏสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1.1.1 กลุ่มลายกนก ประกอบด้วย

- 1) ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับเทพ – เทวดา มีจำนวน 2 วัด คือ วัดดีหลวง และ วัดจะทิงพระ อำเภอสทิงพระ
- 2) ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มีจำนวน 3 วัด คือ วัดสลักป่าเก่า อำเภอสิงหนคร วัดดีหลวง และ วัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ

1.1.2 กลุ่มลายพรรณพฤกษา

- 1) ลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวข้องกับเทพ – เทวดา มีจำนวน 5 วัด คือ วัดมะม่วงหมู่ วัดโลการาม วัดดีหลวงใน วัดบ่อป่า และ วัดหนองหอย อำเภอสิงหนคร
- 2) ลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มีจำนวน 4 วัด คือ วัดสลักป่าเก่า วัดดีหลวงใน วัดหนองหอย อำเภอสิงหนคร และ วัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ
- 3) ลายพรรณพฤกษาล้วน ๆ มีจำนวน 1 วัด คือ วัดสุวรรณคีรี อำเภอสิงหนคร

1.1.3 กลุ่มพิเศษ

- 1) ลายกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีจำนวน 1 วัด คือ วัดมะขามคลาน อำเภอสิงหนคร
- 2) ลายกับรูปที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มีจำนวน 1 วัด คือ วัดสนามชัย อำเภอสทิงพระ

1.2 ผลการศึกษาลักษณะลวดลายปูนปั้นจำแนกตามยุคสมัยที่ปรากฏ

ลวดลายปูนปั้นในคาบสมุทรสทิงพระสามารถที่จะบ่งบอกลักษณะรูปแบบได้ จากการเทียบเคียงหรือจำแนกตามยุคสมัยที่ปรากฏทั้งหมดอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่า สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1.2.1 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 1 ใช้คติการสร้างแบบสมัยอยุธยาตามคติสมมติเทวราช รูปทรงของลวดลายยังเป็นสมัยอยุธยา ซึ่งปูนปั้นในสมัยนี้ยังมีน้อย ในคาบสมุทรสทิงพระไม่ปรากฏหลักฐาน

1.2.2 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 2 ใช้คติการสร้างเหมือนกับรัชกาลที่ 1 ในเรื่องของรูปทรงและลวดลาย แต่มีการนำเอากระจกเงาเคลือบสีเข้ามาประกอบเพื่อให้เกิดความสวยงามมากขึ้น ซึ่งปูนปั้นในสมัยนี้ยังมีน้อยเนื่องจากงานศิลปะที่ทำส่วนใหญ่เป็นจำหลักไม้ ในคาบสมุทรสทิงพระไม่ปรากฏหลักฐาน

1.2.3 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 3 มีรูปแบบการสร้างที่แตกต่างกันออกไปจากรัชกาลอื่น เนื่องจากมีการนำรูปแบบศิลปะแบบจีนเข้ามาผสมผสานกับศิลปะไทย ทำให้เกิดเป็นศิลปะรูปแบบใหม่ มีลักษณะเด่นโดยนำเอาด้วยเคลือบมาประดับตกแต่งลวดลายหน้าบัน ในยุคนี้เริ่มปรากฏวัดที่สร้างบนคาบสมุทรสทิงพระซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะประจำรัชกาลที่วัดสุวรรณคีรีอำเภอสิงหนคร

1.2.4 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 4 พบว่ามีรูปแบบ 2 ลักษณะคือ 1) รูปแบบศิลปะแบบเก่าดั้งเดิมที่เป็นศิลปะไทยที่ถือเอาคติความเชื่อตามแนวทางของอยุธยามาใช้ มีการใช้สัญลักษณ์สมมติเทวราช และพระราชลัญจกรมาใช้ 2) รูปแบบพระราชนิยมแบบจีนปนฝรั่ง เห็นได้จากลักษณะลวดลายที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีแบบจีน และลวดลายพรรณพฤกษาแบบตะวันตก รูปแบบลวดลายปูนปั้นในรัชกาลที่ 4 ในคาบสมุทรสทิงพระที่พบ คือ วัดสลักป่าเก่า วัดดีหลวงใน อำเภอสิงหนคร

1.2.5 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 5 รับเอาอิทธิพลของตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับศิลปะไทย จะเห็นถึงรูปแบบของอาคารที่มีโครงสร้างแบบตะวันตก แต่หน้าบันยังคงเป็นแบบไทย

วัดหนองหอย วัดบ่อป่า อำเภอสิงหนคร ถึงแม้จะเป็นศิลปะช่วงรัชกาลที่ 5 แต่เรื่องราวหน้าบ้านยังเกี่ยวกับคติความเชื่อ พุทธศาสนา สมมติเทวราช มีลวดลายประกอบที่มีอิทธิพลของศิลปะจีนปนอยู่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะช่วงท้องถิ่นยังมีการปั้นตามแบบคตินิยมที่มีมาตั้งแต่อดีต

1.2.6 รูปแบบศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 6 – ปัจจุบัน ลวดลายปูนปั้นมีการเปลี่ยนแปลงเป็นงานปั้นดิน ทำพิมพ์ และมีการหล่อซีเมนต์ มาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมภายหลัง ถึงกระนั้น ก็ยังมีศิลปะปูนปั้นให้เห็นอยู่ เช่นที่ วัดมะขามคลาน วัดมะม่วงหมู่ อำเภอสิงหนคร และวัดดีหลวง อำเภอสทิงพระ ทั้งหมดนี้จะมีเนื้อหาที่มีคติความเชื่อแบบโบราณ แต่ใช้วิธีการสร้างแบบสมัยปัจจุบัน

1.3 ผลการศึกษาอิทธิพล ความเชื่อที่ปรากฏในลวดลายปูนปั้น

อิทธิพล ความเชื่อที่ปรากฏในลวดลายปูนปั้นตกแต่งสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา จากวัดใน 2 อำเภอที่ทำการวิจัยลวดลายต่างๆที่ปรากฏและเนื้อหาเรื่องราวจากหน้าบ้าน สามารถที่จะนำมาพิจารณาถึงอิทธิพล ความเชื่อของคนในชุมชนที่มีต่อพุทธศาสนา ในที่นี้จะพิจารณาโดยจัดกลุ่มตามลวดลายที่พบเห็น ตามที่ได้จำแนกไว้ในเบื้องต้น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มลายกนก ประกอบด้วย ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวกับเทพ-เทวดา ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา 2) กลุ่มลายพรรณพฤกษา ประกอบด้วย ลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวข้อกับเทพ-เทวดา ลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ลายพรรณพฤกษาล้วน ๆ และกลุ่ม 3) กลุ่มลายพิเศษ ประกอบด้วย ลายพิเศษกับรูปที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา และลายพิเศษกับรูปที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา

1.3.1 ลวดลายปูนปั้นที่เกี่ยวกับเทพ - เทวดา

1) พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ลวดลายชนิดนี้พบในตำแหน่งหน้าบ้านของวัดดีหลวง วัดจะตังพระ ในอำเภอสทิงพระ และวัดโลกราม วัดหนองหอย ในอำเภอสิงหนคร พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เป็นสัญลักษณ์ของผู้มีเมตตาแก่มนุษย์ และมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังเรื่องเล่าว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกกิริยา พระอินทร์ได้เสด็จมาคิดพิณสามสายถวาย

2) พระนารายณ์ทรงครุฑ พระนารายณ์ทรงครุฑเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ โดยรับอิทธิพลจากลัทธิศาสนาพราหมณ์ที่สืบทอดมาไว้ในเรื่องไตรภูมิ กษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ นำเอานามจักรีมาตั้งเป็นชื่อและเครื่องหมายราชวงศ์ อุโบสถที่มีลวดลายปูนปั้นบนหน้าบ้านเป็นพระนารายณ์ทรงครุฑก็คงหมายถึง สถานที่ที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง หรือสร้างเพื่อสวดดีพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูงนั่นเอง

3) พระอิศวรทรงโค พบลวดลายชนิดนี้เพียงแห่งเดียว คือหน้าบ้านอุโบสถวัดดีหลวง อำเภอสิงหนคร พระอิศวรเป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลกและจักรวาลตลอดจนมนุษย์และสัตว์โลกทั้งปวง

เป็นเทพเจ้าที่รู้จักกันแพร่หลายใน 3 ลักษณะ คือ เป็นเทพเจ้าผู้สร้าง เป็นเทพผู้ทำลาย เป็นเทพแห่งความบันเทิง

4) เทวดาและเทพนม ลวดลายชนิดนี้จะพบหลายแห่ง เป็นสัญลักษณ์ของผู้เป็นใหญ่ ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สถิตบนสวรรค์ชั้นสูง สามารถคลบ้นกาลให้เกิดความผาสุกแก่มนุษย์ได้ ลวดลายปูนปั้นรูปเทวดาและเทพนมจึงพบเห็นได้ทั่วไปบริเวณหน้าบัน

1.3.2 ลวดลายปูนปั้นที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา รูปแบบที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยตรง ส่วนใหญ่ที่พบใน 2 อำเภอของคาบสมุทรสทิงพระ จะเป็นเรื่องราว เนื้อหา ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าหรือชาดก

1) พระพุทธประวัติพระพุทธเจ้า หน้าบันที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธประวัติ ช่วงที่สร้างได้เลือกพุทธประวัติในตอนสำคัญมาสร้างเป็นลวดลายของหน้าบัน ซึ่งยังแฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีความหมายทางพระพุทธศาสนา ส่งผลต่อความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา

2) พุทธชาดก หน้าบันของสถาปัตยกรรมหลายแห่งที่นิยมนำพุทธชาดก มาสร้างบนหน้าบัน เรื่องที่พบมากที่สุดจากการลงสำรวจวัดทั้งหมด คือ พระเวสสันดรชาดก พบที่หน้าบันอุโบสถและหน้าบันศาลาการเปรียญ วัดดีหลวงใน อำเภอสิงหนคร

1.3.3 ลวดลายอันมีความหมายต่อเรื่องราวและสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

1) พระพุทธรูป หรือพุทธลักษณะ เป็นการสร้างรูปสิ่งแทน เรียกว่า อูเทสิกเจดีย์ ที่แสดงถึงการเคารพบูชา และความศรัทธาต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดสิริมงคล นิमितที่ดีต่อจิตใจ และเป็นสิ่งเตือนใจพุทธศาสนิกชนให้หมั่นเพียรในการปฏิบัติธรรม โดยการละเว้นจากบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อมและทำจิตใจให้ผ่องใส

2) ต้นโพธิ์ เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงตรัสรู้พระโพธิญาณใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ในแขวงเมืองคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย

3) ยักษ์ เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการให้ความช่วยเหลือ เมื่อมีทุกข์กรรมใด ๆ ก็สามารถบนบานให้คุ้มครองช่วยเหลือพ้นทุกข์พ้นภัยได้ ดังปรากฏที่หน้าบันอุโบสถ(เก่า) วัดสนามชัย อำเภอสทิงพระ ซึ่งสร้างเป็นภพยักษ์ครึ่งตัว มือซ้ายถือพระขรรค์ มือขวาถือตะบอง

4) ดอกพุดตาน เป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง การมีชีวิตที่สุขสบาย และครอบครัววงศ์ตระกูลที่มีสมาชิกมาก และมียศศักดิ์สูง ดอกพุดตานเป็นดอกไม้ที่มีลักษณะเด่น ซึ่งเห็นเด่นชัดถึงศิลปะจีน อันส่งอิทธิพลต่อศิลปะไทย ซึ่งหน้าบันของวัดที่ปรากฏลวดลายดอก

พุดตาน ที่มีลักษณะเด่น ได้แก่ หน้าบันอุโบสถวัดโลการาม วัดตีหลวงใน วัดหนองหอย และวัดมะม่วงห่ม

ลวดลายต่าง ๆ ที่ปรากฏบนหน้าบันอุโบสถสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทน หรือสัญลักษณ์ถึงคติความเชื่อทางศาสนา และยังเป็นขนอบนิยมที่ผู้คนในชุมชนได้รับจากอดีต และปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน อิทธิพล ความเชื่อนั้นส่งผลต่อคุณค่าทางด้านจิตใจของคนในสังคมที่มีวัดเป็นสถาบันหลัก ให้ความคุ้มครอง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความผาสุกให้เกิดขึ้น

2. อภิปรายผล

การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา คาบสมุทรสทิงพระ ทำให้สามารถจัดกลุ่มรูปแบบของลวดลายปูนปั้นโดยอาศัยโครงสร้างการจัดวางองค์ประกอบของลวดลายทั้งด้านเนื้อหาและรูปทรงแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มลายกนก ประกอบด้วย ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับเทพ – เทวดา ลายกนกกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา 2) กลุ่มลายพรรณพฤกษา ประกอบด้วย ลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวข้องกับเทพ – เทวดา ลายพรรณพฤกษากับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ลายพรรณพฤกษาล้วน ๆ และ 3) กลุ่มพิเศษ ประกอบด้วย ลายกับรูปที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ลายกับรูปที่ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อเทียบกับลักษณะของลวดลายตามยุคสมัยแล้วจะเห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับทางภาคกลางในหลายประเด็น ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (น. ณ ปากน้ำ, 2532) ลายปูนปั้นมณฑลศิลป์อันเลิศแห่งสยาม ที่กล่าวว่า อิทธิพลการนิยมลายดอกไม้ ใบไม้ เป็นธรรมชาติแบบจีน แต่ช่างปั้นที่นิยมลักษณะไทยเดิมยังมีอยู่ และคงนิยมทำศิลปะตามแบบแผนไทยโบราณอยู่เหมือนเดิม ดังวิหารพระนอนวัดตะกิงพระ จังหวัดสงขลา ช่างในสมัยรัชกาลที่ 3 ปั้นรูปปูนสูงเป็นรูปยักษ์แทนเศียรท้าว 2 ช่างประตู ซึ่งมีฝีมืองดงามมากแม้จะเป็นช่างพื้นเมืองของสงขลาที่อยู่ห่างเมืองหลวงก็ตาม ลายปูนปั้นเหนือประตูทางเข้ากำแพงลายดอกไม้ ใบไม้ ตามสมัยนิยม

นอกจากนี้ประเด็นที่น่าสนใจคือ คติความเชื่อในการสร้างลวดลายปูนปั้น พบว่า มีอิทธิพล คติความเชื่อที่สืบทอดมาแต่ดั้งเดิมและมีความเชื่อมโยงทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งคติความเชื่อในการสร้างรูปแบบลวดลายปูนปั้นของอำเภอสิงหนคร และอำเภอสทิงพระ มีคติความเชื่อสมมติเทวราช ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (บรรจง วงศ์วีเชียร, 2537) การศึกษาลวดลายหน้าบันอุโบสถในจังหวัดสงขลา ที่พบว่า การสร้างวัดวาอารามต่าง ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา โดยเฉพาะลวดลายหน้าบันอุโบสถจะพบว่า มีการยึดถือรูปแบบอย่างเก่าสืบทอดมาจากการสร้างลวดลายศิลปะสมัยอยุธยา คือ การทำลวดลายหน้าบันอุโบสถเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ

จะเห็นได้จากหน้าบันอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ และหน้าบันอุโบสถวัดแม่นางปลื้ม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น จะทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ มีบริวารเป็นเทวดาหรือกুমภัณฑ์ล้อมรอบ เบื้องบนเป็นรูปฉัตรหลายชั้น ลักษณะรูปแบบของวัดดังกล่าวสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ได้ทรงนำรูปแบบมาสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดสุทัศน์เทพวราราม

ซึ่งเทียบเคียงได้กับสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีรูปแบบที่เชื่อมโยงกันสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ 1) รูปแบบศิลปะแบบเก่าดั้งเดิมที่เป็นศิลปะไทยและลายไทย ซึ่งถือเอาคติความเชื่อตามแนวทางของอายุยามาใช้ มีการใช้สัญลักษณ์สมมติเทวราช และพระราชลัญจกรมาใช้ 2) รูปแบบพระราชนิยมแบบจีนปนฝรั่ง เห็นได้จากลักษณะลวดลายที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีแบบจีน และลวดลายพรรณพฤกษาที่ทับซ้อนแบบตะวันตก ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (บรรจง วงศ์วีเชียร, 2537) การศึกษาลวดลายหน้าบันอุโบสถในจังหวัดสงขลา กล่าวถึง ฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 4 นิยมศิลปะแบบตะวันตก จึงเห็นตัวลายแบบฝรั่งผสมจีน (คืออิทธิพลศิลปะที่นิยมจีนในสมัยรัชกาลที่ 3) ลวดลายหน้าบันอุโบสถหลายวัดในกรุงเทพมหานคร ได้เปลี่ยนแปลงจากศิลปวัฒนธรรมเดิมหันมานิยมทำลายดอกไม้ประดับกระจกประดับด้วยเครื่องถ้วย และลายกนกช่อหางโต ก็ได้เปลี่ยนรูปแบบกลายเป็นคตินิยมของจีนประดับลายกนกเครือเถาประกอบด้วยดอกพุดตานใบเทศแทน และอิทธิพลของศิลปะในสมัยนี้ ก็ได้กระจายสู่ส่วนภูมิภาคด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดสงขลา จะพบศิลปกรรมแบบจีนกระจายอยู่ทั่วไป

อิทธิพล ความเชื่อที่ปรากฏในลวดลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา จากวัดใน 2 อำเภอที่ทำการวิจัยลวดลายต่าง ๆ ที่ปรากฏและเนื้อหาเรื่องราวจากหน้าบัน สามารถที่จะนำมาพิจารณาถึงอิทธิพล ความเชื่อของคนในชุมชนที่มีต่อพุทธศาสนาและลักษณะของรูปแบบยังส่งผลให้เกิดการรับรู้เชิงความงามที่ควรค่าแก่การหวงแหนและอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป การสร้างสรรค์งานประติมากรรมปูนปั้นประดับหน้าบันอุโบสถ วิหาร และศาลาการเปรียญ จัดได้เป็นกลุ่มรูปแบบ ลักษณะลวดลายที่มีคุณค่า ควรแก่การสงวนรักษาและอนุรักษ์ไว้ ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญตามที่ (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2537) ได้จำแนกคุณค่าไว้ดังนี้

1. คุณค่าทางด้านศิลปกรรม ปูนปั้นเป็นกรรมวิธีสร้างผลงานศิลปะไทยประเภทประติมากรรมส่วนใหญ่สร้างเป็นงานประติมากรรมแบบประเพณี อาศัยหลักการทางทัศนศิลป์มุ่งให้เกิดความสวยงามและสุนทรียภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น พุทธิปัญญา ประสบการณ์ ทัศนียภาพ และทักษะอันประกอบด้วย ประสบการณ์ทางศิลปะ ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับปูนปั้นศิลปะไทย และการรับรู้อื่น ๆ

2. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปะปูนปั้นมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ด้านศิลปะส่วนหนึ่งต้องอาศัยงานปูนปั้นจากอดีตช่วยในการสืบค้น วิเคราะห์ตีความถึงวิวัฒนาการ และรูปแบบของศิลปะจากงานปูนปั้น ผู้ที่ศึกษาศิลปะจึงควรมี ความรู้ความเข้าใจเห็นคุณค่าของศิลปะปูนปั้นไทยด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ เพื่อประโยชน์ใน การศึกษาศิลปะสาขาอื่นต่อไป

3. คุณค่าด้านภูมิปัญญาของช่างปั้นปูน ภูมิปัญญาที่ปรากฏในการประติมากรรมปูนปั้น แบ่งได้หลายประเด็น ทั้งภูมิปัญญาในด้านการรู้จัก และเข้าใจนำวัสดุท้องถิ่นมาปรับใช้ ภูมิปัญญา ด้านการแก้ปัญหาพื้นที่ว่างของอาคาร และภูมิปัญญาด้านความคิดริเริ่ม

4. คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมบ่งชี้ถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศิลปะปูนปั้นมีผลต่อศิลปวัฒนธรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรม แสดงถึงเอกลักษณ์ไทย และพัฒนาการในศิลปวัฒนธรรม

5. คุณค่าด้านคติความเชื่อและขนบนิยม คติความเชื่อ เป็นแบบแผนพื้นฐานของความคิด ขนบนิยม เป็นแบบอย่างและแบบฉบับที่ได้รับการยอมรับนับถือ ศิลปะปูนปั้นมีคติความเชื่อ และ ขนบนิยมที่เกี่ยวข้องหลายประเด็น

ด้วยเหตุนี้คุณค่าและความสำคัญของงานศิลปกรรมปูนปั้นที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการแสดงออกต่อคติความเชื่อ ภูมิปัญญา และความเป็นอยู่ของชุมชนใน คาบสมุทรสทิงพระที่ได้สร้างสิ่งอันประมาณค่ามิได้ ผากไว้ให้คงอยู่คู่แผ่นดินตลอดไป

3. ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เข้ามาทำการบันทึกจัดเก็บข้อมูลทาง ประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ทำการศึกษาต่อไป

2. งานศิลปกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์และสงวนรักษาไว้ให้อยู่กับ ชุมชนต่อไป

3. ต้องมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของมรดกวัฒนธรรมและทำให้ ทราบถึงความสำคัญอันเป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ รวมถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

บรรณานุกรม

- ขนิษฐา นิลผึ้ง. การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีงานปูนปั้น จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.
- จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. การศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณี ในจังหวัดเพชรบุรีส่วนประติมากรรม. ม.ป.ท., 2537.
- โชติ กัลยาณมิตร. การวิจัยและวิเคราะห์องค์ประกอบในงานศิลปะและสถาปัตยกรรม. คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2517.
- _____. โครงสร้างลักษณะไทย เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานพระพุทธเจดีย์. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา, 2518.
- นิตา หงส์วิวัฒน์. ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อนเด็ก, 2549.
- น. ณ ปากน้ำ, (นามแฝง). ลวดลายปูนปั้น มัณฑนศิลป์อันเลิศแห่งสยาม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2532.
- _____. ปกิณกะศิลปะไทยในสายตา น.ณ ปากน้ำ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองเมืองโบราณ, 2543.
- _____. วิวัฒนาการลายไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2550.
- พัฒนาชุมชน, สำนักงาน. บรรยายสรุปสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา. สงขลา : สำนักงานพัฒนาชุมชน, 2548.
- _____. ประวัติความเป็นมา. (ออนไลน์)สืบค้นจาก <http://www.geocities.com/singhanakon/saraban.htm> [21 มิถุนายน 2550]
- ไพศาล พุกะพงษ์. งานช่างปั้นช่างหล่อหุ่นและลาย ช่างศิลป์ไทย การอนุรักษ์เผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากร ชุดที่ 1 เล่มที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2537.
- ประภาพร ประพันธ์. ปูนปั้น. เอกสารอัดสำเนา, ม.ป.ป.
- ภิญโญ สุวรรณคีรี. ศิลปะปูนปั้นประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม. สุนิบัตรนิทรรศการศิลปะปูนปั้น แห่งชาติ ครั้งที่ 3, 2546.

มารุต อัมรานนท์. **ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังราย.**

วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. **ทัศนศิลป์ไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปราชญ์, 2547.

_____. **๕ นาทีกับศิลปะไทย.** กรุงเทพฯ : นานามีบุ๊กส์พับลิเคชันส์, 2549.

ศาสนา, กรม. กองพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 3.** ม.ป.ป.

ศิลปากร, กรม. **ลายปูนปั้น งานช่างประณีตศิลป์ของไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ การศาสนา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2540.

_____. **โบราณสถานและแหล่งโบราณคดีที่ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในจังหวัดสงขลา.** สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2544.

_____. **งานช่างศิลปกรรมในท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชน จำกัด, 2542.

_____. **ช่างสิบหมู่.** กรุงเทพฯ : บริษัทพรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2550.

สงวน รอดบุญ. **ศิลปกรรมไทย.** กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2529.

สมบัติ พลายน้อย. **พจนานุกรม.** กรุงเทพฯ : วัชรินทร์การพิมพ์, 2512.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. **ยักษ์: ในวัฒนธรรมชาวไทย. ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529. เล่ม 7.**

สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2519.

_____. **“พระอิศวร: เทพเจ้า” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 6.**

สงขลา : สถาบันทักษิณคดี, 2529.

สุรพล คำริห์กุล. **โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย. มรดกช่างศิลป์ไทย.** กรุงเทพฯ :

องค์การค้ำของคุรุสภา, 2542.

สุวิงษา โรจนารุณ. **ลวดลายหน้าบันโบสถ์ วิหาร สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว.**

สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.

สัญญา วัชรพันธ์. **สงขลาที่ข้าเกิด.** 2538.

สันติ เล็กสุขุม. **วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลายและลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น.** กรุงเทพฯ :

อมรินทร์การพิมพ์, 2522.

_____. **ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2172 – 2310).** กรุงเทพฯ : บริษัท

อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2532.

_____. **ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2542.

_____. **ศิลปะสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2549.

สัจจาภิรมย์, พระยา. **เทวกำเนิด.** กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา, 2517.

คณะผู้วิจัย

1. ชื่อ – นามสกุล

นายจรูญ ศรียะพันธ์ หัวหน้าโครงการวิจัย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

โปรแกรมวิชาออกแบบประยุกต์ศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ถนนกาญจนวนิช ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

หมายเลขโทรศัพท์

ที่ทำงาน : 0-7433-6955, 0-7433-6933 ต่อ 270

Fax. : 0-7433-6956 มือถือ : 08-6958-3644

2. ชื่อ – นามสกุล

นางอ้อยทิพย์ พลศรี ผู้ร่วมวิจัย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

โปรแกรมวิชาออกแบบประยุกต์ศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ถนนกาญจนวนิช ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

หมายเลขโทรศัพท์

ที่ทำงาน : 0-7433-6955, 0-7433-6933 ต่อ 270

Fax. : 0-7433-6956 มือถือ : 08-9658-2991

E-mail : opolsir@yahoo.com

3. ชื่อ – นามสกุล

นางอริยา กัณท์ลักษณ์ ผู้ร่วมวิจัย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

โปรแกรมวิชาออกแบบประยุกต์ศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ถนนกาญจนวนิช ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

หมายเลขโทรศัพท์

ที่ทำงาน : 0-7433-6955, 0-7433-6933 ต่อ 270

Fax. : 0-7433-6956 มือถือ : 08-1599-6310

4. ชื่อ – นามสกุล

นายระพีพัฒน์ ผลรัตนไพบูลย์ ผู้ร่วมวิจัย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

โปรแกรมวิชาออกแบบประยุกต์ศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ถนนกาญจนวนิช ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

หมายเลขโทรศัพท์

ที่ทำงาน : 0-7433-6955, 0-7433-6933 ต่อ 270

Fax. : 0-7433-6956 มือถือ : 08-2262-5535

4. ชื่อ – นามสกุล

นางสาวจิตตวดี วรศรี ผู้ร่วมวิจัย

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

โปรแกรมวิชาออกแบบประยุกต์ศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ถนนกาญจนวนิช ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

หมายเลขโทรศัพท์

ที่ทำงาน : 0-7433-6955, 0-7433-6933 ต่อ 270

Fax. : 0-7433-6956 มือถือ : 08-9699-0067